

ਇਸ ਅੰਕ ਦੇ ਲੇਖਕ: ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਦੋ ਦਾਪੁ'

ਪਰਵਾਸ

ਚਿੱਤਰਕਾਰ: ਪ੍ਰੇਮਿਲਾ ਲੁਥਰਾ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ

parvasggn@gmail.com, +9187290-80250, +9195010-27522

ਪ੍ਰੋ. ਸੋਹਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ

ਪ੍ਰੋ. ਸੋਹਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੂੰ ਪੁਨਰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੋ. ਸੋਹਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸੇ ਹੀ

ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵੱਜੋਂ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਉਹ ਮੈਂਬਰ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਸਨ। ਅਦਾਰਾ 'ਪਰਵਾਸ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਂਟ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸ

(ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ)

ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ
ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ

ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ

ਪ੍ਰਿੰ. ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਡਾ. ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ
ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ

ਉਪ-ਸੰਪਾਦਕ

ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ

ਡਾ. ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆ

ਸਹਿਯੋਗੀ (ਭਾਰਤ)

ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ
+919872631199
ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਛਾਬੜਾ
+919815100791
ਡਾ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਕੌਰ
+918146565014
ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ
+919417194812
ਡਾ. ਮੁਨੀਸ਼ ਕੁਮਾਰ
+917837901025

ਸਹਿਯੋਗੀ (ਵਿਦੇਸ਼)

ਸੁੱਖੀ ਬਾਠ (ਪੰਜਾਬ ਭਵਨ ਕੈਨੇਡਾ)
+16045064426
ਪ੍ਰੋ. ਸਰਬਜੀਤ ਸਿੰਘ (ਕੈਨੇਡਾ)
+16047658417
ਸਰਬਜੀਤ ਸੋਹੀ (ਆਸਟਰੇਲੀਆ)
+61410584302
ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਾਹਲ (ਯੂ. ਕੇ.)
+447491073808
ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ (ਅਮਰੀਕਾ)
+19253130281
ਮੋਹਨ ਗਿੱਲ (ਕੈਨੇਡਾ)
+17789080914

ਸਹਿ-ਸੰਪਾਦਕ (ਤਕਨੀਕੀ): ਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ +919465642568

ਸਹਿਯੋਗ

ਸੁੱਖੀ ਬਾਠ, ਪੰਜਾਬ ਭਵਨ ਸਰੀ, ਕੈਨੇਡਾ
ਸਾਹਿਤ ਸੁਰ ਸੰਗਮ ਸਭਾ, ਇਟਲੀ
ਇੰਡੋਜ਼ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਡਮੀ ਆਫ਼ ਆਸਟਰੇਲੀਆ
ਨਕਸ਼ਦੀਪ ਪੰਜਕੋਹਾ, ਅਮਰੀਕਾ

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ

ਸੰਪਾਦਕੀ

ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ

ਅੰਕ ਦੇ ਲੇਖਕ

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਦੇ ਟਾਪੂ'

6-35

ਮਿੱਟੀ ਮਾਣ ਕਰੇ: ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਪ੍ਰੋਮਿਲਾ ਲੂਥਰਾ

ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਜੌਹਲ

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ

ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਢਾਅ

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਥਾ ਜਗਤ

ਡਾ. ਅਕਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ

ਕਹਾਣੀ: ਦੇ ਟਾਪੂ

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

ਗਜ਼ਲਾਂ/ਨਜ਼ਮਾਂ

36-52

ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ

ਦੇਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਚੰਦਨ

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ

ਓਂਕਾਰਪ੍ਰੀਤ

ਜੀਤ ਸੁਰਜੀਤ ਅਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਸ਼ਰਮਾ ਪ੍ਰੋ. ਪਰਬਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦਾ

ਰੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਓਲ

ਸੁਮੀਤ ਕੌਰ

ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ

ਗੁਰਦੀਸ਼ ਕੌਰ ਗਰੇਵਾਲ

ਕਹਾਣੀਆਂ

53-62

ਗੁਲਦਸਤਾ

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ

ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀਆਂ

ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ

ਲੇਖ

63-69

ਸਾਦੇ ਬਿੰਬਾਂ ਵਿਚ ਸੰਜੀਦਾ ਅਰਥ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ

ਡਾ. ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ

70-84

ਕਦਮਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ: ਐੱਸ ਬਲਵੰਤ

ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ

ਅਮਜਦ ਆਰਫੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦਿਆਂ

ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਮੇਰੇ ਮੇਹਰਬਾਨ: ਡਾ. ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਛਾਬੜਾ

ਆਲੂਣੇ ਦਾ ਤਿਣਕਾ (ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਿਹ): ਡਾ. ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀਤਲਾ ਭਗਵਾਨ ਢਿੱਲੋਂ

ਉਸ ਪਾਰ ਜਿੰਦਗੀ (ਨਾਵਲ): ਬਿੰਦਰ ਕੋਲੀਆਂ ਵਾਲ

ਪ੍ਰੋ. ਸਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ

ਟੁੱਟੇ ਸਿਤਾਰੇ ਚੁਗਦਿਆਂ(ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਿਹ): ਰਾਜਵੰਤ ਰਾਜ

ਪ੍ਰੀਤ ਮਨਪ੍ਰੀਤ

ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ: ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

85-95

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਾ ਵਿਰਸਾ

ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ

ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ

ਡਾ. ਬਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ

ਸੁਰਤਾਲ

ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ

ਨੁਕਤਾ-ਏ-ਨਿਗਾਹ

ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਪੱਤੇ ਪੱਤੇ ਲਿਖੀ ਇਬਾਰਤ

ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ ਤੇ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ

ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ

ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾਕਾਰੀ: ਹੁੰਗਾਰਾ ਦਰ ਹੁੰਗਾਰਾ

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀਆ

ਸਰਗਰਮੀਆਂ

96-116

ਪਰਵਾਸ, ਆਵਾਸ ਤੇ ਨਾਗਰਿਕਤਾ ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ, ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਭੂਤ, ਭਵਿੱਖ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਲਈ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਭਰਪੂਰ ਹਨ। ਅੱਜ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਲਗਪਗ ਹਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰ ਸਬੰਧਤ ਤੇ ਸੰਬੋਧਿਤ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ, ਉਦਰੇਵਾਂ, ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਖਰੇਵਾਂ ਆਦਿ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਸਥਾਨ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਅਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵਸੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵੱਸੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁਣ ਤਕ ਤਿੰਨ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦਾ ਵਾਸਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਬਾਸ਼ਿੰਦਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ, ਧਰਮ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪੈੜਾਂ ਛੱਡੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਗ਼ੈਰ ਸਰਕਾਰੀ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਾਣ ਮੱਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਣ ਹੈ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਵੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਮੰਦਭਾਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਉਦਾਸ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਨੇਡਾ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਕੁਝ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਸਾਤਮਕ ਤੇ ਨਸ਼ੀਲੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਤਸਕਰੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਅੰਤਰ ਝਾਤ ਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਸ ਸਬੰਧੀ ਗੰਭੀਰ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਉਹ ਨੌਜਵਾਨੀ ਜੋ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਨਮੀ ਤੇ ਜੁਆਨ ਹੋਈ ਅਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਰਸੇ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਅਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਮਾਣ-ਮੱਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਗੇ ਅਤੇ ਮੰਦਭਾਗੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਬਚੇ ਰਹਿਣਗੇ।

ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਲਈ ਬਦਲੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੇ ਹੋਰ ਸੰਜੀਦਾ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ (ਡਾ.)

ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ

ਮਿੱਟੀ ਮਾਣ ਕਰੋ

ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਕੈਨਵਸ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰਨ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰੋਮਿਲਾ ਲੂਥਰਾ

ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੀ ਤੇ ਮਗਰੋਂ ਆਇਰਲੈਂਡ ਜਾ ਵੱਸੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਪ੍ਰੋਮਿਲਾ ਲੂਥਰਾ ਦੀਆਂ ਪੇਂਟਿੰਗਜ਼ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਗਿੰਨੀਜ਼ ਹੋਮ ਸਟੋਰ ਅਤੇ ਕੰਟਰੀ ਯਾਰਡ ਵਰਗੀਆਂ ਵੱਕਾਰੀ ਗੈਲਰੀਆਂ ਵਿਚ ਆਯੋਜਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਯੂਰਪੀਨ ਤੇ ਏਸ਼ਿਆਈ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਸੰਗਮ ਨਾਲ ਬਣੇ ਉਸ ਦੇ ਤੇਲ ਚਿੱਤਰ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਕੈਨਵਸ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਹਾਰਤ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਲਖਵਿੰਦਰ ਜੌਹਲ ਇੱਕ ਬਹੁ ਪੱਖੀ ਸ਼ਾਇਰ ਹੈ। ਨਵਾਂ ਜ਼ਮਾਨਾ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਜੀਤ ਦੀ ਸਹਿ ਸੰਪਾਦਕੀ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦਿਆਂ ਨਿਰਮਾਣ ਸਹਾਇਕ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਫਿਰ 2015 ਤੱਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਐਗਜ਼ੈਕਟਿਵ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਅਹੁਦੇ 'ਤੇ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਹੇ। ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਪੰਜਾਬ ਕਲਾ ਪ੍ਰੀਸ਼ਦ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਜਨਰਲ ਤੇ ਪਰੈੱਸ ਕਲੱਬ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਹਨ। ਲਖਵਿੰਦਰ ਜੌਹਲ ਦੇ ਹੁਣ ਤਕ ਛੇ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਇਕ ਕਾਵਿ ਨਿਬੰਧ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਅਣਲਿਖੇ ਵਰਕੇ ਇੱਕ ਸਮੀਖਿਆ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਚਾਰ ਅਨੁਵਾਦਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਵਿ ਲੋਕ ਸਾਹਿੱਤਕ ਚੈਨਲ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ

ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਰੇਖਾਵਾਂ ਦੀ ਅਦਭੁੱਤ ਦੁਨੀਆ ਸਿਰਜਣ ਵਾਲੀ ਭਾਰਤੀ ਮੂਲ ਦੀ ਚਿੱਤਰਕਾਰਾ ਪ੍ਰੋਮਿਲਾ ਲੂਥਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਸਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੈਨਵਸ ਉੱਤੇ ਤੇਲ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਲੀਲਾ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇਸ ਕਦਰ ਮੁਹਾਰਤ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਅੱਖ ਦੰਗ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਹਿਰ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੀ ਇਹ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਪਿਛਲੇ ਲਗਪਗ ਅੱਠ ਸਾਲ ਤੋਂ ਆਇਰਲੈਂਡ ਦੀ ਵਾਸੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤੇ ਹੁਣ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ

ਮਿੱਟੀ ਮਾਣ ਕਰੇ- ਪ੍ਰੇਮਿਲਾ ਲੂਥਰਾ

ਵੱਖ ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੇਂਟਿੰਗਜ਼ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਨੇ ਕਲਾ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਲਗਾਤਾਰ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਹੈ। ਆਇਰਲੈਂਡ ਦੀਆਂ ਕਈ ਵੱਕਾਰੀ ਗੈਲਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਲੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ, ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਮਹਿੰਗੀ ਖ਼ਰੀਦ ਦੀਆਂ ਚਰਚਾ ਯੋਗ ਮੁਕਾਮ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗਿੰਨੀਜ਼ ਹੋਮ ਸਟੋਰ ਅਤੇ ਕੰਟਰੀ ਯਾਰਡ ਗੈਲਰੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਉਸ ਦੀਆਂ ਪੇਂਟਿੰਗਜ਼ ਦੀਆਂ ਗਰੁੱਪ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਵਿਚ ਡੇਵਿਸ ਗੈਲਰੀ, ਗਿੰਨੀਜ਼ ਗੈਲਰੀ ਫੋਕਸਰਾਕ ਅਤੇ ਸਟੇਬਲ ਗੈਲਰੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੈਲਰੀਆਂ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ, ਕਲਾ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਅਤੇ ਕਲਾ ਆਲੋਚਕਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਵਿਲੱਖਣ ਸੀ। ਯੂਰਪੀਨ ਅਤੇ ਏਸ਼ਿਆਈ ਸ਼ੈਲੀ ਦੇ ਸੰਗਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹੇ ਉਸ ਦੇ ਇਹ ਤੇਲ ਚਿੱਤਰ ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਕੈਨਵਸ ਉੱਤੇ ਉਤਾਰਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੁਹਾਰਤ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਵਾਲੇ ਹਨ।

ਆਇਰਲੈਂਡ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰੇਮਿਲਾ ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇੱਕੀ ਸੋਲੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਲਗਾਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਫਾਈਨ ਆਰਟਸ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਪੀਐੱਚ. ਡੀ. ਤੱਕ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਇੱਕ ਪੇਂਟਿੰਗ ਉੱਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਟੇਟ ਐਵਾਰਡ

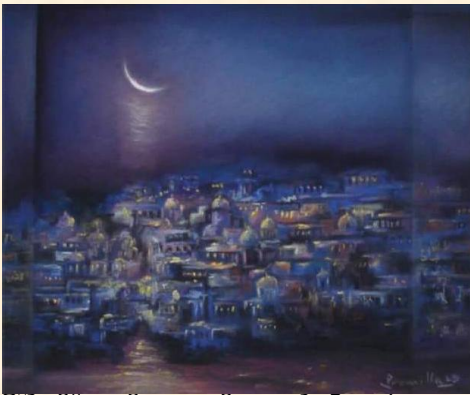
ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਫਾਈਨ ਆਰਟਸ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕਲਾ ਅਨੁਭਵ ਵੀ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਸਟਾਕਹੋਮ ਦੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਚਿੱਤਰਕਲਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਰਲੇਖ We are different ‘ਅਸੀਂ ਵਿਲੱਖਣ ਹਾਂ’ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਡਿਪਲੋਮਾ ਆਫ ਐਕਸੀਲੈਂਸ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਰੱਖੀ ਗਈ ਉਸ ਦੀ ਇੱਕ ਪੇਂਟਿੰਗ ਨੂੰ ਵੀਨਸ ਵਿਚ ਲਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਵਿਸ਼ਵ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਲਈ ਵੀ ਚੁਣ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰੇਮਿਲਾ ਲੂਥਰਾ ਦੀ ਚਿੱਤਰਕਲਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਖ਼ਾਸੀਅਤ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੇਹੱਦ ਦਿਲ ਖਿੱਚਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕਲਾ

ਸਿੱਟੀ ਮਾਣ ਕਰੋ- ਪ੍ਰੋਮਿਲਾ ਲੂਥਰਾ

ਆਲੋਚਕ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ Soft pastel art ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹਲਕੇ ਰੰਗਾਂ ਅਤੇ ਰੇਖਾਵਾਂ ਦੇ ਮਿਸ਼ਰਣ ਰਾਹੀਂ ਗਹਿਰੇ ਰਹੱਸਾਂ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੈਨਵਸ ਉੱਤੇ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨੁੱਖੀ ਮਨ ਦੇ ਅੰਤਰੀਵੀ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਨਾਲ ਓਤ ਪੋਤ ਕਰ ਕੇ ਕੈਨਵਸ ਉੱਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਸਿਰਜਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤਿ ਕਠਿਨ ਕਾਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਮਿਲਾ ਲੂਥਰਾ ਸਹਿਜ ਭਾਵ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰ ਵਿਖਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਮਨ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਾਈਆਂ ਨੂੰ ਕੈਨਵਸ ਦੀਆਂ ਰੇਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਰੰਗੀਨ ਕਰਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਉਸ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਅੰਤਰੀਵੀ ਮਾਨਵੀ ਰਹੱਸਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰੀ ਜਗਤ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਕੈਨਵਸ ਉੱਤੇ ਉਜਾਗਰ ਦੀ ਅਦਭੁੱਤ ਕਲਾ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨਿਆਵੀ ਖਲਲ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਅੰਤਰੀਵੀ ਸਕੂਨ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰ ਕਰ ਰਹੇ ਰੰਗਾਂ, ਰੇਖਾਵਾਂ ਦੇ ਉਹ ਆਕਾਰ ਹਨ ਜੋ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਅੱਖ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁ ਦਿਸ਼ਾਵੀ ਪਾਸਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰੋਮਿਲਾ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵ ਕਲਾ ਜਗਤ ਵਿੱਚ ਏਨੀ ਮਾਨਤਾ ਮਿਲ ਸਕੀ ਹੈ।

ਉੱਤੇ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਮਾਣ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰੋਮਿਲਾ ਲੂਥਰਾ ਵਰਗੇ ਕਰਤਾਰੀ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਕਲਾ ਦੂਤਾਂ ਵਾਂਗ ਵਿਚਰਨਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਕਲਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਮਾਣ ਵਧਾਉਣਾ ਬਹੁਤ ਮੁੱਲਵਾਨ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ

ਡਾ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ
20, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕੋਲੋਨੀ
ਨੇੜੇ ਵਡਾਲਾ ਚੌਕ, ਜਲੰਧਰ

ਅੰਕ ਦੇ ਲੇਖਕ

ਗਲੋਬਲੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕਹਾਣੀਕਾਰ: ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਢਾਅ

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਚਰਚਿਤ ਹਸਤਾਖਰ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ 'ਮੈਨੂੰ ਕੀ', 'ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ', 'ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ', 'ਦੋ ਟਾਪੂ', 'ਟਾਵਰਜ਼' ਅਤੇ 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਏ ਹਨ। 'ਦੋ ਟਾਪੂ' ਅਤੇ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਚਰਚਿਤ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸਨ। 'ਦੋ ਟਾਪੂ' ਸਿਰਲੇਖ ਤੋਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਤਖੱਲਸ ਹੋ ਨਿੱਬੜਿਆ ਹੈ।

2012 ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਬਦੇਸ਼ੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਐਵਾਰਡ ਅਤੇ 2016 ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਢਾਹਾਂ ਸਨਮਾਨ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਆ ਗਿਆ। ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕਲਮ ਤੋਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਉਮੀਦਾਂ ਹਨ।

ਸਤਨਾਮ
ਸਿੰਘ ਢਾਅ

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਜਨਮ ਅਤੇ ਬਚਪਨ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ ?

2012 ਵਿਚ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਦਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਬਦੇਸ਼ੀ ਐਵਾਰਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਅੱਜ ਵਰਗੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਮੈਂ ਇੱਕ ਸਧਾਰਨ ਜਿਹੇ ਕਿਸਾਨੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਜੰਮਪਲ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮੇਘੋਵਾਲ ਗੰਜਿਆਂ ਵਿਖੇ 1944 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਸ. ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਨਾਂ ਭਾਗ ਕੌਰ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੌਥਾ ਬੱਚਾ ਹਾਂ। ਦੋ ਭੈਣਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਭਰਾ ਮੈਥੋਂ ਵੱਡੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇੱਕ ਭਰਾ ਛੋਟਾ। ਉਦੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਹੁਤ ਸਾਦੀ ਸੀ। ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ

ਸਕੂਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਏਅਰਫੋਰਸ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਮਨ ਕਿਵੇਂ ਬਣਿਆ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਜਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼?

ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਅਸਲ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਦਸਵੀਂ ਵਿਚੋਂ ਮੇਰੀ ਚੰਗੀ ਫਰਸਟ ਡਵੀਜ਼ਨ ਸੀ। ਅਗਾਂਹ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਬੜੀ ਰੀਝ ਸੀ। ਪਰ ਘਰ ਦੀ ਪੇਤਲੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਕਾਰਨ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋਈ। ਕੁੱਝ ਥਾਈਂ ਨੌਕਰੀ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਗੱਲ ਨਾ ਬਣੀ। ਆਦਮਪੁਰ ਦਾ ਹਵਾਈ ਅੱਡਾ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਅੱਠ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਹੈ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਦਮਪੁਰ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹਵਾਈ ਸੈਨਿਕ ਸਬਜ਼ੀ ਖਰੀਦ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਏਅਰਫੋਰਸ ਦੀ ਭਰਤੀ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਭਰਤੀ ਦਫ਼ਤਰ ਅੰਬਾਲੇ ਹੈ। ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਟੂਰ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਭਰਤੀ ਹੋਣੀ ਸੀ, ਇਸੇ ਸਰਵਿਸ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦਾ ਵੀ ਰਿਹਾ। ਆਗਰੇ ਤੋਂ ਇੰਟਰਮੀਡੀਏਟ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਬੀ. ਏ. ਅਤੇ ਐੱਮ. ਏ. (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ) ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਐੱਮ. ਏ. ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੀ।

ਏਅਰ ਫੋਰਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫੇਰ ਕੀ ਕੀਤਾ। ਕੋਈ ਹੋਰ ਨੌਕਰੀ ਜਾਂ ਫੇਰ ਰੀਟਾਇਰਡ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਤੀਤ ਕੀਤੀ?

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਕੋਆਪ੍ਰੇਟਿਵ ਬੈਂਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕੀਤੀ। ਫੇਰ ਕੈਨੇਡਾ ਆ ਕੇ ਏਥੋਂ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਸਕਿਉਰਟੀ ਕੰਪਨੀ 'ਦਾ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਕੋਰ ਆਫ਼ ਕਮਿਸ਼ਨੇਅਰਜ਼' ਵਿੱਚ ਵੀਹ ਸਾਲ ਜੌਬ ਕੀਤੀ।

ਸਾਹਿਤਕ ਸਫ਼ਰ ਕਿਵੇਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ?

ਸਾਹਿਤਕ ਰੁਚੀਆਂ ਸਾਡੇ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚ ਚੱਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਸੂਫੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਰਸੀਆ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬੁੱਲੇ ਸ਼ਾਹ, ਸ਼ਾਹ ਹੁਸੈਨ, ਸੁਲਤਾਨ ਬਾਹੂ, ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੂਫੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਚੇਟਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਲੱਗੀ। ਬਾਪੂ ਜੀ ਕੋਲ ਬਾਤਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭੰਡਾਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਲੰਬੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਅੱਧੀ-ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਲੰਘ ਜਾਣੀ ਤਾਂ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਮੁੱਕਦੀ। ਉਹ ਬਾਤਾਂ ਤਾਂ ਰਾਜੇ-ਰਾਣੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਗਲਪ ਦੇ ਤੱਤ ਅਚੇਤ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵਸ ਗਏ। ਸਕੂਲ ਦੀ ਛੋਟੀ

ਅੰਕ ਦੇ ਲੇਖਕ: ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

ਜਿਹੀ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋ ਨਾਵਲ 'ਚਿੱਟਾ ਲਹੂ', ਤੇ 'ਆਦਮ ਖੋਰ' ਮੈਂ ਨੀਝ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ। ਏਅਰਫੋਰਸ ਦੀ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਬਾਅਦ ਮੇਰੀ ਪੋਸਟਿੰਗ ਅਸਾਮ-ਨੀਫਾ ਏਰੀਏ ਦੀ ਹੋਈ। ਉਥੋਂ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮੋਹ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ, ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਅਤੇ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਈ ਨਾਵਲ ਪੜ੍ਹੇ... ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਨ ਲੱਗ ਪਈ, "ਮੈਂ ਵੀ ਨਾਵਲ ਲਿਖ ਸਕਦਾਂ।" ਆਪਣੀ ਟ੍ਰੇਡ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕੋਰਸਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚੋਂ ਟਾਇਮ ਕੱਢ ਕੇ ਮੈਂ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ 'ਸੰਜੋਗ-ਵਿਜੋਗ' ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਨਾਵਲ ਲਿਖਿਆ। ਇੱਕ ਪਾਰਖੂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਇਆ। ਉਸ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸਨਮਾਨ ਚਿੱਠੀ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ

ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਵਲ ਦੇ ਪਲਾਟ ਦੀ ਬੁਣਤਰ ਤੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨਿਕ ਅਵਸਥਾ, ਨਾਵਲ ਦੇ ਗੁਣ ਸਨ। ਪਰ ਮੌਲਿਕਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਆਦਰਸ਼ਵਾਦ ਵੱਡੇ ਔਗੁਣ। ਉਸ ਦੀ ਰਾਏ ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਜਾਪੀ। ਨਾਵਲ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਣ ਦੀ ਸੋਚ ਕੇ ਮੈਂ ਛਪਵਾਉਣ ਦੀ ਕਾਹਲ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੀ।

ਫੇਰ ਕਹਾਣੀ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਜੁੜੇ?

ਐੱਮ. ਏ. ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ: ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਦਾ 'ਦੁੱਖ ਸੁੱਖ', ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੁੱਗਲ ਦਾ 'ਪਾਰੇ ਮੈਰੇ' ਅਤੇ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ ਦਾ 'ਨਵੇਂ ਲੋਕ'। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਨੀਝ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਅਤੇ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਰੂਪ, ਟੈਕਨੀਕ, ਬੁਣਤਰ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਪੇਂਡੈਸਰਾਂ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ-ਵਿਚਾਰਦਿਆਂ ਮੈਂ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਵਿਧਾ ਵੱਲ ਖਿੱਚਿਆ ਗਿਆ। ਆਪਣੇ ਨਾਵਲ ਨੂੰ ਸੋਧ ਕੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਮੈਂ ਕਹਾਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ

ਅੱਛਾ ਜੀ ਇਹ ਦੱਸੋ ਕਿ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਏਅਰਫੋਰਸ ਦਾ ਕਿੱਤਾ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਸਹਾਈ ਹੋਇਆ ਜਾਂ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਿਆ? ਕੀ ਕਦੇ ਕੋਈ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪਾਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ?

ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਏਅਰ ਫੋਰਸ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਹਾਈ ਹੋਇਆ। ਮੇਰੇ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਮੈਨੂੰ ਕੀ', 'ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ' ਅਤੇ 'ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ' ਦੀਆਂ ਕਿਸਾਨੀ ਅਤੇ ਫੌਜੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਇਸ ਨੇੜਲੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਉਪਜੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਕਹਾਣੀ ਰਚਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸਵੈ ਅਤੇ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। 'ਚਾਬੀ', 'ਬ੍ਰੂਸਟਰ', ਅਤੇ 'ਸਿਆਹੀ ਫੈਲ ਗਈ' ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸਵੈ, ਪਤਨੀ ਅਤੇ ਬੇਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਤਰ ਬਣਾਇਆ। ਕਹਾਣੀ 'ਕਾਣਸੂਤੇ ਵਗਦੇ ਬਲਦ' ਦੇ ਪਾਤਰ ਮੇਰੀ ਬੀਬੀ ਅਤੇ ਭਰਾ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ 'ਕੰਡਿਆਲੀ ਧਰਤੀ' ਦੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਕੁੰਦਨ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਵਿਚੋਂ ਉਸਾਰਿਆ। ਕਹਾਣੀ 'ਬੰਨ੍ਹ ਉਠਾਈ ਪੋਟਲੀ' ਦਾ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਮੇਰਾ ਮਾਮਾ ਹੈ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਪਲੇਠੇ ਕਥਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਮੈਨੂੰ ਕੀ' ਵਿਚਲੀ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਕਹਾਣੀ 'ਸੁਆਹ ਦੀ ਢੇਰੀ' ਦਾ ਮੁੱਢ ਕਿਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਬੱਝਾ?

ਢਾਅ ਜੀ, ਇਹ ਕਹਾਣੀ 1971 ਦੀ ਭਾਰਾਤ-ਪਾਕਿ ਜੰਗ ਦੀ ਇੱਕ ਦਰਦਨਾਕ ਘਟਨਾ 'ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। ਉਸ ਜੰਗ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਸੁਕਆਡਰਨ ਨੇ, ਬਾਰਡਰ ਲਾਗੇ ਪੈਂਦੇ, ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਇੱਕ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਅਪਰੇਟ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਗੱਡੀ ਤੋਂ ਖਾਣਾ ਲੈ ਰਹੇ ਸਾਂ ਕਿ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਦੋ ਜਹਾਜ਼ ਆ ਧਮਕੇ। ਉਹ

ਡਾ. ਮਨਮੋਹਨ ਦੇ ਨਾਲ ਲੇਖਕ

ਬਹੁਤ ਹੀ ਨੀਵੇਂ ਆਏ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਰਾਡਾਰ ਵਿੱਚ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ ਤੇ ਵਾਰਨਿੰਗ ਵਜੋਂ ਕੋਈ ਸਾਇਰਨ ਨਾ ਵੱਜਿਆ। ਇੱਕ ਜਹਾਜ਼ ਨੇ ਸਾਡੇ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦਾ ਮੀਂਹ

ਵਰ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਦਮ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਵਿਛ ਗਏ ਤੇ ਬਚ ਗਏ। ਪਰ ਸਾਡਾ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਪਵਨ ਸ਼ਰਮਾ ਖਾਣੇ ਦੀ ਪਲੇਟ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ੈੱਡ ਵੱਲ ਨੂੰ ਦੌੜ ਪਿਆ। ਉਹ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਥਾਂ ਤੇ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਬਾਈ ਤੇਈ ਸਾਲ ਦੇ ਪਵਨ ਨੇ ਅਜੇ ਜੀਵਨ-ਪੰਧ 'ਤੇ ਪੈਰ ਹੀ ਧਰੇ ਸਨ। ਪਵਨ ਦੀ ਮੌਤ ਦੀ ਦਰਦਨਾਕ ਘਟਨਾ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਡੂੰਘੀ ਉਤਰ ਗਈ ਤੇ 1980 ਵਿਚ ਕਹਾਣੀ ਦਾ

ਰੂਪ ਧਾਰ ਗਈ। ਫੌਜੀ ਦੀ ਅਧਵਾਟਿਉਂ ਮੁੱਕੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਨੂੰ ਬਿਆਨਦੀ ਤੇ ਜੰਗ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦੀ, ਸੰਬੋਧਨੀ ਸ਼ੈਲੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਵਨ ਦਾ ਨਾਂ ਦਵਿੰਦਰ ਹੈ।

ਤੁਹਾਡੇ ਦੂਜੇ ਕਥਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਫੌਜੀ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਟਾਈਟਲ ਕਹਾਣੀ ‘ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ’ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਦੱਸੋ?

ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹਵਾਈ ਸੈਨਾ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਚਾਰੀਂ ਪੈਰਾਟਰੂਪਰਜ਼ ਦੀ ਇੱਕ ਟੁਕੜੀ, ਤੰਗੋਲ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲਾਗੇ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਉਤਾਰੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ ਕੈਪਟਨ ਜਾਵੇਦ ਤੇ ਹੌਲਦਾਰ ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਾਵੇਦ ਵੱਲੋਂ ਬਿਆਨ ਕੀਤੀ, ਉਸ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਪੰਜ ਜੀਆਂ ਦੇ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਕਤਲ ਸਮੇਤ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਮਜ਼ਲੂਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਰਹੀ ਅਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਪੱਤ ਲੁੱਟ ਰਹੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਫੌਜ ਦੇ ਜਬਰ-ਜ਼ੁਲਮ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਰੌਂਗਟੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਫੌਜੀ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਰੋਟੀ ਰੋਜ਼ੀ ਖਾਤਰ ਹੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਹੋਏ ਸਨ। ਬਲਜੀਤ ਦੇ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਪੈਰਾਟਰੂਪਰਜ਼ ਇੰਸਟਰਕਟਰ ਚਿਤਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਵਿੱਚੋਂ ਅਤੇ ਜਾਵੇਦ ਹੁਸੈਨ ਦੇ ਪਾਤਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਏਅਰਫੋਰਸ ਦੇ ਬੇਲੀ ਸਚਿਨ ਭੱਟਾਚਾਰੀਆ ਵਿੱਚੋਂ ਉਸਾਰਿਆ।

ਤੁਸੀਂ ਛੋਟੀ ਕਿਸਾਨੀ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ-ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਹੋ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਕਰਜ਼ੇ ਤੇ ਤੰਗੀਆਂ-ਤੁਰਸ਼ੀਆਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸਨ। ਪਰ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣੀਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੋਗੇ?

ਢਾਅ ਜੀ, ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਕਾਰਨ ਤਾਂ ਇਹੀ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਜ ਦਾ ਸਹੀ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਮਸਲੇ ਦਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ। ਹੱਕ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦੋ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਨਾ। ‘ਕਾਣਸੂਤੇ ਵਗਦੇ ਬਲਦ’ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜਥੇਬੰਦ ਤਾਂ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਇਕਜੁੱਟਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ‘ਬੋਹਲ ਦੇ ਰਾਖੇ’ ਵਿੱਚ ਇੱਕਜੁੱਟਤਾ ਨਾਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਰਾਹ ਪਈ ਕਿਸਾਨ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਅਹਿਮ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਚਿੱਤਰਿਆ ਹੈ।

ਬੈਂਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਕੱਚਾ ਮਾਲ ਮਿਲਿਆ?

ਹਾਂ ਜੀ, ਮੇਰੇ ਤੀਜੇ ਕਥਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕਹਾਣੀਆਂ ‘ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ’ ਅਤੇ ‘ਜੰਗ ਛਿੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ’ ਦਾ ਕੱਚਾ ਮਾਲ ਮੈਨੂੰ ਬੈਂਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਮਿਲਿਆ।

ਅੱਜ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ, ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਸਿਲੇਬਸਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਕੀ ਤੁਹਾਡੀ ਵੀ ਕੋਈ ਕਿਤਾਬ ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ?

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਢੁਕਵੀਂ ਥਾਂ ਦਿਵਾਉਣ ਅਤੇ ਸਿਲੇਬਸਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਵੱਡੀ ਭੂਮਿਕਾ ਡਾ ਐਸ ਪੀ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕਥਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਦੇ ਟਾਪੂ’ ਨੂੰ ਸਿਲੇਬਸਾਂ ‘ਚ ਪਵਾਉਣ ਲਈ ਪਹਿਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਪੰਜਾਬ

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਐਮ. ਏ. ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ। 2005 ‘ਚ ਛਪਿਆ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਤੇ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨਾਲ ਸੰਬਧਤ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਐੱਮ. ਏ. ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ‘ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ’ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਐੱਮ. ਏ.

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੇਖਾ ਤੇ ਸਤਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧਵਾਂ ਨਾਲ

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕ ‘ਮੈਪਲ ਦੇ ਰੰਗ’ (ਕਨੇਡਾ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ) ਐੱਮ. ਏ. ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਦਿੱਲੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਐੱਮ. ਏ. ਦੇ ਸਿਲੇਬਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਲਿਖਦੇ ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੋ, ਪਰ 1999 ‘ਚ ਛਪੇ ਤੁਹਾਡੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਨੇ ਇੱਕ ਦਮ ਪਾਠਕਾਂ ਅਤੇ ਅਲੋਚਕਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿੱਚਿਆ। ਕੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਸਨ ਜਾਂ ਕਹਾਣੀ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਨਿਵੇਕਲੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ?

‘ਦੋ ਟਾਪੂ’ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਮੇਰਾ ਪਹਿਲਾ ਕਥਾ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਕਥਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਕਿਸਾਨੀ ਜੀਵਨ ਤੇ ਫੌਜੀ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਸਨ। ‘ਦੋ ਟਾਪੂ’ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵਿਕਸਤ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਵਾਲੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ, ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ‘ਚ ਵਾਪਰਦੇ ਚੰਗੇ-ਮਾੜੇ ਹਾਲਾਤ, ਨੂੰ ਗਲਪ ‘ਚ ਢਾਲਿਆ ਹੈ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼, ਪੂਰਬੀ ਅਤੇ ਪੱਛਮੀ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਵਿੱਚ

ਟਕਰਾਅ, ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ‘ਚ ਟਕਰਾਅ ਅਤੇ ਤਲਾਕ, ਕੈਨੇਡਾ ਦੇ ਜੰਮਪਲ ਟੀਨਏਜਰਜ਼ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਆਏ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ, ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ ਦਾ ਉਭਾਰ ਅਤੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪਾੜਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਬਲਜੀਤ ਬੱਲੀ ਅਤੇ ਹੋਰ

ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜੇ ਵਿਸ਼ੇ ਮੈਥੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖਰੇ ਐਂਗਲ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਜੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਮੇਰੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਖਰੇ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਖਰੇ ਹਨ। ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਦਾ ਤਲਾਕ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ (ਕਹਾਣੀ ‘ਦੋ ਟਾਪੂ’) ਅਤੇ ਟੀਨਏਜਰਜ਼ ਦੀ ਸੋਚ-ਸਾਇਕੀ (‘ਪੰਧ ਕਥਾ ਤੇ ਭਵਿੱਖ’) ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਫਲੈਸ਼ਬੈਕ, ਪ੍ਰਤੀਕੀਕਰਨ, ਦ੍ਰਿਸ਼ ਚਿੱਤਰਨ ਵਰਗੀਆਂ ਜੁਗਤਾਂ ਦੀ ਢੁਕਵੀਂ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਸਹਾਈ ਹੋਈ।

ਇੱਥੇ ਪਾਤਰ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਗੋਰੇ ਪਾਤਰ ‘ਦੇ ਟਾਪੂ’ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ ਪਰ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਉਹ ਭਰਵੇਂ ਰੂਪ ‘ਚ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੇ ਹਨ। ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਅਤੇ ‘ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਤਰ ਗੋਰੇ ਹੀ ਹਨ। ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਵਿਸ਼ੇ ਸਨ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅਜਿਹੀ ਪਾਤਰਾਵਲੀ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ? ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਦੱਸੋ?

‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਕਹਾਣੀ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਆਪੀ ਘਟਨਾ 9-11 ਦੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ। 11 ਸਤੰਬਰ 2001 ਨੂੰ ਅੱਤਵਾਦੀਆਂ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨਿਊਯਾਰਕ ਵਿਖੇ ‘ਵਰਲਡ ਟ੍ਰੇਡ ਸੈਂਟਰ’ ਦੇ ਜੌੜੇ ਟਾਵਰ ਢਹਿ ਢੇਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਸੌ ਦਸ ਮੰਜ਼ਲੇ ਉਹ ਗਗਨ ਚੁੰਮਦੇ ਟਾਵਰ ਮੈਂ ਦੇਖੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਟਾਵਰਾਂ ‘ਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਥਥੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ‘ਤੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਰੋਟੀ ਕਮਾਉਣ। ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ

ਵਰਿਆਮ ਸੰਧੂ, ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ ਤੇ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

ਆਪਣੇ ਘਰੀਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰਤਣਾ। ਇਸ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ‘ਤੇ ਗਹਿਰਾ ਅਸਰ ਕੀਤਾ। ਸਮੁੱਚੇ ਘਟਨਾਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਅਹਿਮ ਪਹਿਲੂ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਸਨ- ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਸਾਮਰਾਜੀ ਧੌਂਸ ਤੇ ਨਵਬਸਤੀਵਾਦੀ ਮਨਸੂਬੇ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਮੂਲਵਾਦ ਦਾ ਜਨੂੰਨੀ ਕਿਰਦਾਰ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਕੁਝ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਮੇਰੀ

ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਚੱਲੇ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਅਮਲ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲਿਆ। ਵਿਲੀਅਮ, ਜਿਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਧੌਂਸ ਦਾ ਗਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਵਾਪਰੀ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਨਵ-ਬਸਤੀਵਾਦੀ ਨੀਤੀਆਂ ਮਾਨਵ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ।

ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਕਰਨ ਲਈ, ਖੇਡਣ, ਸੰਗੀਤ ਸੁਣਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਨ, ਫਿਲਮ ਦੇਖਣ ਵਰਗੇ ਸ਼ੌਂਕ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਤਾਬਾਂ, ਰਿਸਾਲੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਸਿਵਾਏ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਸ਼ੌਂਕ?

ਢਾਅ ਜੀ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਹਿਜ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਤਾਬਾਂ ਰਿਸਾਲੇ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦਰਖਤਾਂ ਵਾਲੇ ਏਰੀਏ ਵਿੱਚ ਲੰਬੀ ਸੈਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਮੇਰਾ

ਨਿੱਤਨੇਮ ਹੈ। ਸੈਰ ਦੋਰਾਨ ਆਕਾਸ਼ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਨਿਹਾਰਦਾ ਹਾਂ। ਕਦੀ ਕਦੀ ਗਹਿਰਾਈ ਵਾਲੇ ਪੁਰਾਣੇ ਫਿਲਮੀ ਗੀਤ ਵੀ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ।

ਆਮ ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣਾ ਬਹੁਤ ਲਾਹੇਵੰਦ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿੱਚ ‘ਬੁੱਕ ਕਲਚਰ’ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ?

ਹਾਂ ਜੀ, ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦਾ ਸਰੋਤਾ ਤੇ ਦਰਸ਼ਕ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਪਾਠਕ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਰੇਡੀਓ ਸੁਣ ਸਕਦੇ। ਟੀ. ਵੀ. ਜਾਂ ਗਾਇਕੀ-ਅਖਾੜੇ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਪਰ ਕਿਤਾਬ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ। ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ‘ਚ ਹੋਰ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਏਅਰਫੋਰਸ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ, ਬੰਗਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਦੱਖਣੀ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ ਹਵਾਈ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਛੋਟੀਆਂ ਲਾਇਬਰੇਰੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਪਰ ਲਾਇਬਰੇਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਲਿਖਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਸਾਹਿੱਤਕਾਰ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਸਾਹਿੱਤ ਉਸ ਦੀ ਰੂਹ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਰਚਨਾ ਲਿਖ ਲਈ ਹੈ ਜਾਂ ਅਜੇ ਲਿਖਣੀ ਹੈ?

ਮੇਰੇ ਖ਼ਿਆਲ ‘ਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਰਚਨਾ ਮਿੱਥ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਹੁੰਦੀ। ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਉਸ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਤਸੱਲੀ ਤੇ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਹਰ ਕਹਾਣੀ ‘ਤੇ ਚਰਚਾ ਹੋਈ ਹੈ। ‘ਦੇ ਟਾਪੂ’ ਕਹਾਣੀ ਪਾਠਕਾਂ ਵਿੱਚ ਕਲਾਸੀਕੀ ਰਚਨਾ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵੀ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ‘ਟਾਵਰਜ਼’ ਅਤੇ ‘ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ’ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਤੇ ਰੂਪਕ ਪੱਖਾਂ ਸਦਕਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਸਲੋਂ ਹੀ ਨਿਵੇਕਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਫ਼ੈਸਲਾ ਪਾਠਕਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ‘ਤੇ ਛੱਡਦਾ ਹਾਂ।

ਜਰਨੈਲ ਜੀ, ਕਹਾਣੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਡਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦੇਖਦਿਆਂ ਕਿਸੇ ਸੰਸਥਾ ਵੱਲੋਂ ਕੋਈ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ...?

ਸਤਨਾਮ ਜੀ, ਮਾਨ ਸਨਮਾਨ ਲੇਖਕ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਉਰਜਾ ਨੂੰ ਵਧਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਹੋਰ ਚੰਗੇਰਾ ਲਿਖਣ ਲਈ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ

ਅੰਕ ਦੇ ਲੇਖਕ: ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਤਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਨਾਮ-ਸਨਮਾਨ ਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਥ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਪਾਏ ਯੋਗਦਾਨ ਲਈ 2007 ਵਿੱਚ ਵਾਰਿਸ਼ਸ਼ਾਹ ਐਵਾਰਡ ਮਿਲਿਆ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਐਵਾਰਡ ਟਰਾਂਟੋ, ਕੈਨੇਡਾ ਵੱਲੋਂ 'ਬੈਸਟ ਰਾਈਟਰ

ਢਾਹਾਂ ਸਾਹਿਤ ਪੁਰਸਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ
ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

ਐਵਾਰਡ' 2009 ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 'ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਪੁਰਸਕਾਰ' 2009 ਵਿੱਚ ਅਤੇ 'ਇਕਬਾਲ ਅਰਪਨ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਐਵਾਰਡ' ਕੈਲਗਰੀ ਕੈਨੇਡਾ 2011 ਵਿੱਚ। 'ਪਰਵਾਸੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਪੁਰਸਕਾਰ', ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ 2011

‘ਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। 2015 ਵਿੱਚ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਢਾਹਾਂ ਸਾਹਿਤ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵੈਨਕੂਵਰ, ਕੈਨੇਡਾ ਵੱਲੋਂ ਮੇਰੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' ਲਈ। ਇੰਡੀਆ ਫੇਰੀ ਦੋਰਾਨ ਇਥੋਂ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਸਾਹਿਤ ਸਭਾਵਾਂ, ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਸਨਮਾਨ ਚਿੰਨ ਮਿਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਈ ਰੀਝ ਜੋ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਲੋਚਦੇ ਹੋਵੇ?

ਅਜੋਕੇ ਵਡੇਰੇ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੇ ਕਿਸਾਨ ਅੰਦੋਲਨ ਬਾਰੇ ਕਹਾਣੀ ਰਚਣੀ ਹੈ। ਪਰ ਕੋਈ ਕਾਹਲ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਅੰਦੋਲਨ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪੜਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਣ-ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਲਿਖਾਂਗਾ।

ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੱਲ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਨਾ ਸਕਿਆ ਹੋਵਾਂ?

ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਗੱਲਾਂਬਾਤਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਢਾਅ ਜੀ, ਤੁਹਾਡਾ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ।

ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ: ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੀਮਤੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚੋਂ ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਸਮਾਂ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਫਰ ਦੇ ਪੰਨੇ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ।

ਅੰਕ ਦੇ ਲੇਖਕ

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਥਾ ਜਗਤ: ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਯਥਾਰਥ ਤੋਂ ਗਲੋਬਲ ਚੇਤਨਾ ਤੱਕ

ਡਾ. ਅਕਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ

ਡਾ. ਅਕਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਲਾਇਲਪੁਰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਵਿਮੈਨ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਆਲੋਚਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ 5 ਪੁਸਤਕਾਂ, 40 ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਅਤੇ 28 ਆਰਟੀਕਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਈ. ਆਈ. ਏ. ਐਸ ਸ਼ਿਮਲਾ ਵੱਲੋਂ ਐਸੋਸੀਏਟਸ਼ਿਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ 'ਭਾਰਤ ਵਿੱਦਿਆ ਰਤਨ' ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨ ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

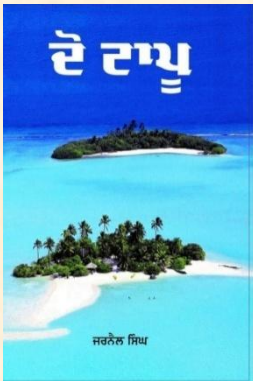
ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਮਰੱਥ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਤ ਹਸਤਾਖਰ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਮੈਨੂੰ ਕੀ', 'ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਮਨੁੱਖ', 'ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣੀ' ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਅਨੁਭਵਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਚੌਥਾ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਦੋ ਟਾਪੂ' ਜੋ ਕਿ

ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀਆ ਅਤੇ ਲੇਖਕ

ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਯਥਾਰਥ ਨਾਲ ਤਾਅਲੁੱਕ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕ ਤੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਭਰਪੂਰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਵੇਂ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਪਾਣੀ', 'ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ' ਤੇ 'ਸੜਕਾਂ' ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਮੱਸਿਆਕਾਰ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਿੱਥੇ ਪਰਵਾਸੀ ਵਿਡੰਬਨਾ ਨੂੰ ਕਈ ਨਵੇਂ ਪਾਸਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਤੇ 'ਬਰਫ਼ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਰਾਹੀਂ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤ ਨੂੰ ਸਿਰਜਦਾ ਹੋਇਆ ਵਿਸ਼ਵ ਚੇਤਨਾ ਦਾ

ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ' (2015) ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ 'ਕਾਲੇ ਵਰਕੇ', 'ਮੁਹਾਜ਼' ਤੇ 'ਹੜ੍ਹ' ਵਿਚ ਕੈਨੇਡਾ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਰੱਖਦਿਆਂ ਗੋਰੇ ਬਸਤੀਵਾਦੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮੂਲਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਮਾਨਵੀ ਵਿਵਹਾਰ ਤੇ ਭਿਆਨਕ ਹੜ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕਾਲੀ ਵਸੋਂ ਦੀ ਤਬਾਹੀ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। 'ਪੱਤਿਆਂ ਨਾਲ ਢਕੇ ਜਿਸਮ' ਸਮੇਤ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਚਕਾਚੌਂਦ, ਮੁਨਾਫੇਖੋਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਵਸਤੂ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਕਈ ਗੰਭੀਰ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਵੀ ਉਠਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੇ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਦੋ ਭਿੰਨ ਸਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਮਿਲਣ ਬਿੰਦੂ ਤੇ ਵਿਭਿੰਨ ਸਥਿਤੀਆਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਭਿਆਚਾਰੀਕਰਣ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਪਰਕ ਦਾ ਇਹ ਅਮਲ ਬੇਹੱਦ ਜਟਿਲ ਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਸੱਭਿਆਚਾਰੀਕਰਣ ਦੇ ਇਸ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਅਨੁਕੂਲੀਕਰਨ, ਵਿਲੀਨੀਕਰਨ ਤੇ ਸੰਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਜਿਹੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇੰਨੀਆਂ ਸਰਲ ਤੇ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਕਿ

ਸਿਧਾਂਤਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਇਸ ਅਮਲ ਵਿੱਚ ਨਿਰੰਤਰ ਤਣਾਅ ਹੀ ਭੋਗਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਮਾਹੌਲ, ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਅਨੁਕੂਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਢਾਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਤਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਤਬਦੀਲੀ ਇਕਦਮ ਨਹੀਂ ਵਾਪਰ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਗੁਰੂਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਨਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਫਲਸਰੂਪ ਇਹ ਪਰਵਾਸੀ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਬਚਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਹੀ

ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਭਾਗੀ ਕਹਾਣੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਬਣਦੀ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੱਸ ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਟਕਰਾਓ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਨੂੰ ਹ ਸ਼ੈਰਨ ਨਾਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਗੋਣ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਟਕਰਾਓ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤਣਾਓ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪਾਣੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰੀ ਚਿਹਨ ਜਾਂ ਮੈਟਾਫਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਭਿੰਨ ਸਥਾਨਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਨਾਲੇ, ਨਦੀਆਂ, ਦਰਿਆ, ਸਮੁੰਦਰ, ਝੀਲਾਂ ਆਦਿ ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਭਿੰਨ ਧਰਤੀਆਂ, ਦੇਸ਼ਾਂ, ਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਇਨਸਾਨ ਵੀ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੁਖਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਇਸਦੀ ਇੱਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ। ਉਹ ਜੰਮਪਲ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਵਿਆਹ ਉਪਰੰਤ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ ਪਾਰ ਕੈਨੇਡਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਾਣੀ ਮੈਟਾਫਰ ਹੈ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚਲੇ ਮੋਹ ਪਿਆਰ ਅਪਣੱਤ ਦਾ।

‘ਗੁਆਚੇ ਲੋਕ’ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਚਿਹਨ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਦੀ ਰੂਪ-ਵਿਧੀ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਨਣ ਤੇ ਬਿਰਤਾਂਤਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਮਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੁੱਤਰ ਸੁਰਿੰਦਰ ਤੇ ਮਨਜਿੰਦਰ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਬਣਤਰ ਦੀ ਮੂਲ ਇਕਾਈ ਸਾਕਾਚਾਰੀ ਦੇ ਵਾਹਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭਾਈਚਾਰਕ ਸਮੂਹ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਹੋਣੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੁਭਾਅ ਸਾਕਾਚਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਰਾਹੀਂ ਭਾਈਚਾਰਕ ਵਿਸਤਾਰ ਦੀ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦੀ ਡਾਇਸਪੋਰਿਕ ਚੇਤਨਾ ਦੀ ਇਹ ਸਫਲ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਹੈ।

ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮੁਦਾਇ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਵਪਾਰੀਕਰਨ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਚੌਧਰਪੁਣੇ, ਹੇਰਾ ਫੇਰੀ, ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਂ ‘ਤੇ ਦੂਸ਼ਿਤ ਰਾਜਨੀਤੀ ਆਦਿ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੱਖ ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰਵਾਦੀ ਅਕਸ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਈ ਹੈ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਦੂਹਰੇ ਮਿਆਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਿਵੇਂ ਮੁੱਖ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਢੀਂਡਸਾ ਦੇ ਪਾਤਰ ਰਾਹੀਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

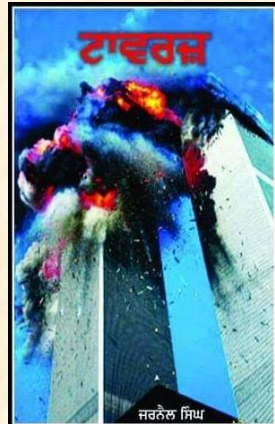
ਸਮਾਜ ਵਿਗਿਆਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਦੇਖਿਆਂ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੇ ਪੜਾਅ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਿੱਥੇ ‘ਅਪਾਰਥੀਡ’ ਦੇ ਮਾਡਲ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪੱਛਮੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਨਾਲੋਂ ਤਕਰੀਬਨ ਅਲਹਿਦਾ ਹੋਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਸਨ ਉੱਥੇ ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵਿਵਹਾਰਕ ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸਾਂਝ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਸੜਕਾਂ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਤਰ ਅਜੀਤ ਤੇ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪਾਤਰ ਜੈਕ ਦੇ

ਅੰਕ ਦੇ ਲੇਖਕ: ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

ਆਪਸੀ ਸਬੰਧਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਪਾਤਰ ਹੁੰਦਲ ਐਂਡ ਹੈਰੀਸਨ ਟਰਾਂਕਿੰਗ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਇਕੱਠੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦੇ ਆਪਸੀ ਸਾਂਝ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਹਰੇਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਚੁਣੌਤੀ ਦਾ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਜਗਿਆਸਾ ਰੱਖਦੇ ਅਤੇ ਸੰਕਟਮਈ ਸਥਿਤੀਆਂ ਸਮੇਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਹਾਰਾ ਦਿੰਦੇ ਵੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਤੇ ਸ਼ਮੂਲੀਅਤ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ। ਇਸੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ 'ਚ ਸੇਵਾ ਤੇ ਈਸਾਈ ਧਰਮ 'ਚ ਚੈਰਿਟੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੁਮੇਲਤਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ 'ਜਿਨ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀਓ ਤਿਨ ਹੀ ਪ੍ਰਭ ਪਾਇਓ' ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੈ ਉੱਥੇ ਈਸਾਈ ਮੱਤ ਵਿੱਚ 'ਲਵ ਇਜ਼ ਗਾਡ' ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੰਡ ਛਕੇ ਦੇ ਸਮਵਿੱਥ ਹੀ ਫੂਡ-ਬੈਂਕਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ। ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਸ਼ੁਭ ਭਾਵੀ-ਚਿੰਤਨ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੈਨੇਡੀਅਨ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਅਗਾਂਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦੀ ਮਿਸਾਲ 'ਟਾਵਰਜ਼' ਅਤੇ 'ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ' ਨਾਉਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀਆਂ ਦੋਹਰੀਆਂ ਨੀਤੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰਦਾ ਉਠਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਅਮਰੀਕਾ ਅਤਿਵਾਦ ਵਿਰੋਧੀ ਹੋਣ ਦਾ ਦੰਭ ਰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਅਤਿਵਾਦ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਭਾਈਵਾਲ ਵੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਰਾਕ ਜੰਗ ਰਾਹੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਉਸ ਦੇ ਤੇਲ ਭੰਡਾਰ ਉੱਪਰ ਕਾਬਜ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਦਾ ਖੁਲਾਸਾ ਵੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਫਰਦ ਅਬਦੁਲ ਹਮੇਦੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਰਾਕ ਵਿੱਚ ਅਮਰੀਕੀ ਨੀਤੀਆਂ 'ਤੇ ਉਹ ਤਿੱਖਾ ਵਿਅੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਮਰੀਕਾ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸਬੰਧਾਂ ਬਾਰੇ ਪ੍ਰਵਚਨ ਸਿਰਜਦਾ ਲੇਖਕ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਸਥਾਨਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ

ਤੋਂ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਸੋਚ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਾ ਇਕ ਪਾਤਰ 11 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਘਟਨਾ ਲਈ ਸਮੁੱਚੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਠਹਿਰਾਉਂਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ :

‘ਇਮੀਗ੍ਰਾਂਟ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਪਾਰਟੀਆਂ ‘ਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਖਾਂਦੇ ਪੀਂਦੇ ਨੇ, ਕੁਝ ਸਾਡੇ ਦੋਸਤ ਵੀ ਹੋਨ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਖ਼ੈਰਖ਼ਾਹ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ..... ਅਗਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ‘ਚ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗਾਂ ਲਈਆਂ, ਸਾਡੇ ਹੀ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ‘ਤੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਬ ਬਣਾਇਐ, ਮੈਂ ਸਮਝਦਾਂ ਏਥੋਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨੂੰ ਐਬਿਉਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।’

‘ਬਰਫ ਤੇ ਦਰਿਆ’ ਕਹਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ‘ਲੇਖਕੋ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਰੋਕੋ ਸੰਸਥਾ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਆੜ ਹੇਠ ਉੱਤਰ-ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ, ਬਰਫ, ਹਵਾ, ਜਲਪਾਰਾ ਤੇ ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਸਬੰਧੀ ਜਿੱਥੇ ਇੱਕ ਧੁਰ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿੱਚ ਸੁਧਾਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ ਉਥੇ ਦੂਸਰੀ ਧਿਰ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਦੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਬਰਫ ਦੀਆਂ ਤੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਮਨੋਰੰਜਨ ਕੰਪਲੈਕਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਸੁਆਰਥ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਹਨ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਾਣੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰਾ ਦੀ ਰੂਪ-ਵਿਧੀ ਅਤੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣ ਦਾ ਸਫਲ ਯਤਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਸ ਤੱਥ ਵਿੱਚੋਂ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਗੋਚਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਾ ਵਸਤੂ ਕੇਵਲ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮੁਦਾਇ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਤਕ ਸੀਮਤ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵ ਲਈ ਚੁਣੌਤੀ ਬਣੇ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਲੇਖਕ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵ ਚੇਤਨਾ ਉੱਭਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਨਿਬੜਦਾ ਹੈ।

**ਡਾ. ਅਕਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ
ਮੁਖੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ
ਲਾਇਲਪੁਰ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਜਲੰਧਰ**

ਪੁਸ਼ਪਿੰਦਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈ ਰਹੀ। ਸਵੀ ਤੇ ਨਿੱਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਸੋ ਨਿੱਕੇ ਦੇ ਵਾਲ ਸੁਆਰ ਕੇ ਉਹ ਬੈੱਡ-ਰੂਮ 'ਚ ਖਿੱਲਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਾਂਭਣ ਲੱਗ ਪਈ।

“ਦੇਖਿਆ, ਮੈਂ ਈ ਕਿਹਾ ਸੀ ਡੈਡ ਨੂੰ ...।” ਨੌਆਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸਵੀ ਹੁੱਬ-ਹੁੱਬ ਕੇ ਨਿੱਕੇ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਉਸਦੀ ਫਰਮਾਇਸ਼ ‘ਤੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡੈਡ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਆਗਰਾ ਫਾਲਜ਼ ਘੁਮਾਉਣ ਲਿਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਐ ਹੈ ਹੈਅ, ਤੂੰ ਨਾ ਤੂੰ,” ਛੇਆਂ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਨਿੱਕੇ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦਾ ਮਜ਼ਾਕ ਜਿਹਾ ਉਡਾਉਂਦਿਆਂ ਬੋਲੀ, “ਡੈਡ ਨੇ ਕੱਲ੍ਹ ਮੈਨੂੰ ਫੋਨ ‘ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤੀ। ਐਂਡ ਆਈ ਸੈਂਡ ਯੈਸ, ਵੀ ਮਸਟ।”

“ਬਟ ਇਟ ਵਾਜ਼ ਮਾਈ ਆਈਡੀਆ।”

“ਦੈਨ ਵਹਟ ?”

ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਵਿੰਗੋ-ਟੋਢੇ ਮੂੰਹ ਬਣਾ-ਬਣਾ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਚਿੜਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ।

“ਤਿਆਰ ਤਾਂ ਹੋ ਗਏ ਆਂ, ਹੁਣ ਜਾਂਦੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ?” ਲਿਵਿੰਗ-ਰੂਮ ਵੱਲ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਪੁਸ਼ਪਿੰਦਰ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਕਿਰਾਏ ‘ਤੇ ਲਏ ਹੋਏ ਇਸ ਬੇਸਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਬੈੱਡ-ਰੂਮ, ਲਿਵਿੰਗ-ਰੂਮ ਤੇ ਰਸੋਈ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੀ ਪੈਂਦੇ ਸਨ।

ਚਾਮੁਲੇ ਹੋਏ ਨਿਆਣੇ ਆਪਣੀ ਮੰਮੀ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਜੀਦਾ ਜਿਹੇ ਹੋ ਗਏ...ਪਾਸ਼ੀ ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਵੀ ਤੇ ਨਿੱਕੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰੇਕ ਤੀਜੇ ਵੀਕ-ਐਂਡ ‘ਤੇ ਜਦੋਂ ਬਲਰਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਫੋਨ ‘ਤੇ ਪੁੱਛਦਾ ਤਾਂ ਚਾਅ ਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ, ਖੁਸ਼ੀ-ਖੁਸ਼ੀ ਤਿਆਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਪਰ ਤੁਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸੰਜੀਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਤਾਂ ਦੌੜ ਕੇ, ਮੇਲੇ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੀ ਬੱਸ ਫੜ ਲਈ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥੱਕੀ ਹੋਈ ਮਾਂ ਕਿਧਰੇ ਪਿਛਾਂਹ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਹੋਵੇ।

ਜਦੋਂ ਨਿਆਣੇ ਨਾ ਹੀ ਹਿੱਲੇ ਤਾਂ ਪਾਸ਼ੀ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਿਵਿੰਗ-ਰੂਮ ‘ਚ ਲੈ ਆਈ। ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਬਲਰਾਜ ਟੀ. ਵੀ. ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਵੀ ਉਸਨੇ ਇੰਜ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਉਹ ਆ ਕੇ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਸੋਫੇ ‘ਤੇ ਬੈਠ ਰਹਿੰਦਾ। ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਉਹ ਸਰਦਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਟੱਪਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਦਾ ਕਿ ਦੋਨੋਂ ਬੱਚੇ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਟੁਰ ਜਾਂਦਾ। ਤੇ ਜੇਕਰ ਕਦੀ-ਕਦਾਈਂ ਉਹ ਤਿਆਰ ਨਾ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ‘ਚ ਬੈਠ ਕੇ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ।

“ਚਲੀਏ ਬਈ।” ਨਿਆਣਿਆਂ ਵੱਲ ਵੇਖਦਿਆਂ ਬਲਰਾਜ ਨੇ ਟੀ.ਵੀ. ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸੋਫੇ ਤੋਂ ਉੱਠ ਖਲੋਇਆ।

ਪਾਸ਼ੀ ਤੇ ਬਲਰਾਜ ਆਹਮੋ-ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਕੋਲ-ਕੋਲ ਖਲੋਤੇ ਦੋ ਟਾਪੂਆਂ ਵਾਂਗ। ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਹਸਤੀ ਦੇ ਮਾਲਕ। ...ਸਮੁੰਦਰ ‘ਚ ਗੁਆਚੇ ਹੋਏ ਮਲਾਹ ਵਰਗਾ ਬਲਰਾਜ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਵੇਖਦਿਆਂ ਪਾਸ਼ੀ ਅੰਦਰੋਂ ‘ਮੈਨੂੰ ਕੀ’ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਸੀ ਜਾਂ ਕੁਝ ਹੋਰ, ਉਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕੀ।

“ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮੁੜਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਦੇਰ ਹੋ ਜਾਣੀ ਆਂ। ਏਸ ਕਰਕੇ ਫੋਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਹੋਣਾ। ਓਦਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਦਸ ਕੁ ਵਜੇ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਉਂਗਾ।” ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਥੱਕੀ-ਥੱਕੀ ਜਿਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਈ ਸੀ। “ਠੀਕ ਆ।” ਪਾਸ਼ੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਅੰਸਰਿੰਗ-ਮਸ਼ੀਨ ਵਰਗੀ ਸੀ।

ਨਿਆਣਿਆਂ ਦੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਆਪਣੀ ਮੰਮੀ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਡੈਡ ਵੱਲ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ “ਬਾਇ ਮੌਮ” ਕਿਹਾ ਤੇ ਡੈਡ ਨਾਲ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋ ਤੁਰੇ।

ਭੁੱਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਿਆਂ ਪਾਸੀ ਨਾਸਤਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਸਨੇ ਨਿਆਣਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਖੁਆ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਆਪ ਅਜੇ ਤੱਕ ਖਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕੀ...ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਬੇਸਮੈਂਟ ਵਿਚਲੀ ਚੁੱਪ ਸੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰਲੀ ਕਾਹਲ ਨੂੰ ਉੱਘ ਆ ਗਈ ਹੋਵੇ...ਕਾਹਲ ਜੋ ਕਨੇਡਾ ਆ ਕੇ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਚੜ੍ਹੀ ਕਿ ਪੋਟੋ-ਪੋਟੋ ਵਿੱਚ ਉੱਤਰ ਗਈ ਸੀ। ਸੋਫੇ 'ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਮਟਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਰੌਠੇ ਦਾ ਸੁਆਦ ਮਾਣਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਸ ਵਕਤ ਦੀ ਇਕੱਲ ਸ਼ਾਇਦ ਚੰਗੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿੰਨਾ ਥਕਾ ਦਿੰਦੇ ਸਨ ਨਿਆਣੇ ਉਸਨੂੰ ਫਿਰ ਜੋਬ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਹੋਰ ਝੰਜਟ। 'ਬੰਦਾ! ਕੱਲਾ ਹੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦੇ। ਨਾ ਬਹੁਤਾ ਖਿਲਾਰਾ ਨਾ ਬਹੁਤੀ ਦੌੜ-ਭੱਜ। ਉਹ ਬੁੜਬੁੜਾਈ। 'ਪਰ ਕੱਲਾ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਆ ਪਈ ਦਰਖਤ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਕਿੰਤੂ ਕੀਤਾ। ਪਰੌਠੇ ਵਾਲੀ ਖਾਲੀ ਪਲੇਟ ਪਰੇ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਟੀ. ਵੀ. ਦਾ ਰੀਮੋਟ ਨੱਪ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸੁਹਾਗਾ ਦਾ ਗੀਤ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ:

ਤੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਵਿੱਚ-ਵਿੱਚ ਵੇ, ਬਾਬਲ ਚਰਖਾ ਕੌਣ ਕੱਤੇ?

ਮੇਰੀਆਂ ਕੱਤਣ ਪੋਤੜੀਆਂ, ਧੀਏ ਘਰ ਜਾਹ ਆਪਣੇ।

ਘਰ ਵੀ ਮੈਂ ਟੋਲਿਆ, ਵਰ ਵੀ ਮੈਂ ਟੋਲਿਆ।

ਇੱਕ ਨਾ ਟੋਲਿਆ, ਧੀ ਦਾ ਲੇਖ ਵੇ।

ਚਾਹ ਦੇ ਘੁੱਟ ਭਰਦਿਆਂ, ਪਾਸੀ ਉਸ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚ ਗਈ...ਢੋਲਕੀ ਦੀ ਤਾਲ...ਚੰਦ ਦੀ ਮੁਲਾਇਮ ਚਾਨਣੀ ਹੇਠ ਸੁੱਤਾ ਹੋਇਆ ਪਿੰਡ...ਪਾਸੀ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੁਆਲੇ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸੁਰੀਲੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁਹਾਗਾ ਦੀਆਂ ਹੋਕਾਂ।

ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਹੱਥ-ਪੱਲਾ ਮਾਰਦੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਧੀ ਦੇ ਵਿਆਹ 'ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਸੀਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਮੁੰਡਾ ਆਖਰ ਕਨੇਡਾ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਾਸੀ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ, ਭਰਾ, ਭੈਣ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ 'ਕਰਮਾਂ ਵਾਲੀ' ਕਿਹਾ ਸੀ...ਕਾਲਜ ਦੀਆਂ ਸੁਹਣੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ, ਐਮ.ਐਸ.ਸੀ. ਕਰ ਰਹੀ ਪਾਸੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਆਮ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ ਵਰਗੇ ਮੁਲਕ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ। ਉਹ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ 'ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕ' ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬੁੱਢੇ-ਠੇਰੇ, ਕਾਣੇ, ਟੀਰੇ ਜਾਂ ਦੁਹਾਜੂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਨਰਤਿਆ ਗਿਆ।

ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਕਨੇਡਾ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪਾਸੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ ਸੀ। ਹਰ ਥਾਂ ਸਫਾਈ ਸੀ। ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਗਰਮ-ਠੰਢੇ ਪਾਣੀ, ਬਿਜਲੀ ਨਾਲ ਚਲਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ, ਮਾਈਕਰੋਵੇਵ, ਟੀ.ਵੀ., ਵੀ.ਸੀ.ਆਰ. ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਸਨ। ਪਹਿਨਣ ਲਈ ਚੰਗਾ ਕੱਪੜਾ-ਲੀੜਾ, ਖਾਣ ਲਈ ਚਿਕਨ, ਮੀਟ, ਫਰੂਟ, ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਪੀਣ ਲਈ ਦੁੱਧ, ਭਾਂਤ-ਸੁਭਾਂਤੇ ਜੂਸ ਅਤੇ ਪੌਪ-ਡਰਿੰਕਸ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਐਵੇਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ। ਪਲਾਸਟਿਕ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਅੱਠ ਘੰਟੇ ਖੜ੍ਹੀ-ਲੱਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਪਾਸੀ ਹੰਭ ਜਾਂਦੀ। ਡਾਲਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਕਰਕੇ ਅਵਰਟਾਈਮ ਛੱਡ ਨਾ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਸਰੀਰ ਦੀ ਬੱਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਰੋਟੀ-ਟੁੱਕ ਦਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਗਿਣਤੀ 'ਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉੱਪਰੋਂ ਬਿਗਾਨੀ ਭਾਜਾ ਤੇ ਬਿਗਾਨੀ ਕਲਚਰ...ਕਲਚਰ ਵੀ ਕਾਹਦੀ? ਖਪਤ ਦੀ ਇਸ ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੀ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਇੱਕ ਖਪਤ-ਵਸਤੂ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ...ਤੇ ਦਿਨ-ਬਦਿਨ ਕਿਰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਆਪਣੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਦਿਆਂ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ ਕਿ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਕਨੇਡਾ ਵਿੱਚ, ਉਹ ਇੰਡੀਆ ਹੀ ਰਹੀ ਜਾਣ ਤਾਂ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਪਾਸੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਛੇਤੀ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪੌਂਸਰ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਪਾਸੀ ਨੇ ਪੇਪਰ ਭਰ ਕੇ ਤੋਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਬਲਰਾਜ ਦਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਪੌਂਸਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਦਾ। ਉਸਦਾ ਭਰਾ ਵੀ ਤੇ ਭੈਣ ਵੀ ਉਸ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਸਨ। ਭੈਣ, ਜੋ ਕਨੇਡਾ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੇ ਨਾਲ ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ਹੀ ਕਨੇਡਾ ਸੌਂਦ ਸਕੀ ਸੀ। ਵੱਡਾ ਭਰਾ ਵਿਆਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆ ਨਹੀਂ ਸੀ

ਸਕਦਾ। ਧੀ-ਜੁਆਈ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਬਲਰਾਜ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ, ਆਪਣੀ ਸਿਆਣੀ ਉਮਰੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਦੇ ਫਾਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਸਾਲ ਤਾਂ ਜਾਨ ਹੀਲਦੇ ਰਹੇ ਪਰ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਅਜਿਹਾ ਖੱਟਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਇੰਡੀਆ ਚਲੇ ਗਏ। ਤੇ ਮੁੜ ਕਨੇਡਾ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਬਲਰਾਜ ਵੈਨਕੂਵਰ ਛੱਡ ਕੇ, ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਮੀਲ ਦੂਰ, ਟਰਾਂਟੋ ਆ ਟਿਕਿਆ ਸੀ।

ਟਰਾਂਟੋ 'ਚ ਬਲਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤ ਬਣਾ ਲਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਵੀਕ-ਐਂਡਜ਼ 'ਤੇ ਕਦੀ ਉਹ ਪਾਸੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਕਦੀ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆ ਜਾਂਦੇ। ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਔਰਤਾਂ ਕੱਪੜਿਆਂ, ਗਹਿਣਿਆਂ ਆਦਿ ਦੇ ਨਵੇਂ ਫੈਸ਼ਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਫੁਹ ਬਹਿੰਦੀਆਂ ਤੇ ਮਰਦ ਬੀਆਰਾਂ, ਵਿਸਕੀਆਂ 'ਚ ਡੁੱਬੇ, ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਕਨੇਡਾ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਬਾਰੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ, ਜੋਬਾਂ ਤੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀ ਮੰਡੀ ਵਿੱਚ ਚੱਲ ਰਹੇ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਵਿੱਚ ਵਹਿ ਚੁੱਕੇ।

ਘੜੀ 'ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਪੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਪਾਸੀ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਉੱਠ ਖਲੋਈ। ਦੁਪਹਿਰ ਹੋ ਆਈ ਸੀ। ਘਰ ਦੀ ਸਫਾਈ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਕੰਮ ਪਏ ਸਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ...ਲਿਵਿੰਗ-ਰੂਮ 'ਚ ਪਿਆ, ਟੀ.ਵੀ. ਤੇ ਵੀ.ਸੀ.ਆਰ. ਵਾਲਾ, ਕੈਬਨਿਟ ਸਾਫ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਕੈਬਨਿਟ ਦੇ ਉੱਪਰ ਪਈ ਸਵੀ ਦੀ ਫੋਟੋ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਝਾੜਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਸੋਚਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਸਵੀ ਨੂੰ ਲੋਰੀਆਂ ਦੇ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਫਿਰ ਜਿਵੇਂ ਬਲਰਾਜ, ਸਵੀ ਨੂੰ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਫੜ ਕੇ ਖਿਡਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੋਵੇ...ਸਵੀ ਨੇ ਹੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੋਰਿਆ ਸੀ। ਪਾਸੀ ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਬਲਰਾਜ ਟਾਲਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਮੁੜ ਦੁਹਰਾਈ ਸੀ। ਬਲਰਾਜ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਲੈਣ ਲਈ ਪਾਸੀ ਨੇ ਫਿਰ ਦਲੀਲਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਕਨੇਡੀਅਨ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦੇ ਵੱਧ ਰਹੇ ਖਰਚਿਆਂ ਨਾਲ ਸੌਖਿਆਂ ਭਿੜਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਦਾ ਝਾਕਾ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਉਸਦੇ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਫੈਕਟਰੀ ਦੀ ਜੋਬ ਵਿੱਚ ਖੁੱਭ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਅਜੇ ਤੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਿਆ...ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਢਿੱਲ ਕਾਹਦੀ? ਮੈਟਰਨਿਟੀ ਲੀਵ 'ਤੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪਾਸੀ ਵਿਹਲੀ ਸੀ। ਸਵੀ ਦੇ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸੋ ਪਾਸੀ ਨੇ 'ਕੰਪਿਊਟਰ ਪ੍ਰੋਗਰੈਮਿੰਗ' ਦੇ ਡਿਪਲੋਮੇ ਲਈ ਦਾਖਲਾ ਲੈ ਲਿਆ।

ਲਿਵਿੰਗ-ਰੂਮ ਦੀ ਸਫਾਈ ਮੁਕਾ ਕੇ ਪਾਸੀ ਬੈੱਡ-ਰੂਮ 'ਚ ਆ ਗਈ। ਕੋਨੇ 'ਚ ਪਏ ਬੁੱਕ-ਸ਼ੈਲਫ ਦੀਆਂ ਉਘੜ-ਦੁਘੜ ਹੋਈਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਚਿਣਦਿਆਂ, ਆਪਣੇ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਕੈਂਪਸ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਈਆਂ...ਕੈਂਪਸ, ਜਿੱਥੇ ਕਨੇਡੀਅਨਾਂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗੋਰੇ ਕਨੇਡੀਅਨਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਛੱਬ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਨੇੜਿਉਂ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਨਿਰਖ-ਪਰਖ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਕਨੇਡੀਅਨਾਂ ਦੀ ਇਸ ਛੱਬ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰ ਆਈਆਂ ਸਨ। ਤੇ ਪਾਸਕਲ, ਕੋਬੋਲ, ਆਰ.ਪੀ.ਜੀ. ਆਦਿ ਕੰਪਿਊਟਰ-ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਛੱਬ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਲੁਕ-ਲੁਕ ਕੇ ਉਸਦੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਟਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ...ਪੁੰਦਲੇ ਜਿਹੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਨੇਡਾ ਆ ਕੇ ਉਸਦੀ ਗੁਆਚ ਚੁੱਕੀ ਹੋਂਦ, ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਸਿਲਸਿਲੇ ਰਾਹੀਂ ਉਸਨੂੰ ਮੁੜ ਲੱਭ ਪਈ ਹੋਵੇ...ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਉਗਮਿਆਂ ਸੀ ਉਸ ਅੰਦਰ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਰਕੇ, ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਅੱਧੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚੀਂ ਗੁਜ਼ਰਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਬਹੁਤੀ ਚਿੜ-ਚਿੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਸਵੇਰੇ ਕਾਲਜ ਜਾਣਾ, ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਕੇ ਸਵੀ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣਾ, ਰਸੋਈ ਅਤੇ ਘਰ ਦੇ ਹੋਰ ਨਿੱਕੇ-ਮੋਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਅਤੇ ਵੀਕ-ਐਂਡਜ਼ 'ਤੇ ਜੋਬ ਕਰਨੀ - ਇਹ ਸਾਰੇ ਕਾਰਜ ਉਸਦੇ ਮੂਹਰੇ-ਮੂਹਰੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਸ ਸਫਰ ਵਿੱਚ ਬਲਰਾਜ ਵੀ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਸੀ। ਫੈਕਟਰੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਸ਼ਿਫਟ ਮੁਕਾ ਕੇ ਉਹ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦਾ ਤੇ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪਾਸੀ ਦੇ ਕਾਲਜੋਂ ਮੁੜਨ ਤੱਕ ਸਵੀ ਨੂੰ ਸਾਂਭਦਾ। ਸਵੀ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ

‘ਬੇਬੀ ਸਿਟਿੰਗ ਕੇਂਦਰ’ ‘ਚ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਉੱਥੇ ਖਰਚਾ ਵੀ ਤਾਂ ਕਾਫੀ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਉਂਜ ਵੀ ਪੁੱਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਥੀਂ ਪਾਲਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਚੰਗਾ ਲੱਗਾ ਸੀ।

...ਤੇ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਡਿਪਲੋਮਾ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਵਧੀਆ ਜੌਬ ਮਿਲੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ਜਿਵੇਂ ਖਿੜਖਿੜਾ ਕੇ ਹੱਸਿਆ ਸੀ। ਬੈਂਡਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਦਰਾਂ ਬਦਲਦਿਆਂ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਅੱਜ ਵੀ ਯਾਦ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ... ਉਸਨੂੰ ਬਾਹਾਂ ‘ਚ ਚੁੱਕਦਿਆਂ ਬਲਰਾਜ ਨੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਕਮਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਆ ਪਾਸ਼ੀਏ ਅੱਜ ਆਪਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਮੂਹਰੇ ਨਿਕਲ ਗਏ ਆਂ।”

“ਰਾਜੇ! ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਥ ਚਾਹੀਦੈ, ਆਪਾਂ ਐਨਾ ਮੂਹਰੇ ਨਿਕਲ ਜਾਵਾਂਗੇ ਕਿ ਲੋਕੀਂ ਦੇਖਦੇ ਰਹਿ ਜਾਣਗੇ।” ਬਲਰਾਜ ਦੇ ਗਲ ਦੁਆਲੇ ਬਾਹਾਂ ਵਲਦਿਆਂ ਪਾਸ਼ੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਹੰਝੂ ਛਲਕ ਆਏ ਸਨ। ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਸਾਥ ਨਿਭਾਉਂਦਿਆਂ, ਜੌਬਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ-ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤਾ ‘ਮਰ ਗਏ! ਟੁੱਟ ਗਏ! ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਉਂਜ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਗਿਲੇ-ਸ਼ਿਕਵੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਭੜਾਸ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ... ਉਹ ਟੁਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹੋ ਕੇ, ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਡਾਹ ਕੇ। ਪਰ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਅਚੇਤ ਹੀ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੋਢਾ ਉੱਚਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ।

...ਤੇ ਸਾਲ ਕੁ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਰ ਖਰੀਦਿਆ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ‘ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਕੁੜੀ’ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸਲਾਹਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸੰਕੇਤ ਮਿਲਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਨੂੰ ਓਨਾਂ ਚਿਰ ਨਾ ਛੱਡਦਾ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਪਾਸ਼ੀ ਹਾਰ ਕੇ ਕਹਿ ਨਾ ਦੇਂਦੀ, “ਠੀਕ ਐ ਬਾਬਾ! ਮੈਂ ਮੰਨਦੀ ਆਂ... ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਕਰਦੇ ਆਂ।” ਪਰ ਅੱਜ ਡਰੈਸਰ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਸਾਫ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਪਣੱਤ ਵੱਲੋਂ ਤਿਲਕ ਕੇ ਹਿਸਾਬੀ-ਕਿਤਾਬੀ ਬਣ ਜਾਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ... ਸਾਂਝਾ ਬਿਜ਼ਨਸ ਕਰਦੇ ਦੋ ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਰਗੀਆਂ। ਖੈਰ ਸਵੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਤਟ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਆ ਕੇ ਉਹ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਜਿਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਦੇ ਚੱਪੂ ਇਕਸੁਰਤਾ ਵਿੱਚ ਚਲਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹੋਣ... ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਖਾਲੀ-ਖਾਲੀ ਲਗਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਭਰਨ ਲਈ ਲੜੀਂਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਸਟਾਂ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੈਂਕ-ਬੈਲੈਂਸ ਅਜਿਹੀਆਂ ਲਿਸਟਾਂ ਦੇ ਮੇਚ ਨਾ ਆਉਂਦਾ।

ਧੋਣ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਲੋਂਡਰੀ-ਮਸ਼ੀਨ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚੁੱਕੀ ਜਾਂਦਿਆਂ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ... ਕਿਰਾਏ ਦੇ ਅਪਾਰਟਮੈਂਟ ‘ਚੋਂ ਆਪਣੇ ਘਰ ‘ਚ ਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿੰਨਾ ਕੁ ਸੌਖ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਨੀਆਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀਆਂ ਵਧ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਜੋਤੀ ਹੋਈ ਰਕਮ ‘ਡਾਊਨ ਪੈਮੈਂਟ’ ‘ਚ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ। ਮੌਜੂਦਾ ਕਮਾਈ ਨੂੰ ਮੌਰਟਗੇਜ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖਰਚੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਚਟਮ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਡਾਲਰਾਂ ਦਾ ਇਹ ਪੂਰ ਚਲਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ, ਇੱਕ ਨਾ ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੀ ਦੌੜ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ। ਸਵੇਰੇ ਪਾਸ਼ੀ ਕੰਮ ‘ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬਲਰਾਜ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਚੱਜ ਨਾਲ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠਣ-ਉੱਠਣ ਦਾ ਵੀ ਸਮਾਂ ਨਾ ਮਿਲਦਾ। ਵੀਕ-ਐਂਡਜ਼ ‘ਤੇ ਬਲਰਾਜ ਤਾਂ ਗਲਾਸ ‘ਚ ਵਿਸਕੀ ਪਾ ਕੇ ਥਕੇਵਾਂ ਲਾਹੁਣ ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਪਾਸ਼ੀ ਦੇ ਧੰਦੇ ਮੁੱਕਣ ‘ਚ ਨਾ ਆਉਂਦੇ। ਅੱਕ-ਥੱਕ ਕੇ ਜੇਕਰ ਕਦੀ ਉਹ “ਐਨਾ ਕੰਮ, ਤੋਬ-ਤੋਬਾ” ਕਹਿ ਦੇਂਦੀ ਤਾਂ ਬਲਰਾਜ ਮੂਹਰਿਉਂ ਔਖਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਆਖਦਾ, “ਮੇਰੀ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਬੱਸ ਹੋਈ ਪਈ ਆ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਵੀ ਸੜ੍ਹਾਂ ਕਢਾ ਤੀਆਂ... ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਉਦੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਹਾ ਪਈ ਹਾਲੇ ਠਹਿਰ ਜਾ। ਪਰ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਅਭੀ ਤੇ ਤਭੀ ਘਰ ਲੈਣਾ ਆਂ।”

“ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਤਾਂ ਪਰੰਨਵਿਆਂ ਦਾ ਘਾਟਾ। ਹੋਰ ਮਹੀਨੇ ਤਾਈਂ ਬਾਕੀ ਟੱਬਰ ਨੇ ਆ ਜਾਣੈ... ਆਪਣੇ ਘਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਵੇਂ ਸਰਦਾ?”

ਪਾਸ਼ੀ ਨੇ ਧੋ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਕੱਪੜੇ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਸੁਕਾਉਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ‘ਚ ਪਾ ਦਿੱਤੇ। ਨਹਾ ਕੇ ਉਸਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ ਤੇ ਗਰੋਸਰੀ ਲੈਣ ਤੁਰ ਪਈ। ਬੇਸਮੈਂਟ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਹਵਾ ‘ਚ ਸਾਹ ਲੈਂਦਿਆਂ ਉਸਨੇ ਤਾਜ਼ਗੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ। ਸੁਹਣੇ-ਸੁਨੱਖੇ ਦਰਖਤਾਂ ਅਤੇ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਡੁੱਲੂ-ਡੁੱਲੂ ਪੈਂਦੀ ਤੇ ਦੌੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕਨੇਡੀਅਨਾਂ ਨੂੰ ‘ਜ਼ਰਾ ਰੁਕਣ! ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ, ਭਰ-ਜੋਬਨ ਬਸੰਤ

ਉਸਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵੀਂ-ਸੁਖਾਵੀਂ ਲੱਗੀ। ਕਾਹਲ ਦੇ ਆਦੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਟਿਕਾਅ ਜਿਹਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਿਆਂ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅੱਜ ਕਿੰਨੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ, ਨਿੱਘੀ ਧੁੱਪ ਨਾਲ ਬਗਲਗੀਰ ਹੋਏ ਨੀਲੇ ਅੰਬਰ ਵੱਲ ਤੱਕਿਆ ਸੀ...ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਦਿਨ ਸਨ ਮਈ ਮਹੀਨੇ ਦੇ, ਜਦੋਂ ਪਾਸ਼ੀ ਦੇ ਬੇਜੀ, ਡੈਡੀ, ਭਰਾ ਬਖਸ਼ਿੰਦਰ ਤੇ ਭੈਣ ਮਨਿੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ। ਟੱਬਰ ਇਕੱਠਾ ਹੋਣ ਨਾਲ ਘਰ ਦੀ ਰੌਣਕ ਵਧੀ ਸੀ। ਕਾਰ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਪਾਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ ਜੋ ਆਪਣੇ ਰੁਝੇਵਿਆਂ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਕਾਰਾਂ, ਬੱਸਾਂ, ਸਾਈਕਲਾਂ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੈਦਲ ਹੀ ਇੱਧਰ ਉੱਧਰ ਆ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਨੇਡਾ ਦੇ ਸਿਸਟਮ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਬੰਦਾ ਆਹਰੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ...ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟੱਬਰ ਵੀ ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਰੁੱਝ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਡੈਡੀ ਨੇ ਜੋਬ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਬਖਸ਼ਿੰਦਰ ਨੇ ਪਲੰਮਿੰਗ ਦਾ ਕੋਰਸ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮਨਿੰਦਰ ਨੇ ਬਾਰੂਵੀਂ 'ਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ। ਸਵੀ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਰੋਟੀ-ਪਾਣੀ ਦਾ ਕੰਮ ਪਾਸ਼ੀ ਦੀ ਬੇ ਜੀ ਨੇ ਸਾਂਭ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਾਸ਼ੀ ਤੇ ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ਜੋਬਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਾਕੀ ਝਮੇਲਿਆਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ।

ਤੇ ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਬਲਰਾਜ ਤੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠ ਕੇ ਪੈਂਗ ਲਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਕਹਿ ਉੱਠਦਾ, “ਬਲਰਾਜ ! ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਕਿੰਨਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦੈਂ...ਸ਼ਾਬਾਸ਼ੋ ਆ ਤੇਰੇ।”

“ਸੱਚ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਜੀ ! ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਵਰਗਾ ਕਿਤੇ ਆਮ ਨੇ ਹੋ ਲੈਣੈ।” ਪਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਿਆਂ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਆਖਦੀ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਚਾਰ ਬੰਦਿਆਂ 'ਚ ਗੱਲ ਚਲਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਧੀ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਅਤੇ ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਸਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਆਚਦੇ ਕਿ ਜੁਆਈ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ। ਤੇ ਜਦੋਂ ਬਲਰਾਜ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਮੁਹਤਬਰ ਬਣਾ ਰਹੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ, “ਪਾਸ਼ੀ ਬੇਟੇ ! ਐਹ ਕਿੱਦਾਂ ਕਰੀਏ?” “ਭੈਣ ਜੀ ! ਐਹ ਕਿੱਦਾਂ ਕਰੀਏ?” ਸੁਣਦਾ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਇਸ ਪੁੱਛ-ਪੁੱਤੀਤ ਨਾਲ ਪਾਸ਼ੀ ਦੇ ਪਰਾਂ ਹੇਠਲੀ ਹਵਾ ਸੰਘਣੀ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਕਾਰ ਨੂੰ ਪਾਰਕ ਕਰਕੇ ਪਾਸ਼ੀ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਸਟੋਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵਧੀ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿੱਚੀਂ ਹੋ ਕੇ ਉਸਨੇ ਹੱਥ-ਰੇਹਤੀ ਫੜੀ ਤੇ ਅਨੇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਨਾਲ ਭਰੇ ਰੈਕਾਂ ਉੱਪਰੋਂ ਗਰੋਸਰੀ ਦੀਆਂ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਵਸਤਾਂ ਉਠਾਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਕੋਲਡ-ਸਟੋਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਟਿਕਾਏ ਹੋਏ ਫਲਾਂ ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦਿਆਂ ਉਸਦੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਬੇਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗੂੰਜ ਗਏ, “ਬੱਸ ਲਿਸ਼ਕ-ਪੁਸ਼ਕ ਈ ਆ। ਹੈ ਸਾਰਾ ਕੁਸ਼ ਬੋਹਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਾ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਏ ਨਾ ਹੋਊ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋਊ।”

...ਬੇਜੀ ਹੁਰਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਰੋਸਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਹੋਰ ਖਰਚੇ ਵੀ ਵਧੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਕਾਰ ਹੋਰ ਖਰੀਦਣੀ ਪੈ ਗਈ ਸੀ...ਦੇ ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਇੰਜੋਰੈਂਸ, ਗੈਸ, ਟੈਲੀਫੋਨ ਤੇ ਹੋਰ ਬਿੱਲਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਅਤੇ ਉੱਪਰੋਂ ਹਰੇਕ ਮਹੀਨੇ ਘਰ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤ ਉਹ ਨਜਿੱਠੀ ਤਾਂ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਪਰ ਮਸਾਂ ਹੀ।

“ਮੈਂ ਤਾਂ ਲੇਖਾ ਦੇਣ ਡਿਰੈਂ ਤੇਰੇ ਘਰ ਦਿਆਂ ਦਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਮੁੱਕਣੈ” ਕਦੀ-ਕਦੀ ਖਿਝ 'ਚ ਆਇਆ ਬਲਰਾਜ ਆਖਦਾ।

ਜਵਾਬ 'ਚ ਪਾਸ਼ੀ ਡੈਡੀ ਦੀ ਤਨਖਾਹ, ਬੇ ਜੀ ਵੱਲੋਂ ਸਵੀ ਤੇ ਘਰ-ਬਾਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ, ਭੈਣ-ਭਰਾ ਵੱਲੋਂ ਪਾਰਟ-ਟਾਈਮ ਜੋਬਾਂ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਖਰਚਾ ਚੁੱਕਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਲਾ ਕੇ ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਮਾਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਰਚੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਸੀ, ਘੱਟ ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਬਲਰਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਤੀਰੇ 'ਤੇ ਟੀਕਾ-ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਾਲੋ-ਸਾਲੀ 'ਤੇ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਘੁਮੰਡ ਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ “ਭੈਣ ਜੀ, ਭੈਣ ਜੀ” ਕਰਦੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਅੱਖਾਂ 'ਤੇ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਸਨ।

“ਤੁਸੀਂ ਐਵੇਂ ਨਾ ਖਿੜੀ ਜਾਇਆ ਕਰੋ...ਘਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਚੁੱਕਣ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਐ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਹਾਲਤ 'ਚ ਮੈਥੋਂ ਏਨਾ ਕੰਮ ਕਿੱਥੇ ਹੋਣਾ ਸੀ।” ਪਾਸ਼ੀ ਆਪਣੀ ਗਰਭਵਤੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾ ਕੇ ਬਲਰਾਜ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਠੰਢਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ।

ਪਾਸੀ ਨੇ ਕਾਊਂਟਰ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਪੇਮੈਂਟ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗਰੋਸਰੀ ਨੂੰ ਕਾਰ 'ਚ ਰੱਖ ਕੇ ਇੰਡੀਅਨ ਸਟੋਰ 'ਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ। ਦਾਲਾਂ, ਮਸਾਲੇ, ਆਟਾ, ਚੌਲ...ਭਾਰਤੀ ਰਸੋਈਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਨਿੱਕੀ-ਮੋਟੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਰੈਂਕਾਂ ਉੱਪਰ ਮੌਜੂਦ ਸੀ...ਗਾਹਕਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲੋਂ ਗੰਭੀਰਤਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਪਾਸੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ, ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਲੰਕਾ ਮੂਲ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਮਾਣ ਹੋ ਆਇਆ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਦਾ ਸੁਹਣਾ ਮਿਆਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ...। ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਪਾਸੀ ਵਾਪਸ ਚੱਲ ਪਈ।

ਬੇਸਮੈਂਟ 'ਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਉਹ ਗਰੋਸਰੀ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਫਰਿੱਜ ਅਤੇ ਕਲੋਜ਼ਿਟਾਂ 'ਚ ਟਿਕਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉੱਪਰੋਂ ਮਕਾਨ-ਮਾਲਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਭਰ ਰਹੀਆਂ ਤਲਬ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਉਸਦੇ ਕੰਨੀਂ ਪਈਆਂ, “ਜੇ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਏਥੇ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਏਦਾਂ ਸੂਲੀ ‘ਤੇ ਟੰਗਣਾ ਆਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮੂੰਹ ਵੀ ਨਾ ਕਰਦੇ ਇਸ ਕਨੇਡਾ ਅਲ ਨੂੰ। ਏਨਾ ਵਧੀਆ ਅੱਡਾ-ਗੱਡਾ ਸੀ ਸਾਡਾ ਉੱਥੋ...।” ਸਤੀ ਹੋਈ ਸੱਸ, ਨੂੰਹ ਦੇ ਮਿਹਣਿਆਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ — ਨੂੰਹ ਜੋ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰਾ-ਪਰਿਵਾਰ 'ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹ ਰੋਹਬ ਛਾਂਟਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਯਾਅਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪੌਂਸਰ ਕਰਕੇ ਕਨੇਡਾ ਸੱਦਿਆ ਸੀ।

‘ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਘਰ-ਘਰ ਏਹੀ ਲੜਾਈ ਆ। ਬੁੜਬੁੜਾਉਂਦਿਆਂ ਪਾਸੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੋ ਗਈ...ਬਲਰਾਜ, ਮਨਿੰਦਰ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਆਪਣੇ ਇੰਡੀਆ ਰਹਿੰਦੇ ਭਤੀਜੇ ਨਾਲ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ, ਸੱਸ ਤੇ ਪਾਸੀ ਦੇ ਕੰਨੀਂ ਕੱਢ ਚੁੱਕਾ ਸੀ...ਇੱਕ ਵੀਕ-ਐਂਡ 'ਤੇ ਬਲਰਾਜ, ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿੰਦਰ ਲਿਵਿੰਗ-ਰੂਮ 'ਚ ਬੈਠੇ ਘੁੱਟ ਲਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਬਲਰਾਜ ਨੇ ਗੱਲ ਛੇੜ ਲਈ, “ਡੈਡੀ! ਮਨਿੰਦਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਹੁਣ ਨਿਬੇੜਦੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਭਰਾ ਸਾਡੇ ਦੀਆਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਆਂ।”

“ਬਲਰਾਜ ! ਅਸੀਂ ਤੈਥੋਂ ਬਾਹਰੇ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਭਤੀਜਾ ਤੁਹਾਡਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਥੋੜ੍ਹਾ ਆ।” ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਵਿਸਕੀ ਦਾ ਗਲਾਸ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਆ ਟਿਕਿਆ।

“ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੜ੍ਹਈ ਨੂੰ ਏਥੇ ਕੀ ਆ। ਘਰ-ਬਾਰ ਚੰਗਾ ਆ, ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਸੁਹਣਾ ਆਂ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਈ ਆਂ।”

“ਪਰ ਭਾਜੀ ! ਏਥੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ।” ਬਖਸ਼ਿੰਦਰ ਬੋਲਿਆ।

“ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੋਇਆ, ਉਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਗਏ ਸੀ ਬੜੇ ਪੜ੍ਹਾਕੂ। ਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਕੋਈ ਲੁਕੇਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖਿਆ।” ਬਲਰਾਜ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿਚਲੀ ਕੁੜੱਤਣ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉੱਤਰ ਆਈ ਸੀ।

“ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਹੋਰ ਸੀ ਤੇ ਮਨਿੰਦਰ ਦੀ ਹੋਰ ਆ।” ਲਿਵਿੰਗ-ਰੂਮ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚੋਂ ਪਾਸੀ ਬੋਲ ਪਈ।

“ਗੱਲ ਹੋਰ ਕੀ ਸੀ? ਏਹੀ ਪਈ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਕਨੇਡਾ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਮਤਲਬ ਨਿਕਲ ਗਿਆ, ਤੂੰ ਕੌਣ ਤੇ ਮੈਂ ਕੌਣ?” ਬਾਕੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਹਟ ਕੇ ਬਲਰਾਜ ਪਾਸੀ ਦੇ ਗਲ ਪੈ ਗਿਆ।

“ਨਾ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ! ਏਦਾਂ ਨਾ ਕਹਿ। ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਕੀਤੀ ਭੁਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਤੂੰ ਆਪ ਈ ਦੱਸ ਪਈ ਮਨਿੰਦਰ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਜਬਰਦਸਤੀ ਕਿੱਦਾਂ...।” ਕੁਝ ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੀ ਨਿੱਕੇ ਨੂੰ ਗੋਦ 'ਚ ਲਈ ਬੈਠੀ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਬੋਲੀ।

“ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ। ਏਥੇ ਕਨੇਡਾ ਆ ਕੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਏਦਾਂ ਹੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਆ। ਪਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਆਪਣਾ ਹੀ ਉੱਲੂ ਨਹੀਂ ਸਿੱਧਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।”

“ਤੁਹਾਡੇ 'ਚ ਹਾਅ ਈ ਨੁਕਸ ਐ, ਦੂਜੇ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਦੇ ਨਹੀਂ। ਬੱਸ ਆਪਣੀ ਪੁਗਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਆਂ।” ਪਾਸੀ ਲਿਵਿੰਗ-ਰੂਮ 'ਚ ਆ ਕੇ ਬੋਲੀ।

“ਲਗਦੈ, ਤੇਰੇ ਹੋਸ਼ ਵੀ ਹੁਣ ਟਿਕਾਣੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਨੇਡਾ ਸੱਦ ਕੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਪੁਗਾਈ ਆ ਕਿ ਆਪਣੀ?” ਨਸ਼ਾ ਬਲਰਾਜ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਤਾਅ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਕਨੇਡਾ ਕਾਹਦੇ ਸੱਚ ਲਏ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਏਦਾਂ ਕਰਦੇ ਆਂ ਜਿੱਦਾਂ ਖਰੀਦ ਲਏ ਹੁੰਦੇ ਆ।” ਪਾਸ਼ੀ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਹ ਸੀ।

“ਹੁਣ ਸਮਝਿਆਂ...ਏਹ ਸਾਰੀ ਤੇਰੀ ਚਾਲ ਐ। ਪਰ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਵੀ ਕੰਨ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣ ਲੈ, ਜੇ ਤੂੰ ਏਦਾਂ ਮੇਰੀ ਪਿੱਠ ਲਾਉਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਦੇਖੀਂ ਫੇ ਬਣਦਾ ਕੀ ਆ?” ਬਲਰਾਜ ਗਰਜਿਆ।

“ਹੇਠ ਖਾਂ ਕਰਨ ਕੀ ਡਹਿਓ ਆ।” ਪਾਸ਼ੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਅੰਗ ਸੀ।

“ਤੇਰਾ ਦਿਮਾਗ ਜਿਆਦਾ ਈ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਿਆ ਲਗਦਾ ਆ...ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਵੀ ਕਰਨਾ ਆਉਂਦੈ।” ਕ੍ਰੋਧ ‘ਚ ਬਲਦਾ ਬਲਰਾਜ ਪਾਸ਼ੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵਧਿਆ।

ਇਸਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਬਲਰਾਜ ਦਾ ਹੱਥ ਪਾਸ਼ੀ ‘ਤੇ ਉੱਠਦਾ ਬਖਸ਼ਿਦਰ ਨੇ ਜੱਫਾ ਮਾਰ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਠੰਢਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਬਲਰਾਜ ਉਸਦੇ ਕੂਹਣੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਵਾ-ਤਵਾ ਬੋਲਦਾ ਰਿਹਾ।

ਉਸ ਰਾਤ ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਰੋਟੀ ਨਾ ਖਾਧੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਬਲਰਾਜ ਕੰਮ ਤੋਂ ਘਰ ਨਾ ਪਰਤਿਆ। ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕਰਨ ‘ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਕੋਲ ਸੀ। ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੰਬਾ ਗਿਆ ਪਰ ਉਹ ਘਰ ਨਾ ਮੁੜਿਆ। ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਨੇ ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਆਂਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਧੀ-ਜੁਆਈ ਦੇ ਗੁੱਸੇ-ਗਿਲੇ, ਹੌਲੀ-ਸਹਿਜੇ ਮਿਟ ਜਾਣਗੇ...ਪਰ ਅਜਿਹਾ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ।

ਬਲਰਾਜ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੁਣ ਟੱਬਰ ‘ਚ ਭਿੱਜਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਾਸ਼ੀ ਨਾਲ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਕੰਨੀ-ਭਾਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਉੱਜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੰਮ ਤੋਂ ਪਰਤ ਕੇ ਉਹ ਬੈੱਡ-ਰੂਮ ‘ਚ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਲਿਵਿੰਗ-ਰੂਮ ‘ਚ ਹੀ ਪੈ ਜਾਂਦਾ। ਵੀਕ-ਐਂਡ ਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਕਦੀ ਸਵੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਤੇ ਕਦੀ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਘਰੋਂ ਕੰਨੀ ਖਿਸਕਾ ਜਾਂਦਾ।

ਉੱਧਰ ਪਾਸ਼ੀ ਵੀ ਲਿਫਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਛੇਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਦੇ ਮੌਕੇ ‘ਤੇ ਪਾਸ਼ੀ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਬੰਦੋਬਸਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਬਲਰਾਜ ਤੇ ਪਾਸ਼ੀ ਨੇ ਕੇਕ ਕੱਟਿਆ ਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਮੂੰਹ ‘ਚ ਵੀ ਪਾਇਆ ਪਰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਫਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚੀਂ ਗੁਜ਼ਰਦਿਆਂ, ਪਾਸ਼ੀ ਦੀ ਸੋਚ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਗੂੜ੍ਹੇ ਪਲਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋ ਤੁਰੀ ਸੀ...ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਵੰਡਰਲੈਂਡ ਗਏ ਸਨ। ਕਲਾਬਾਜ਼ੀਆਂ ਖਾਂਦੀ ਇੱਕ ਤੇਜ਼ ਰਾਈਡ ਦੌਰਾਨ ਪਾਸ਼ੀ ਅਵੇਸਲੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸੀਟ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਉਲਟ ਗਈ ਸੀ। ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਬਲਰਾਜ ਨੇ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ‘ਤੇ, ਥੱਲੇ ਨੂੰ ਡਿਗਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਸੀ। ਤੇ ਪੂਰੇ ਤਾਣ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਸੀਟ-ਬਕਸ ‘ਚ ਅੜਾ ਕੇ, ਖੱਬਾ ਹੱਥ ਹੈਂਡਲ ਦੁਆਲੇ ਸ਼ਿਕੰਜੇ ਵਾਂਗ ਕੱਸ ਲਿਆ ਸੀ। ਬੇਹੋਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਪਾਸ਼ੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਚਾਈਆਂ ‘ਤੇ ਵਲ-ਵਿੰਗ ਖਾ ਰਹੀ ਰਾਈਡ ਉਸਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ਵੀ ਚਕਨਾਚੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦਾ ਭਾਰ ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ਵੀ ਥੱਲੇ ਨੂੰ ਖਿੱਚੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ...ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਾਈਡ ਰੋਕ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭ ਲਿਆ ਸੀ। ਸਹਿਮੇ ਹੋਏ ਉਹ ਕਈ ਦਿਨ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰ-ਕਰ, ਰਹੱਸਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਛਲਕਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਵਾਰੇ-ਵਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਸਨ।

“ਰਾਜੇ ! ਤੁਸੀਂ ਬਚਾ ਲਿਆ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ ਮਰ ਮੁੱਕ ਗਈ ਹੁੰਦੀ।” ਬਲਰਾਜ ਦੇ ਹੱਥ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ‘ਚ ਲੈਂਦਿਆਂ ਪਾਸ਼ੀ ਆਖਦੀ।

“ਪਾਸ਼ੀਏ ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੱਥਾਂ ‘ਚ ਤੇਰਾ ਵਾਲ ਵਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।” ਬਲਰਾਜ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਪਤਨੀ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਆਪਣੇ ਪੰਜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਗਏ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਉਹ ਸਰੂਰ ਜਿਹੇ ਵਿੱਚ ਪਤੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਚੁੰਮ ਲੈਂਦੀ।

...ਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਛੇਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਸਮੇਂ ਇਹ ਘਟਨਾ ਯਾਦ ਆਉਣ 'ਤੇ ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਹੀਆਂ ਪਾਸੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆਰ ਦਾ ਵਲਵਲਾ ਨੱਚਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਗਾਇਬ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ... ਉਸਨੂੰ ਉਹ ਸਮਾਂ ਯਾਦ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮਨਿੰਦਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਬਲਰਾਜ ਨੇ ਉਸਦੀ ਤੇ ਉਸਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਲਾਹ-ਪਾਹ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਗਰੋਸਰੀ ਸਾਂਝਣ ਉਪਰੰਤ ਪਾਸੀ ਰਸੋਈ ਵਿਚਲੇ ਉਣੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਡੱਬੇ-ਡੱਬੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿੱਤ ਵਰਤਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਸਨੇ ਚਾਹ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਚਾਹ ਪੀਣ ਉਪਰੰਤ ਸੁਸਤਾਉਣ ਜਿਹੇ ਦੇ ਮੂਡ ਵਿੱਚ ਉਹ ਸ਼ਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸੌਫੇ 'ਤੇ ਹੀ ਲੇਟ ਗਈ। ਅੱਧਸੁੱਤੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਸੋਚ ਫਿਰ ਰੇਗਿਸਤਾਨੀ ਅਤੀਤ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੋ ਤੁਰੀ... ਇੱਕ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਬਲਰਾਜ ਦੇ ਦੋਸਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਆ ਜੁੜੇ... ਰੋਟੀ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਪਾਸੀ ਆਪਣੇ ਡੈਡੀ ਤੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਨਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਪਈ।

“ਬਲਰਾਜ ! ਅਸੀਂ ਪਾਸੀ ਦੀ ਭੂਆ ਵੱਲ ਚੱਲੇ ਆਂ।” ਟੁਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਕੋਈ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਪੈ ਗਈ ਆ?” ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸਕੀ ਵਰਤਾ ਰਹੇ ਬਲਰਾਜ ਨੇ ਚੋਭ ਮਾਰੀ।

“ਪਾਸੀ ਦੀ ਭੂਆ ਤੇ ਫੁੱਫੜ ਨੇ ਕਾਲ਼ ਨੂੰ ਇੰਡੀਆ ਜਾਣੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਆਈਏ ਜ਼ਰਾ। ਵੈਸੇ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਘਰੇ ਈ ਆ।”

ਕਾਰ 'ਚ ਬੈਠਣ ਲੱਗਿਆਂ ਪਾਸੀ ਨੂੰ ਚੇਤਾ ਆਇਆ ਕਿ ਨਿੱਕੇ ਦੀ ਦੁੱਧ ਦੀ ਬੋਤਲ ਉਹ ਅੰਦਰ ਹੀ ਭੁੱਲ ਆਈ ਸੀ। ਮੁੜਦੇ ਪੈਰੀਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੋਤਲ ਚੁੱਕਣ ਆਈ ਤਾਂ ਬਲਰਾਜ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਕਹੇ ਇਹ ਗੁਸੈਲੇ ਬੋਲ ਉਸਦੇ ਕੰਨੀ ਪਏ ਸਨ, “ਏਹੋ ਭੂਆ-ਫੁੱਫੜ ਸਾਡੇ ਵਿਚਲੇ ਸੀ। ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਝਗੜਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰਾ ਕਸੂਰ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਹੀ ਮੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਪਚੈਤੀ...।”

ਜਦੋਂ ਪਾਸੀ ਹੁਰੀਂ ਮੁੜੇ ਬਲਰਾਜ ਦੇ ਦੋਸਤ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ।

“ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਘਰ ਆਏ ਹੋਣ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਏਦਾਂ ਤੁਰ ਗਏ, ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ।” ਬਲਰਾਜ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿਰਖ ਸੀ।

“ਟਿਭਣ ਆਲੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਲਰਾਜ ! ਤੈਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਗਏ ਆਂ।” ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ।

“ਇੱਕ-ਭੇਢ ਘੰਟੇ 'ਚ ਮੁੜ ਵੀ ਤਾਂ ਸਕਦੇ ਸੀ।”

“ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੰਡੀਆ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਖੜ੍ਹੇ ਪੈਰ ਈ ਬਣਿਐਂ, ਨਿਆਣੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਾਮਾਨ ਬੰਨ੍ਹਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ।”

“ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਾ ਸਾਮਾਨ ਹੁਣ ਕਦੋਂ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਆਂ?” ਬਲਰਾਜ ਦੀ ਗੱਲ ਸਾਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਆਸਮਾਨੀ ਬਿਜਲੀ ਵਾਂਗ ਡਿਗੀ।

“ਏਥੇ ਲਾਗੇ-ਚਾਗੇ ਕੋਈ ਮਕਾਨ ਲੱਭਦੇ ਆਂ, ਅਜੇ ਮਿਲ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ... ਪਰ ਜੇ ਹਾਅ ਗੱਲ ਆ ਤਾਂ ਸਵੇਰੇ ਈ ਚਲੇ ਜਾਨੇ ਆਂ।” ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖਰ੍ਹਵਾਪਨ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

“ਸਵੇਰੇ ਨਈਂ, ਹੁਣੇ ਈ ਤੁਰਦੇ ਬਣੋ।” ਬਲਰਾਜ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਉਸਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਨੂੰ ਸੀਖ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਹਾਅ ਧੌਂਸ ਕਾਹਦੀ ਆ? ਇਹ ਏਥੇ ਮੁਫਤ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਰਹੇ। ਸਾਰੇ ਖਰਚੇ ਦਾ ਸੈਂਟ-ਸੈਂਟ ਵੰਡਾਉਂਦੇ ਆ।” ਚਾਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਪਾਸੀ ਤੋਂ ਚੁੱਪ ਨਾ ਰਿਹਾ ਗਿਆ।

ਬਲਰਾਜ ਨੇ ਪਾਸੀ ਵੱਲ ਏਦਾਂ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢੀਆਂ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੂੰ ਖਾ ਜਾਣਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਉਸਦੇ ਕੁਝ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਖਸ਼ਿੰਦਰ ਬੋਲ ਪਿਆ, “ਛੱਡ ਪਰੇ ਭੈਣ, ਅਸੀਂ ਚਲੇ ਈ ਜਾਣੈ। ਲੋੜ ਕੀ ਪਈ ਆ ਹਰ ਵੇਲੇ ਏਦਾਂ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਕਰਾਉਣ ਦੀ।”

“ਤੁਸੀਂ ਹੈ ਈ ਬੇਇਜ਼ਤੀ ਦੇ ਲਾਇਕ।”

ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਅਗਾਂਹ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣਾ ਹੀ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ। ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਟੈਕਸੀ ਸੱਦੀ ਤੇ ਪਾਸੀ ਦੀ ਭੂਆ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ।

“ਮੇਰੇ ਘਰ ਰਹਿ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਈ ਅੱਖਾਂ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਆ... ਦੇਖੋ ਜਰਾ ਨਜਾਰੇ ਹੁਣ।” ਆਪਣਾ ਉਬਾਲ ਕੱਢਦਿਆਂ ਬਲਰਾਜ ਨੇ ਪਾਸੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਕਿਹਾ।

“ਇਹ ਘਰ ਤੁਹਾਡਾ ! ਕੱਲਿਆਂ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਹਦੇ ‘ਚ ਮੇਰਾ ਵੀ ਅੱਧ ਐ। ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਐਂ ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤੈ ਜਿੱਦਾਂ...।” ਭਰੀ-ਪੀਤੀ ਪਾਸੀ ਦਾ ਗਲਾ ਭਰ ਆਇਆ।

“ਜੇ ਏਨਾ ਈਂ ਦੁੱਖ ਲੱਗਾ ਆ ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਸੀ।”

“ਜਾਵਾਂ ਜਾਂ ਨਾ ਜਾਵਾਂ, ਇਹ ਤੁਹਾਡੀ ਨਹੀਂ ਮੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਆ।”

“ਬਹੁਤਾ ਚਪੜ-ਚਪੜ ਨਾ ਕਰੀ ਜਾਹ...ਜੇ ਕਿਸੇ ਭਲੇਮਾਣਸ ਦੀ ਧੀ ਆਂ ਤਾਂ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਬਹਿ ਜਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ...।”

“ਧੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭਲੇਮਾਣਸਾਂ ਦੀ ਹੀ ਆਂ ਪਰ ਏਦਾਂ ਕੁੱਤੇ-ਖਾਣੀ ਕਰਾਉਣ ਆਲੀ ਨਹੀਂ।”

“ਹੈਅ ! ਤਹਾਂ ਹੀ ਤਹਾਂ ਚੜ੍ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਆ, ਤੈਨੂੰ ਦੱਸ ਈ ਲਵਾਂ...।” ਤੇ ਉਸਨੇ ਪਾਸੀ ਦੇ ਚਪੇੜ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ।

ਡੌਰ-ਡੌਰ ਹੋਏ ਸਵੀ ਦੀਆਂ ਲੇਰਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ। ਪਿਉ ਕੋਲੋਂ ਰਹਿਮ ਮੰਗਦਿਆਂ ਉਹ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਹੱਥ ਹਿਲਾ-ਹਿਲਾ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਡੈਡ ਨਾ, ਡੈਡ ਨਾ ਮਾਰੋ ਮੇਰੀ ਮੌਮ ਨੂੰ।”

“ਹਟ ਪਰੇ।” ਬਲਰਾਜ ਸਵੀ ਨੂੰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪਿਆ।

ਪਤੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਸਵੀ ਵੱਲ ਹੋਇਆ ਦੇਖ, ਪਾਸੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਧੱਕਾ ਦੇ ਕੇ ਸੋਫੇ ‘ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦੌੜ ਕੇ ਬੈੱਡ-ਰੂਮ ‘ਚ ਜਾ ਵਤੀ। ਅੰਦਰੋਂ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਉਸਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਕੌੜਾ-ਫਿੱਕਾ ਬੋਲ ਰਹੇ ਬਲਰਾਜ ਨੇ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਭੰਨਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਦਰ ਸੁੱਤੀ ਨਿੱਕੇ ਤੜਕ ਕੇ ਜਾਗ ਪਈ ਤੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਸਵੀ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹਾ ਲੇਰਾਂ ਮਾਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮਿੰਟਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਆਣ ਪਹੁੰਚੀ, ਸਹਿਮੀ ਹੋਈ ਪਾਸੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਹੌਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਲੈ ਗਈ।

ਪਾਸੀ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ‘ਤੇ ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ‘ਚਾਰਜ’ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਬਲਰਾਜ ਦੇ ਦੋਸਤਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਸੁਲ੍ਹਾ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਪਰ ਪਾਸੀ ਨੇ ਸਾਫ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ ਸੇ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਅਗਾਂਹ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਜੀਏਗੀ।

“ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਸੈਪਰੇਟ ਹੋਣ ਲਈ ਸੋਚਿਆ ਹੋਇਐ। ਪਰ ਮੂਹਰੇ ਇਹਨੂੰ ਤੋਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੁਰ ਪਈ ਆ। ਦੇਖੀ ਜਾਵੇ ਜਲਵੇ।” ਬਲਰਾਜ ਦੀ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤ ਕੋਲ ਕਹੀ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਰਾਹੀਂ ਪਾਸੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੀ ਸੀ।

ਅਣਬਣ ਹੋ ਜਾਣ ‘ਤੇ ਸਾਂਝੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਪੈਰ ਉੱਖੜ ਗਏ। ਘਰ ਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਨਾ ਇਕੱਲਾ ਪਤੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪਤਨੀ। ਸੋ ਘਰ ਸੇਲ ‘ਤੇ ਲੱਗ ਗਿਆ।

ਕੋਰਟ ਨੇ ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਸਾਲ ਲਈ ਪਾਸੀ ਦੇ ਘਰ ਅਤੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਧਰੇਗਾ। ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੀ ਪਰੋਬੇਸ਼ਨ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਸਨੇ ਪਾਸੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ‘ਚ ਡੱਕ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ...ਉਹ ਟਰਾਂਟੋ ਲਾਗੇ ਪੈਂਦੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਬਕਵਿਲ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਘਰ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਚੁਕਵਾ ਕੇ ਪਾਸੀ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਰਾਏ ‘ਤੇ ਮਕਾਨ ਲੈ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਸਦੇ ਬੇ ਜੀ, ਡੈਡੀ ਤੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਉਸਦਾ ਪੂਰਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦੇ ਸਨ।

ਉਸਨੂੰ ਖੁਦ ਵੀ ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਹਰ ਵੇਲੇ ਚੁੱਭਣ ਵਾਲੀਆਂ ਛਿਲਤਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਈ ਹੋਵੇ...ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਦੀ ਸਵੀ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ: “ਮੌਮ ! ਡੈਡ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਕਿਉਂ ਤੀ ? ਡੈਡ ਹੁਣ ਘਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਂਦੇ ?” ਤਾਂ ਇੱਕ ਅਜ਼ੀਬ ਜਿਹੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਪਾਸੀ ਅੰਦਰ ਖੁੰਬ ਵਾਂਗ ਉੱਗ ਖਲੋਂਦੀ।

“ਉਹ ਸਾਡੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ।” ਉਹ ਖਿਝ ਕੇ ਆਖਦੀ।

ਘਰ ਦੀ ਵਿੱਕਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦੇ-ਲੈ ਕੇ ਮਸਾਂ ‘ਡਾਊਨ ਪੇਮੈਂਟ’ ਹੀ ਮੁੜੀ ਸੀ। ਵਕੀਲ ਵੱਲੋਂ ਭੇਜੇ ਹੋਏ ਚੈੱਕ ਦੀ ਰਕਮ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹੀ ਹੋਈ ਉਹ ਬੁੜਬੁੜਾਈ ਸੀ, ‘ਸਿਰਫ ਪੱਚੀ ਹਜ਼ਾਰ?’ ਬਾਕੀ ਦੀ ਰਕਮ ਕਿੱਥੇ ਗਈ?! ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਚੇਤਾ ਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅੱਧੀ ਰਕਮ ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ਵੀ ਜਾਣੀ

ਸੀ। ਪਲ ਦੀ ਪਲ ਉਸਨੂੰ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦਾ ਵਿਅਕਤਿਤਵ ਵੀ ਸਾਲਮ-ਸਬੂਤਾ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਅੱਪਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੋਵੇ...ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਮਨ ਨਾਲ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਅੱਧੇ ਰਹਿ ਜਾਣ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਗਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਗੁਆਚਿਆਂ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਬਲਰਾਜ ਦੀ 'ਜਲਵਾ ਦਿਖਾਉਣ! ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਘੁੰਮ ਗਈ ਸੀ। 'ਮੇਰਾ ਲੂਹ-ਬਾਲਣ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆ ! ਹੁਣ ਦੇਖੀ ਜਾਈਂ ਸੇਕ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਲਗਦੈ!! ਉਹ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ ਬੁੜਬੁੜਾਈ ਸੀ।

...ਤੇ ਸੈਪਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਇੱਕ ਸਾਲ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਪਾਸ਼ੀ ਨੇ ਬਲਰਾਜ ਤੋਂ ਤਲਾਕ ਮੰਗ ਲਿਆ। ਉਸਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਸੀ ਕਿ ਬਲਰਾਜ ਟਾਲ-ਮਟੋਲ ਜਾਂ ਸੁਲ੍ਹਾ ਵਰਗੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਠੁਕਰਾ ਕੇ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਜਲਵਾ ਦਿਖਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਬਲਰਾਜ ਵੱਲੋਂ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਦੀ ਥਾਂ, ਵੰਡੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਮਾਨ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕਲੇਮ ਦੀਆਂ ਲਿਸਟਾਂ ਆ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਲਿਸਟਾਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਟੀ.ਵੀ., ਵੀ.ਸੀ.ਆਰ., ਪਲੰਘ, ਸੋਫੇ, ਰਸੋਈ ਦੇ ਵੱਡੇ ਬਰਤਨ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਬਲਰਾਜ ਹੁਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪਾਏ ਗਏ ਗਹਿਣੇ ਆਦਿ ਤਾਂ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਠੀਕ ਜਾਪੇ ਸਨ ਪਰ ਤ੍ਰਿਪਾਈਆਂ, ਕੱਪ-ਪਲੇਟਾਂ, ਚਮਚਿਆਂ ਦੀ ਵੰਡ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਲਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਲਾਗ ਦੀ ਵਸੂਲੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ, ਉਸਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਫਲਾਹੀ ਦੇ ਕੰਡਿਆਂ ਵਾਂਗ ਚੁੱਭ ਗਈਆਂ ਸਨ।

...ਤੇ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਉਹ ਸੀ ਤਲਾਕ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਲਰਾਜ ਦੀ ਸਵੀ ਤੇ ਨਿੱਕੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਮੰਗ, ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਉਹ 'ਮੈਨਟਨੈਂਸ' ਖਰਚਾ ਭਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਸੀ। ਸਤੇ ਹੋਏ ਮਨ ਨਾਲ ਪਾਸ਼ੀ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਲੇਮ ਦੀ ਲਿਸਟ ਬਣਾ ਲਈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਬਲਰਾਜ ਤੇ ਉਸਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਈਆਂ ਟੁੰਮਾਂ, ਲਾਗੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਲਾਗ, ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ਸ਼ਗਨ ਸਮੇਂ ਖੁਆਏ ਗਏ ਛੁਹਾਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਕੁਝ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਪਰ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਦੇ ਸਮਝਾਉਣ 'ਤੇ ਉਸਨੇ 'ਹਉ ਪਰੇ! ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸਿਰਫ ਟੁੰਮਾਂ ਹੀ ਕਲੇਮ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ।

ਤਲਾਕ ਦੇ ਕੇਸ ਦੌਰਾਨ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਇਹ ਲੱਗੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਕੋਰਟਾਂ ਦੇ ਗੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮਾਰਨੇ ਪਏ। ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਉਸਦਾ ਵਕੀਲ ਹੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇੰਡੀਆ ਦੀਆਂ ਭੀੜ-ਭਰੀਆਂ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀਆਂ ਸਨ, ਕਨੇਡਾ ਦੀਆਂ ਇਹ ਕੋਰਟਾਂ। ਤਲਾਕ ਜਾਂ ਹੋਰ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਭਾਈਚਾਰਕ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਪਾਸ਼ੀ ਇਹ ਵੀ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਕਿ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਕਨੇਡੀਅਨ ਕੋਰਟਾਂ ਨੇ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਤਲਾਕ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ ਫੈਮਿਲੀ-ਕੋਰਟਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਰਟਾਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੋਸ਼ਲ-ਵਰਕਰਜ਼ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਮਲਾ ਇਸ ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚੋਂ ਡਾਲਰ ਕੁੱਟ ਰਿਹਾ ਸੀ...ਤੇ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਤਾਂ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਕਨੇਡਾ ਦੀ ਖਪਤ ਕਲਚਰ ਨੇ ਜੌਬਾਂ ਦੀ ਮੰਡੀ ਚਲਦੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਤਲਾਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਥੋੜ੍ਹਾ ਕੁ ਸੌਂ ਕੇ ਜਦੋਂ ਪਾਸ਼ੀ ਦੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਮ ਪੈ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਵੀਕ-ਐਂਡ ਦੀ ਸ਼ਾਮ...ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਦੌੜ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਕਨੇਡੀਅਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ, ਦੋਸਤਾਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ-ਬੈਠਣ ਅਤੇ ਘੁੰਮਣ-ਫਿਰਨ ਦੀ ਫੁਰਸਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਪਾਸ਼ੀ ਵਰਗੀਆਂ ਤਲਾਕਸ਼ੁਦਾ ਲੱਖਾਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਫੁਰਸਤ ਦਾ ਸੁੱਖ ਜਿਵੇਂ ਮਿਲ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ...ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੀ ਚੁੰਨੀ ਵੱਲ ਹੁੰਦੈ — ਇਹ ਚੁੰਨੀ ਭਾਵੇਂ ਲੱਕ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੋਵੇ।

...ਤਲਾਕ ਹੋ ਜਾਣ 'ਤੇ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਨੇ ਕਿਸੇ ਰੀਮੋਟ-ਕੰਟਰੋਲ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਨਵੀਂ ਸਮਰੱਥਾ ਸਿਰਜ ਲਈ ਹੋਵੇ। ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ਨਿਆਇਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਉਸਨੂੰ ਰਤਕੀ ਤਾਂ ਸੀ ਪਰ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਦਖਲ-ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਐਵੇਂ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਚਿਰੀ ਜਿਹੀ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਈ ਸੀ।

...ਫਿਰ ਇੱਕ ਵੀਕ-ਐਂਡ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਬਲਰਾਜ ਦਾ ਫੋਨ ਆਇਆ, “ਮੈਂ ਦੇ ਕੁ ਘੰਟੇ ਤੱਕ ਸਵੀ ਤੇ ਨਿੱਕੇ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆ ਰਿਹਾਂ। ਰਾਤ ਇਹ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਰਹਿਣਗੇ,” ਤਾਂ ਪਾਸ਼ੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਣ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਨਿਆਣੇ ਤਿਆਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਾਨੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕਾਰ ‘ਚ ਬੈਠੇ ਬਲਰਾਜ ਕੋਲ ਛੱਡ ਆਈ ਸੀ। ਬੱਚੇ-ਰੁੱਧੇ ਨਿਆਣੇ ਤੁਰ ਗਏ ਸਨ। ਪਾਸ਼ੀ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸੀ ਕਿ ਨਿਆਣੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਡੈਡ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਲਾਉਣਗੇ। ਅਜਿਹਾ ਨੁਕਤਾ ਆਪਣੇ ਵਕੀਲ ਕੋਲ ਉਠਾ ਕੇ, ਉਹ ਬਲਰਾਜ ਦੇ, ਨਿਆਣਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੇ ਹੱਕ ਉੱਤੇ ਕਿੰਤੂ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਨਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ।

ਟੈਲੀਫੋਨ ਦੀ ਘੰਟੀ ਨੇ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਖਿੱਚ ਲਿਆ, “ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਵੱਲ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਆਂ।” ਪਾਸ਼ੀ ਦੀ ਬੇ ਜੀ ਬੋਲ ਰਹੀ ਸੀ।

ਬਲਰਾਜ ਨਾਲੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਪਾਸ਼ੀ ਮਾਪਿਆਂ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਫਾਇਦਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪਾਸ਼ੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਤੇ ਹੋਰ ਖਰਚੇ ਵੰਡਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਤੇ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸਵੀ ਤੇ ਨਿੱਕੇ ਦੀ ਦੇਖ-ਭਾਲ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਮੁਫਤ ‘ਚ ਹੋਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ...ਆਪਸੀ ਮੋਹ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਚਲੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸਨ...ਇਸ ਵਕਤ ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਪੀਜ਼ੇ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਰਹੀ ਪਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਸਮਾਂ, ਜਦੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੰਦਾਂ ‘ਚ ਖਿਚਾਅ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ...ਬਖਸ਼ਿੰਦਰ ਕਿਤਿਉਂ ਖਬਰ ਲਿਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਬਲਰਾਜ ਦੀ ਐਲਰਜੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਰਹੀ। ਉਂਜ ਇਹ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਐਲਰਜੀ ਕਾਰਨ ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ਛਿੱਕਾਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬਦਲਦੇ ਮੌਸਮਾਂ ਦੌਰਾਨ।

“ਛੱਡੋ ਆਪਾਂ ਕੀ ਲੈਣੈ।” ਪਾਸ਼ੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਠੱਪ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੱਲ ਫਿਰ ਤੋਰ ਲਈ, “ਪਾਸ਼ੀ ਬੇਟੇ ! ਹੌਸਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਕਹਿਣ ਨੂੰ...ਪਰ ਤੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਏਦਾਂ ਕੱਲੀ...ਆਪਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੁੰਡਾ ਲੱਭ ਲੈਣੇ ਆਂ ਤੇਰੇ ਲਈ।”

“ਲੈ, ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਘਾਟੈ। ਸੋਨੇ ਵਰਗੀ ਕੁੜੀ ਆ ਸਾਡੀ।” ਪਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਬੋਚਦਿਆਂ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਬੋਲੀ।

“ਭਜਨੋ ਦੇ ਦੇਰ ਬਾਰੇ ਤੇਰਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਐ” ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਭਜਨੋ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭਤੀਜੀ ਸੀ।

“ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।” ਪਾਸ਼ੀ ਬੋਲੀ।

“ਚਲ ਫੇ ਓਦਾਂ ਈਂ ਸਪੱਸਰ ਕਰ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਏਧਰ ਸੱਦ ਦੇ। ਤੇਰੇ ਜ਼ਰੀਏ ਉਹ ਵੀ ਕਨੇਡਾ ਆ ਜਾਏਗਾ।” ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੈਂਤੜਾ ਬਦਲਿਆ।

“ਹੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਆ ਡੈਡੀ ! ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਵਪਾਰੂ ਚੀਜ਼ ਸਮਝਿਆ ਹੋਇਐ...ਮੈਂ ਠੇਕਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਨੇਡਾ ਲਿਆਉਣ ਦਾ।” ਪਾਸ਼ੀ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਬੇਕਾਬੂ ਹੁੰਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

“ਭੈਣ ! ਡੈਡੀ ਨੇ ਤਾਂ ਓਈਂ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਆ। ਤੂੰ ਏਨਾ ਗੁੱਸਾ ਕਾਹਤੇ ਕੀਤੈ?” ਬਖਸ਼ਿੰਦਰ ਬੋਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਪਾਸ਼ੀ ਦੇ ਦਿਲ ਨੂੰ ਠੇਸ ਵੱਜ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਇੰਜ ਲੱਗਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਨਦੀ ਉੱਪਰ ਕੋਈ ਮਿੱਲ ਉਸਾਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ...ਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਕਿਨਾਰੇ ਸਿਰਜ ਲਏ ਸਨ। ਇੱਕ ਬੇਸਮੈਂਟ ਕਿਰਾਏ ‘ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਮਾਪਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਮੂਵ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਬਲਰਾਜ ਥਕਵਿਲ ਤੋਂ ਮੂਵ ਹੋ ਕੇ ਟਰਾਂਟੋ ਆ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਹਰੇਕ ਤੀਜੇ ਵੀਕ-ਐਂਡ ‘ਤੇ ਸਵੀ ਅਤੇ ਨਿੱਕੇ ਉਸ ਕੋਲ ਹੁੰਦੇ। ਉਸ ਨਾਲ ਘੁੰਮਦੇ-ਫਿਰਦੇ, ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਅਤੇ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ...ਉਸ ਉੱਤੇ ਮੋਹ ਛਿੜਕਦੇ...ਤੇ ਫਿਰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਦਲ ‘ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ਲਿਵਿੰਗ-ਰੂਮ ‘ਚ ਖਿੱਚ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈਣ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਸੌਢੇ ‘ਤੇ ਆ ਬੈਠਦਾ।

ਪਾਸ਼ੀ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਉਸਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਖਬਰ ਇਹ ਸੁਣਾਈ ਕਿ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਆ ਰਹੀ ਬਖਸ਼ਿੰਦਰ ਦੀ ਮੰਗੋਤਰ ਨੂੰ ਜਲਦੀ ਹੀ ਵੀਜ਼ਾ ਮਿਲਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਬਖਸ਼ਿੰਦਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ

ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣਾ ਘਰ ਖਰੀਦਣ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੋਰ ਕੰਮਾਂ ਬਾਰੇ ਪਾਸੀ ਦੀਆਂ ਸਲਾਹਾਂ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਘਰਦਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਮਾਣ ਉਸਨੂੰ ਸੁਖਾਵਾਂ ਲੱਗਾ ਸੀ।

ਤੇ ਫਿਰ ਗੱਲਾਂ ਛਿੜ ਪਈਆਂ ਸਨ ਸਵੀ ਤੇ ਨਿੱਕੋ ਦੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਦੀਆਂ।

“ਹੁਣ ਤਾਂ ਬਲਰਾਜ ਨਿਆਣਿਆਂ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਈ ਹੇਜ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।” ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਕਾਂਬਾ ਲੁਕੋਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਿਆ। ਆਪਣੀ ਭਤੀਜੀ ਦੇ ਦਿਉਰ ਨੂੰ ਸਪੱਸਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੱਜ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਸਨੇ ਧੀ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇਹ ਮਜ਼ਮੂਨ ਛੇੜਿਆ ਸੀ।

“ਬਹੁਤ, ਨਿਆਣੇ ਕਿਹੜਾ ਘੱਟ ਕਰਦੇ ਆ। ਜਦੋਂ ਗੱਲ ਛੇੜੋ, ਡੈਡ ਐਦਾਂ ਕਹਿੰਦੇ, ਡੈਡ ਔਦਾਂ ਕਹਿੰਦੇ।” ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਗਿਆਨ ਕੌਰ ਨੇ ਧੀ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਨੂੰ ਘੋਖਿਆ ਸੀ।

ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਦਿਖਾਏ ਬਿਨਾਂ ਪਾਸੀ ਉੱਠ ਕੇ ਪੀਜ਼ਾ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ।

ਪੀਜ਼ਾ ਖਾਣ ਉਪਰੰਤ ਪਾਸੀ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਨੂੰ ਤੋਰ ਕੇ ਬੈਠੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਫੋਨ ਖੜਕ ਗਿਆ। ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਆਵਾਜ਼ ਕੰਨ ‘ਚ ਪੈਂਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸਦੇ ਮੱਥੇ ‘ਤੇ ਤਿਉਤੀ ਉੱਭਰ ਆਈ। ਜੇਕਰ ਫੋਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਰਸੀਵਰ ਵਗਾਹ ਕੇ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ‘ਚ ਮਾਰਦੀ। “ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਮਾਗ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਖਰਾਬ ਲਗਦੈ...ਮੈਂ ਠੀਕ ਕਰਨਾ ਵੀ ਜਾਣਦੀ ਆਂ।” ਉਹ ਲਾਲ-ਪੀਲੀ ਹੋਈ ਬੋਲੀ ਸੀ...ਉਸਦੀ ਕੰਪਨੀ ‘ਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਮਨੋਹਰ। ਆਪਣਾ ਦੁੱਖ ਫੋਲਦਿਆਂ ਪਾਸੀ ਨੇ ਸੁਭਾਵਿਕ ਹੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵਰਕੇ ਉਸ ਕੋਲ ਫੋਲ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਮਨੋਹਰ ਵੱਲੋਂ ਦਿਖਾਈ ਹਮਦਰਦੀ ਉਸਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਦੋ ਕੁ ਵਾਰ ਉਹ ਉਸਦੇ ਬੇਸਮੈਂਟ ‘ਚ ਵੀ ਗੇੜਾ ਮਾਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਪਾਸੀ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਨੀਅਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸਾਫ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਫੜੇ। ਪਰ ਉਹ ਪਿੱਛਿਓਂ ਲੱਥ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ...ਤੇ ਹੁਣ ਫੋਨ ‘ਤੇ ਪਾਸੀ ਨੇ ਉਸਦੀ ਚੰਗੀ ਲਾਹ-ਪਾਹ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਪਾਸੀ ਕੁਝ ਦੇਰ ਟੀ. ਵੀ. ਦੇਖਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਫਿਰ ਅੱਖਾਂ ‘ਚ ਨੀਂਦ ਮਹਿਸੂਸਦੀ ਹੋਈ ਸੋਂ ਗਈ।

ਅਗਲੀ ਸਵੇਰ ਉਹ ਦੇਰ ਨਾਲ ਉੱਠੀ। ਨਹਾ-ਧੋ ਕੇ ਉਹ ਰਸੋਈ ‘ਚ ਵੜੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਨਿਆਣਿਆਂ ਦਾ ਫੋਨ ਆ ਗਿਆ। ਖੁਸ਼ੀ ‘ਚ ਖਿੜਿਆ ਸਵੀ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੱਲ੍ਹ ਨਿਆਗਰਾ ਫਾਲਜ਼ ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਰੇ-ਹਰੇ ਘਾਹ ਵਾਲੇ ਪਾਰਕਾਂ ‘ਚ ਦੜੰਗੇ ਮਾਰੇ। ਫਾਲਜ਼ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਉੱਡ ਰਹੀ ਭੂਰ ਵਿੱਚੋਂ ਰੂਪਮਾਨ ਹੁੰਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਤਰੰਗੀ ਪੀਂਘ ਦੇਖੀ। ਆਈਸਕਰੀਮ ਤੇ ਮੈਕਡੋਨਲ ਖਾਏ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ ਫੁਹਾਰ ਅਤੇ ਰੰਗ-ਬਰੰਗੀਆਂ ਲਾਈਟਾਂ ਦੀ ਲੁਕਣ-ਮੀਚੀ ਦੇਖੀ...ਤੇ ਫਿਰ ਸਵੀ ਨੇ ਫੋਨ ਨਿੱਕੋ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। “ਮੌਮ ! ਡੈਡ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਈ ਚੋਹਣਾ ਬਰਥ-ਡੇਅ ਪਰੈਜੈਂਟ ਦਿੱਤੇ।” ਨਿੱਕੋ ਆਪਣੀ ਤੋਤਲੀ ਆਵਾਜ਼ ‘ਚ ਬੋਲੀ ਸੀ।

“ਪਰ ਬਰਥ-ਡੇਅ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਅਜੇ ਅਗਲੇ ਮਹੀਨੇ ਆਂ।”

“ਡੈਡ ਨੇ ਅੱਜ ਵੈਨਕੂਵਰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਆਂ, ਸਪੈਸ਼ਲਿਸਟ ਕਹਿੰਦਾ ਆ ਓਥੇ ਐਲਰਜੀ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਊ...।” ਕੁਝ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਬਾਅਦ ਨਿੱਕੋ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਘੰਟੇ ਕੁ ਤੱਕ ਘਰ ਪਰਤ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪਾਸੀ ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਭਾਂਡੇ ਧੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆ ਗਏ। ਆਮ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਬਲਰਾਜ ਕਾਰ ‘ਚ ਬੈਠਾ ਹੀ ਨਿਆਣਿਆਂ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਉਹ ਦਰਾਂ ਤੱਕ ਆਇਆ ਸੀ। ਨਿਆਣਿਆਂ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਵਾਲੇ ਪਲਾਸਟਿਕ-ਬੈਗ ਉਸਨੇ ਸਰਦਲ ਕੋਲ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ। ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਿਆਣਿਆਂ ‘ਤੇ ਘੁੰਮਾਉਂਦਾ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਂ ਅੱਜ ਵੈਨਕੂਵਰ ਜਾ ਰਿਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਬੜਾ ਮਿੱਸ ਕਰਾਂਗਾ...ਕਦੀ-ਕਦੀ ਫੋਨ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਾਂਗਾ।”

ਸਵੀ ਅਤੇ ਨਿੱਕੋ ਦੇ ਮੱਥੇ ਚੁੰਮ ਕੇ ਜਦੋਂ ਬਲਰਾਜ ਟੁਰਨ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੱਕ ਅੱਖਾਂ ਪਹੁੰਚਾਉਂਦਿਆਂ ਪਾਸੀ ਬੋਲੀ, “ਆਪਣਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਿਓ।”

ਪਾਸੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਲੱਗੇ, ਸਵੀ ਅਤੇ ਨਿੱਕੋ ਹੱਥ ਹਿਲਾ-ਹਿਲਾ ਬਲਰਾਜ ਨੂੰ ‘ਬਾਇ’ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਨਜ਼ਮ

ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ

ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ
ਜਗਤਪੁਰ
(ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ)
ਦਾ ਜੰਮਪਲ
ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ

ਵੱਸਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਸਦੇ 21 ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ, 16 ਨਾਟਕ ਅਤੇ 9 ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਖੇ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਲਿਪੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਿਖੀ ਅੰਤਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ।

ਫ਼ਾਸਲਿਆਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰ

ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਵੱਜਣਾ ਘੰਟੇ ਵਾਂਗੂੰ,
ਸਮੇਂ ਵਾਂਗ ਅਸੀਂ ਤੁਰਨਾ।
ਕਣੀਆਂ ਬਣ ਬੱਦਲਾਂ 'ਚੋਂ ਟੁੱਟਣਾ,
ਸੱਤ-ਰੰਗੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜੁੜਨਾ!

ਸਮਾਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ,
ਸਭ ਆਪਣੇ ਰੰਗ ਵਿਖਾਵੇ।
ਆਪੇ ਹੀ ਸੰਗੀਤ ਬਣੇ,
ਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਗਾਵੇ!
ਨਾ ਅਸੀਂ ਆਈਏ,
ਨਾ ਅਸੀਂ ਜਾਈਏ,
ਸਮੇਂ 'ਚ ਸਾਡਾ ਵਾਸ।
ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਪੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,

ਇਸ ਸਾਗਰ ਦੀ ਪਿਆਸ!
ਫਲਸਫਿਆਂ ਦੀ ਘੁੰਡ-ਚੁਕਾਈ:
ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ।
ਮਿੱਥ-ਕਥਾ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉੱਠਿਆ,
ਸਹਿਜ ਸਮਾਧੀ, ਸਹਿਜ ਧਿਆਨ!

ਤੁਰਦੇ ਤੁਰਦੇ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਕੁਦਰਤ,
ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਲੈ ਆਏ।
ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇਤਿਹਾਸ ਸਾਂਭਿਆ,
ਅਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਚ ਪਾਏ!

ਦੀਵੇ 'ਚੋਂ ਅਸੀਂ ਸੂਰਜ ਤੱਕੀਏ,
ਸੂਰਜ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀਵੇ।
ਅੰਬਰ, ਪਰਬਤ, ਨਦੀਆਂ, ਸਾਗਰ,
ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਚ ਖੀਵੇ!

ਮੈਂ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਹੀ ਪਿੰਡ, ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਹੈ,
ਮੈਂ ਬਿਨ ਨਾ ਕੋਈ ਬਾਤ।
ਮੈਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ,
ਮੈਂ 'ਚੋਂ ਪੈਂਦੀ ਰਾਤ।

ਮੈਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਂ ਖੇਡਦੀ,
ਮੈਂ ਦੇ ਰੂਪ ਅਨੇਕ।
ਮੈਂ ਵਿੱਚ ਰਾਂਝੇ, ਮੈਂ ਵਿੱਚ ਹੀਰਾਂ,
ਮੈਂ ਵਿੱਚ ਬੁੱਧ, ਵਿਵੇਕ।

ਮੇਰਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ, ਮੇਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ,
ਮੈਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਦਾ ਨੂਰ।
ਫ਼ਾਸਲਿਆਂ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਅਸੀਂ ਹਾਂ,
ਨਾ ਨੇੜੇ, ਨਾ ਦੂਰ!!!

ਰਵਿੰਦਰ ਰਵੀ
ਕੈਨੇਡਾ

ravinderravi37@gmail.com

ਨਜ਼ਮ

ਦੇਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਚੰਦਨ

ਡਾ. ਦੇਵਿੰਦਰ
ਕੌਰ ਚੰਦਨ ਨੇ
ਸਾਹਿਤਕ
ਜਗਤ ਵਿਚ
ਕਵਿੱਤਰੀ,

ਵਾਰਤਕ ਲੇਖਕ, ਸੰਪਾਦਕ ਤੇ
ਆਲੋਚਕ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਅਲੱਗ
ਪਛਾਣ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਹੁਣ
ਤੱਕ 10 ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ
ਪੁਸਤਕਾਂ, 5 ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ਸਵੈ
ਜੀਵਨੀ 'ਵਹੀ ਖਾਤਾ', ਵਾਰਤਕ
ਪੁਸਤਕ 'ਪੋਲੈਂਡ ਵਿਚ ਵੱਸਦੀ
ਐਨਾ ਪੰਜਾਬਣ' ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ 6
ਪੁਸਤਕਾਂ ਇਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸੰਪਾਦਿਤ
ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।
ਸਾਹਿਤਕ ਸੂਰਜ, ਪ੍ਰਵਚਨ ਤੇ
ਸਮਦਰਸ਼ੀ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਵੀ ਕੁਝ
ਅੰਕ ਡਾ. ਦੇਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਵੱਲੋਂ
ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਬਾਰ ਬਾਰ ਕਿਉਂ ?

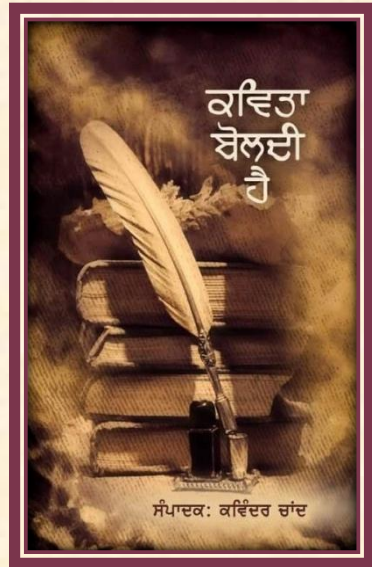
ਨਹੀਂ ਲਿਖਣੀਆਂ ਮੈਂ
ਪਿਆਰ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ
ਨਹੀਂ ਲਿਖਣੇ ਮੈਂ
ਕੋਈ ਨਾਵਲ ਕਹਾਣੀਆਂ
ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣੇ

ਕੋਈ ਮਾਨ ਸਨਮਾਨ
ਦਿਲ ਰੋਂਦਾ ਹੈ
ਹਰ ਸਵੇਰ ਜਦੋਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਨੇ
ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ
ਬਾਬੇ ਨੇ ਆਖਿਆ ਸੀ
ਸੋ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ
ਹੁਣ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਸੁਣਨ ਦੀ
ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਈ
ਮਾਮਲਾ ਮਾਸ ਨੋਚਣ ਤੋਂ
ਜ਼ਿੰਦਾ ਜਲਾਉਣ ਤਕ
ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ
ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਅੱਜ ਜ਼ਮਾਨਾ
ਧਰਮ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ
ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਦੇਂਦਾ ਹੈ
ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਉਹ ਕਾਨੂੰਨ ?
ਜੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਹੈ
ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਉਸਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ?
ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਲਾਠੀ
ਆਰੋਪੀ ਦੀ ਥਾਂ
ਸਵਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਹੀ
ਕਿਉਂ ਚਲਦੀ ਹੈ ?
ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ
ਕਿਉਂ ਨਸੀਹਤ ਦੇਣ ਲਗਦੇ ਹਨ ?
ਮੀਡੀਆ 'ਤੇ ਹੱਲੇ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ
ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਉਤਰਦੇ ਹਨ ਲੋਕ
ਕਦੇ ਆਪਾ ਬਚਾਉਣ ਲਈ
ਕਦੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ ਜਲਾਉਣ ਲਈ
ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰਖਵਾਲੇ
ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਾਨੂੰਨ
ਏਅਰ ਕੰਡੀਸ਼ਨ ਕਮਰਿਆਂ 'ਚ ਬੈਠ
ਏਅਰ ਪਿਊਰੀਫਾਇਰਾਂ ਦਾ

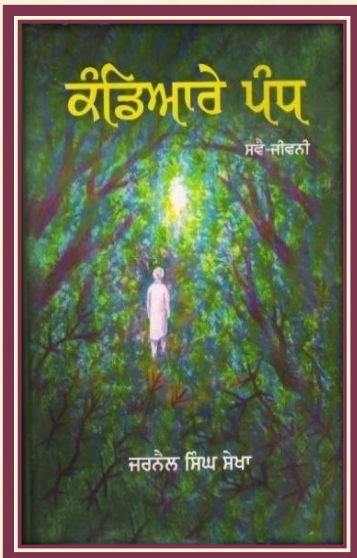
ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ
ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਰੂੰ ਦੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ
ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਫੈਲਦਾ ਹੈ ਪੂਆਂ
ਬਾਰ ਬਾਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਨੇ
ਬਲਾਤਕਾਰ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ
ਬਾਰ ਬਾਰ ਜਲਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ
ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ
ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੁਹਰਾਏ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਤਮਾਸ਼ੇ
ਕਾਨੂੰਨ ਦੂਰ ਖੜਾ
ਮੂਕ ਦਰਸ਼ਕ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਇਹ ਸਿਲਸਿਲਾ
ਬਾਰ ਬਾਰ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਰ ਕੌਰ ਚੰਦਨ

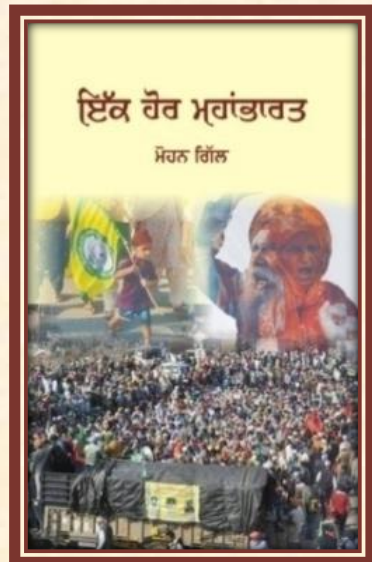
ਡਾ. ਦੇਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਚੰਦਨ
ਵੁਲਵਰਹੈਂਪਟਨ
+44 7877 960642

ਸੰਪਾਦਕ: ਕਵਿੰਦਰ ਚਾਂਦ

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਮੇਖਾ

ਇੱਕ ਰੌਰ ਮੁਹਾਂਭਾਰਤ
ਮੋਹਨ ਗਿੱਲ

ਨਜ਼ਮ

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ
ਅਮਰੀਕਾ
ਵਿੱਚ ਵਸਦਾ
ਪੰਜਾਬੀ ਜੁਬਾਨ
ਦਾ ਬਹੁਪੱਖੀ

ਲੇਖਕ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੇ
ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦਾ ਉੱਘਾ ਨਾਮ
ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਨੇ
ਨਾਵਲ ,ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਰੇਖਾ
ਚਿੱਤਰ ਵੀ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ
ਉਸਦਾ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਿਹ 'ਇਬਾਰਤ
ਚੁੱਪ ਕਿਉਂ ਹੈ' ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ
ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਸਮਕਾਲੀ
ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ
ਪਰਤਾਂ ਦਾ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਵਿਕ ਤੇ
ਸੁਹਜਮਈ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ ਹੈ

ਬੋਟ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਤੁਰੀ ਪੋਤੀ

ਸਹੇਲੀ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ
ਸਮੁੰਦਰ 'ਚ ਮਨਾਉਣ
'ਬੋਟ-ਪਾਰਟੀ' ਤੇ
ਧੀ ਘਰੋਂ ਇੰਜ ਤੁਰ ਗਈ ਹੈ
ਜਿਵੇਂ ਰੋਜ਼ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਪਤਨੀ ਰੁਟੀ 'ਚ ਕੰਮ 'ਤੇ
ਬੋਟਾ ਦੋਸਤ ਨਾਲ ਫਿਲਮ ਦੇਖਣ
ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜੌਬ 'ਤੇ
ਕਿਸੇ ਦਿਲ 'ਚ ਵੀ
ਸਮੁੰਦਰੀ ਛੱਲ ਨਹੀਂ ਆਈ

'ਬੋਟ-ਪਾਰਟੀ' ਦਾ 'ਬੱਬੋ' ਨੂੰ ਨਹੀਂ
ਪਤਾ

ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਤਾਂ
ਉਸ ਅੰਦਰਲੇ ਸਮੁੰਦਰ 'ਚ
ਸੁਨਾਮੀ ਆ ਜਾਣੀ ਸੀ

ਪੋਤੀ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਦਾ ਜਨਮ-ਦਿਨ
ਮਨਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਉਸ ਨੇ ਦਲੀਆ ਰਿੰਨੂ ਕੇ
ਖੁਆਜਾ ਖਿਜ਼ਰ ਮਨਾਉਣਾ ਸੀ
ਬੇੜੀ ਨੂੰ ਡੋਲਣ ਤੋਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ

ਥੰਮਾ ਸੁੱਖਣਾ ਸੀ
ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਥੰਮਿਆ ਰਹੇ

ਸਮੁੰਦਰ 'ਚੋਂ ਬੇੜੀ ਬਾਬੇ ਵਾਂਗ
ਸੁੱਖੀ ਸਾਂਦੀ ਮੁੜਨ ਵਾਸਤੇ
ਬੇੜਾ ਛੁਡਾਉਣ ਦੀ ਸੁਖ ਸੁਖਣੀ ਸੀ

ਅਰਦਾਸ ਕਰਨੀ ਸੀ:
'ਸਾਰੇ ਨਿਆਣੇ ਸੁੱਖ ਸਵੀਲੀ
ਖੁਆਜੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਣ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਪਿੱਛੇ ਮੇਰੀ ਪੋਤੀ ਵੀ.'

ਪੋਤੀ ਦੀ 'ਬੋਟ-ਪਾਰਟੀ' ਤੋਂ
ਬੇਖ਼ਬਰ 'ਬੱਬੋ'
ਟੀ. ਵੀ. ਸੀਰੀਅਲ 'ਚ ਮਸ਼ਰੂਫ ਹੈ
ਉਸ ਦੀ ਪੋਤੀ
ਘਰੋਂ ਇੰਜ ਤੁਰ ਗਈ ਹੈ
ਜਿਵੇਂ ਰੋਜ਼ ਸਕੂਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਸਮੁੰਦਰੀ ਛੱਲ
ਘਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕੋਨੇ ਨਾਲ
ਨਹੀਂ ਟਕਰਾਈ।

ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ

ਨਿਊਯਾਰਕ, ਅਮਰੀਕਾ

0016462202586

ਨਜ਼ਮ

ਉਂਕਾਰਪ੍ਰੀਤ

ਉਂਕਾਰਪ੍ਰੀਤ

ਕੈਨੇਡਾ

ਵੱਸਦਾ

ਗਜ਼ਲਗੋ ਹੈ।

ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ

ਗਜ਼ਲ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜਾਣ ਪਹਿਚਾਣ ਦਾ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ। 'ਮੈਪਲ ਦੀ ਕੈਨਵਸ' ਤੇ 'ਆਪਣੀ ਛਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ' ਦੇ ਗਜ਼ਲ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਮੇਤ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੀ ਉਹ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ

ਜੀਵਨ-ਹਸਤੀ-ਮੌਤ

ਖੁੱਲ੍ਹਦੀ ਹੈ ਸਫ਼ਾ-ਸਫ਼ਾ ਪਲ ਪਲ
ਜਿੰਦਗੀ
ਸਾਹਾਂ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ ਸੰਗ ਵਕਤ ਦੀ
ਲਿਖੀ।

ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਵਰਕਾ ਪਲਟੇ
ਗਮ ਦਾ ਸਫ਼ਾ ਮਿਲੇ
ਗਮਗੀਨੀਆਂ 'ਚ ਹੁੰਦੀ
ਕਿਧਰੇ ਖੁਸ਼ੀ ਲੁਕੀ।

ਲੈ ਦੇ ਕੇ ਆਦਮ ਨੂੰ ਇਕ ਦਮ
ਹਾਸਲ ਹੈ
ਉਸ ਤੇ ਇਹ ਨਸੀਹਤ ਕਿ,
'ਦਮ ਦਾ ਵਿਸਾਹ ਨਾ ਕਰੀ'।

ਪਰਵਾਸ

ਜੁਲਾਈ-ਸਤੰਬਰ 2021

ਇਕ ਹੀ ਦਿਨ ਹੈ ਆਉਣ ਦਾ
ਜਾਣ-ਜਾਣ ਚਾਰ ਦਿਨ।

ਬਾਝ ਹਵਾ ਦੇ ਉਡ ਪੁਡ ਜਾਵੇ
ਅਜਬ ਹੈ ਇਕ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਢੇਰੀ।

ਨਜ਼ਮ

ਗੁਲ, ਬੁਲਬੁਲ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ...

ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ
ਗੁਲ ਦੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ
ਮੈਂ ਤੇ ਦੀਦ

ਚੇਤੇ 'ਚ ਮੌਲਦਾ ਗੀਤ
'ਏਕ ਥਾ ਗੁਲ ਔਰ
ਏਕ ਥੀ ਬੁਲਬੁਲ'
ਨਾਲ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਆ ਜੁੜੀ ਅਗਲੀ
ਸਤਰ:
'ਦੋਨੋ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਰਹਿਤੇ ਥੇ'

ਕੈਸਾ ਹੋਵੇਗਾ ਗੁਲ
ਕੌਣ ਉਸਦੀ ਬੁਲਬੁਲ
ਗੁਲਾਬੀ ਮੁਸਕਾਨ ਝਰ ਪਈ ਨੈਣੋਂ
ਦੋ ਪੌਡੇ ਅੱਗੋਂ ਮੇਰੀ ਮੁਸਕਾਨ ਤੇ
ਮੁਸਕਰਾ ਪਿਆ ਦੀਦ

ਬੂਹਾ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਗੁਲ
ਬਿਰਹੇ ਕੁੱਠੇ ਮੌਸਮਾਂ 'ਚ
ਪਕਾਇਆ ਕਮਾਇਆ ਚਿਹਰਾ

ਢਲਦੀ ਦੁਪਿਹਰ ਤੀਕ
ਸਾਡਾ ਅੱਗਾ ਤੱਗਾ ਕਰਦਾ

40

‘ਬੁਲਬੁਲ ਵਿਹੁਣਾ ਗੁਲ’

‘ਇਕ ਚੌਰਸ ਤਕਲੀਫ਼’ ਬੁਲਬੁਲ
ਜੋ ਨਾ ਗੁਲ ਦੇ ਫੋਨ ਚੋਂ ਝਰੀ
ਨਾ ਪੀਟਰ ਸਕੌਟ ਦੀ
ਪੇਟੀ ਚੋਂ ਨਿਕਲੀ
ਨਾ ਸੋ ਮੀਲ ਦੀ ਚਾਹੋਂ ਹੋਈ ਨਮੂਦਾਰ

ਸਾਨੂੰ ਗਲੀ ਦੇ ਮੋੜ ਤੀਕ ਛੱਡਣ
ਹਮਕਦਮ ਹਮਤਾਲ ਗੁਲ
ਚਿੱਟੇ ਲਿਬਾਸ ‘ਚ ਮੋਹ ਦਾ ਫਰਿਸ਼ਤਾ

ਤੁਰ ਪਈ ਕਾਰ
ਗਲੀ ਦੇ ਮੋੜ ਤੋਂ ਹੱਥ ਹਿਲਾਉਂਦਾ
ਗੁਲ
ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਹੋਈ ਗਿਆ
ਬੁਲਬੁਲ।

ਖੜਾਂਗੇ ਸਾਥੀ...

ਵਾਸ਼ਰੂਮ ਦੀ ਰਿਪੋਅਰ
ਅੱਧਖੜ ਗੋਰਾ ਬਰੂਸ
ਹੱਥ ਹਥੋੜੀ ਮੱਥੇ ਮੁੜ੍ਹਕਾ
ਕਰ ਰਿਹਾ ਕੰਮ ਅਪਣੇ ਧਿਆਨ।

ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਫੋਨ ਚੋਂ ਉਸਨੂੰ
ਵਿਖਾ ਰਿਹਾਂ
ਗੁਗਲ ਤੋਂ ਡਾਊਨਲੋਡ ਵਾਸ਼ਰੂਮ
ਡਿਜਾਇਨ
ਫੋਟੋਆਂ ‘ਚ ਇਕ ਫੋਟੋ
ਮੈਂ ਅਤੇ ਬੇਟਾ ਚੌਰਾਹੇ ਖੜੇ
ਹੱਥਾਂ ‘ਚ ‘ਨੋ ਫਾਰਮਰ ਨੋ ਫੂਡ’ ਦੀ
ਤਖ਼ਤੀ।

ਪਰਵਾਸ

ਬਰੂਸ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖ
ਪੁੱਛਦਾ:

‘ਤੂੰ ਕਿਸਾਨ ਏਂ ?’

ਮੈਂ: ‘ਹਾਂ’

ਅਸੀਂ ਕਿਸਾਨ ਮਾਰੂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦਾ
ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ।

ਬਰੂਸ ਅਪਣੱਤ ਨਾਲ ਦੱਸਦਾ:
‘ਮੇਰੇ ਵਡੇਰੇ ਵੀ ਕਿਸਾਨ ਸਨ
ਪੰਜਾਹ ਏਕੜ ਦਾ ਫਾਰਮ ਸੀ
ਫਿਰ ਸੀਰੀਅਲ ਕੰਪਨੀ ਆਈ
ਅਸੀਂ ਕੰਟਰੈਕਟ ਸਾਈਨ ਕਰ ਲਿਆ
ਫਿਰ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ‘ਚ ਹੀ ਅਸੀਂ
ਅਪਣੇ ਫਾਰਮ ਤੇ ਬੰਧੂਆ-ਮਜ਼ਦੂਰ
ਹੋ ਗਏ।

ਚੰਗਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਲੜ ਰਹੇ ਓ
ਕਿਸਾਨ ਮਾਰੂ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਖਿਲਾਫ ਖੜ
ਰਹੋ ਓ
ਅਸੀਂ ਲੜੇ ਨਹੀਂ, ਖੜੇ ਨਹੀਂ।’

ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਹਥੋੜੀ ਵਾਲੇ ਹੱਥ ਨਾਲ
ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਮੁੜ੍ਹਕਾ ਪੂੰਝ
ਉਸ ਹੌਕਾ ਭਰਿਆ.....ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਲੰਮਾ।
ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਹੱਥ ਘੁਟਦਾਂ
ਭਰੇ ਗੱਚ ਨਾਲ ਹੁਣ ਉਹ ਤੇ ਉਸਦੇ
ਵਡੇਰੇ ਜਿਵੇਂ
ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਬੇਟੇ ਨਾਲ ਫੋਟੋ ‘ਚ ਖੜ੍ਹੇ !!

ਉੱਕਾਰਪ੍ਰੀਤ
ਟੋਰੰਟੋ, ਕੈਨੇਡਾ
+16474555629

ਜੁਲਾਈ-ਸਤੰਬਰ 2021

41

ਨਜ਼ਮ

ਜੀਤ ਸੁਰਜੀਤ

ਜੀਤ
ਸੁਰਜੀਤ
ਕਪੂਰਥਲੇ ਦੇ
ਇਕ ਪਿੰਡ
ਦੀ ਜੰਮਪਲ
ਹੈ ਜੋ ਪਿਛਲੇ

20 ਸਾਲਾ ਤੋਂ ਬੈਲਜੀਅਮ ਵਿੱਚ
ਰਹਿ ਰਹੀ ਹੈ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ
ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਰੱਖਣ
ਵਾਲੀ ਸੁਰਜੀਤ ਨੇ 2007 ਵਿੱਚ
ਕਲਮ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾ ਲਈ।
ਨਜ਼ਮ, ਗੀਤ, ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸਫਰ
ਤੈਅ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ
ਗ਼ਜ਼ਲ ਲਿਖ ਰਹੀ ਹੈ ਬਹੁਤ ਹੀ
ਜਲਦ ਉਸਦਾ ਗ਼ਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਿਹ
ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹੋਵੇਗਾ

ਕੱਲੀ ਬਹਿਕੇ ਜਦ ਵੀ ਚਿੰਤਨ ਦੀ
ਬੱਤੀ ਬਾਲੀ,
ਕਾਲਖ਼ ਹੱਥੀਂ ਰੀਤਾਂ ਰਸਮਾਂ
ਵਾਲੀ ਧੋਈ ਹੈ।

ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਰੰਗਾਂ
ਵਰਗੇ ਲੱਗਣ,
ਰੰਗ ਵਟਾ ਕੇ ਗਿਆ ਤੇ ਰੰਗ ਛੁਡਾ
ਕੇ ਕੋਈ ਹੈ।

ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜੋ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ
ਉਤਾਰੀ ਸੀ ,
ਹੁਣ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਨੇ ਕੀਤੀ
ਦਿਲਜੋਈ ਹੈ।

ਮਘਦੇ ਕੋਲੇ ਨੂੰ ਤਲੀ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ
ਆਪਾ ਟੋਹਵਾਂ,
ਕਿ ਪੀੜ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜੀਣ ਦੀ ਆਸ
ਜੇ ਮੋਈ ਹੈ।

ਨਜ਼ਮ

ਮੈਂ ਲਿਖਣੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰੂਹ ਦੇ ਉੱਤੇ
ਢੋਈ ਹੈ,
ਤਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪੀੜ
ਪਰੋਈ ਹੈ ।

ਕੱਚੀ ਉਮਰ ਦੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ਨੂੰ
ਗਿਰਵੀ ਧਰ ਬੈਠੀ,
ਕਬਰਾਂ ਵਰਗੀ ਚੁੱਪ ਦੀ ਅੰਦਰ ਚੀਖ
ਸਮੋਈ ਹੈ।

ਸੋਚ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਗੰਦੀ ਖੇਡ
ਸਿਆਸਤ ਖੇਡ ਰਹੀ,
ਵੋਟਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਅਗਰ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦੀ
ਗਿਣਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਅੱਜ ਕਲਮ ਨੇ ਉਕਰੇ ਜੇ ਹਰਫ ਲਹੂ
ਵਿਚ ਰੰਗੇ,
'ਜੀਤ' ਇਬਾਰਤ ਭਲਕ ਦੀ ਹੋਣੀ
ਫੇਰ ਨਰੋਈ ਹੈ।

ਜੀਤ ਸੁਰਜੀਤ

ਬੈਲਜੀਅਮ

0032484480354

ਨਜ਼ਮ

ਅਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਸ਼ਰਮਾ

ਪਿੰਡ ਜੱਸੋਵਾਲ
ਦੀ ਜੰਮਪਲ
ਅਮਨਜੀਤ ਕੌਰ
ਸ਼ਰਮਾ

ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਲਾਸ ਏਂਜਲਸ ਦੀ ਵਸਨੀਕ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਉਚੇਰੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕੁੜੀ ਬਣ ਕੇ ਅਮਨਜੀਤ ਨੇ ਅਧਿਆਪਨ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਕਿੱਤਾ ਚੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਬੇਸ਼ੱਕ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਜ਼ਬੂਰੀਆਂ ਵਸ ਪਰਦੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਪਿਆ ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਪੱਲਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਕਲਮ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਵਲਵਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਸਹਿਜੇ ਹੀ ਕਵਿਤਾ ਝਰੀਟ ਦਿੰਦੀ ਹੈ

ਨਜ਼ਮ

ਸ਼ਾਮ ਪਈ ਤੇ ਆਲ੍ਹਣਿਆਂ ਨੂੰ,
ਪਰਤਣ ਜਦੋਂ ਪਹਿੰਦੇ।
ਹਉਕਾ ਭਰ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦੇ,
ਪਰਦੇਸੀਂ ਰਹਿੰਦੇ ਲੋਕ।

ਪਰਵਾਸ

ਆਪਣਾ ਘਰ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਈ ਹੁੰਦਾ
ਖਿੱਚਾਂ ਦਿਲ ਨੂੰ ਪਾਉਂਦਾ
ਵਿੱਚ ਉਦਾਸੀ ਘਰ ਦੀਆਂ
ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਲੋਕ।

ਯਾਦਾਂ ਵਾਲੀ ਪੋਟਲੀ ਜਦ ਵੀ
ਵਕਤ ਮਿਲੇ, ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਵੇ
ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਈ ਰੂਹ ਦੀਆਂ
ਬਾਤਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਲੋਕ।

ਘਰ ਦਾ ਮੋਹ ਨਾ ਛੁੱਟਦਾ ਓਥੇ
ਸੁਪਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਘੁੰਮਦੇ
ਓਪਰੀ ਥਾਵੇਂ ਆ ਸਿਰਨਾਵਾਂ
ਘਰ ਦਾ, ਲੱਭਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਲੋਕ।

ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਘਰ ਲੱਭਿਆ ਸੀ ਪਰ
ਉਹ ਤਾਂ ਸੀ ਬੇਗਾਨਾ
ਓਸ ਘਰੋਂ ਵੀ ਆਪਣੀਆਂ ਪੈੜਾਂ
ਲੱਭਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਲੋਕ।

ਤੇਰੇ ਲੇਖ ਲਿਆਏ ਜਿੱਥੇ
ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਬਹਿ ਜਾ
ਸੁਣ ਲੈ ਅਮਨੇ, ਘਰ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ
ਜੋ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਲੋਕ।

ਅਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਸ਼ਰਮਾ
ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ, ਅਮਰੀਕਾ
+1 (818) 213-0222

ਨਜ਼ਮ

ਪ੍ਰੋ. ਪਰਬਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰੋ. ਪਰਬਿੰਦਰ

ਸਿੰਘ

ਲਾਇਲਪੁਰ

ਖ਼ਾਲਸਾ

ਕਾਲਜ

ਜਲੰਧਰ ਉਪਰੰਤ ਗੋਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ
ਹੁਸ਼ਿਆਪੁਰ ਦੇ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ
ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਅਤੇ
ਗੋਰਮਿੰਟ ਕਾਲਜ ਜੰਡਿਆਲਾ ਦੇ
ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਸੇਵਾ
ਮੁਕਤ ਹੋਏ। ਅੱਜ ਕੱਲ
ਅਮਰੀਕਾ ਰਹਿ ਰਹੇ ਪ੍ਰੋ.
ਪਰਬਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰੁਚੀ ਮੂਲ
ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ
ਨਾਚਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਭੰਗੜੇ ਵਿਚ
ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ
ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕਈ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਵੀ
ਲਿਖੇ ਹਨ।

ਮਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ

ਮੇਰੇ ਮਰਨ ਉਪਰੰਤ
ਤੁਸੀਂ ਅੱਥਰੂ ਵਹਾਓਗੇ
ਮੇਰੇ ਤੇ ਫੁੱਲ ਰੱਖੋਗੇ ?
ਮੇਰੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਕਰੋਗੇ
ਮੇਰੀਆਂ ਸਭ ਗਲਤੀਆਂ
ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਕਰੋਗੇ
ਮੇਰੇ ਸੰਗ ਸਮਾਂ ਨਾ ਬਿਤਾਅ
ਸਕਣ ਦਾ ਅਫਸੋਸ ਕਰੋਗੇ

ਮੇਰੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਦਾ
ਵਿਗੋਚਾ ਵੀ ਕਰੋਗੇ
ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਕਰਨ ਲਈ
ਕੀ ਮੇਰਾ ਮਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ
ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ
ਦੁੱਖਾਂ 'ਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ?
ਮੈਨੂੰ ਫੁੱਲ ਨਹੀਂ ਭੇਜ ਸਕਦੇ?
ਮੇਰੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਭੁਲਾਅ
ਦੇ ਚੰਗੇ ਬੋਲ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦੇ?
ਮੈਂ ਹਾਲੇ ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ
ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਮਿਲਣ ਆ ਜਾਂਦੇ?
ਮੇਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਗ਼ਮੀਆਂ ਦੇ
ਸਾਂਝੀਦਾਰ ਬਣਦੇ
ਮੇਰੇ ਸੰਗ ਕੁਝ ਪਲ
ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ
ਪਰ ਨਹੀਂ
ਇੰਜ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਣਾ
ਤੁਸੀਂ ਉਡੀਕੋਗੇ
ਮੇਰੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਨੂੰ
ਫਿਰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦਾ
ਰਸਤਾ ਫੜੋਗੇ
ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿਓਗੇ
ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ
ਜ਼ਿਕਰ ਕਰੋਗੇ
ਇਹ ਜਾਣਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ
ਕਿ ਆਪਾਂ ਨੂੰ
ਦੋ ਬੋਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤਿਆਂ
ਯੁਗ ਬੀਤ ਗਏ ਨੇ

ਪ੍ਰੋ. ਪਰਬਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਕੈਲੇਫੋਰਨੀਆ, ਅਮਰੀਕਾ
+(209)328-3316

ਗਜ਼ਲ

ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ

ਅਧਿਆਪਕ
ਵਜੋਂ
ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ
ਰਹੇ ਰਵਿੰਦਰ
ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ

ਦੀਆਂ ਨਾਟਕ, ਕਵਿਤਾ, ਆਲੋਚਨਾਂ ਤੇ ਦਸ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਨਾਟਕ ‘ਦੋ ਬੂਹਿਆਂ ਵਾਲਾ ਘਰ’ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ 1987 ਦਾ ਈਸ਼ਵਰ ਚੰਦਰ ਨੰਦਾ ਸਨਮਾਨ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਨਾਟਕ ‘ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ’ ਜੋ 1975 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਤੱਕ ਵੀ ਮੰਚ ‘ਤੇ ਖੇਡਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਵਿਦੇਸ਼ ਰਹਿੰਦੇ ਸਿੱਖ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਪੰਜ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੀ ਲਿਖ ਚੁੱਕੇ ਹਨ

ਗਜ਼ਲ

ਅਸੀਂ ਮਿਸਰੇ ਹੀ ਲੱਭਦੇ ਰਹਿ ਗਏ
ਉਹ ਮਕਤਾ ਵੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ
ਅਸੀਂ ਇਕ ਦਾਦ ਨੂੰ ਤਰਸੇ,
ਉਹ ਮਹਿਫਲ ਵਿਚ ਛਾ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ
ਕੁਝ ਚਿਹਰਾ ਵੀ ਖੁਸ਼ਨੁਮਾ ਸੀ
ਕੁਝ ਅੰਦਾਜ਼ ਸੀ ਨਿਰਾਲਾ
ਉਸ ਪਿਆਰੀ ਜਿਹੀ ਜਾਨ ਬਦਲੇ

ਕਈ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ।

ਹੁਣ ਤਾਂ ਅੰਬਰ ਤੇ ਰਹਿ ਗਏ
ਤਾਰੇ ਵੀ ਟਾਵੇਂ ਟਾਵੇਂ
ਉਹਨੂੰ ਚੰਨ ਸਮਝ ਕੇ ਸਾਰੇ
ਧਰਤੀ ‘ਤੇ ਆ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ।

ਦੇਖ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੜ ਖਿੜ ਹੱਸਦੀ
ਫੁੱਲ ਖਿੜਦੇ ਖਿੜਦੇ ਰਹਿ ਗਏ।
ਉਹ ਜਦ ਨੱਚੀ ਪਟੋਲਾ ਬਣ ਕੇ
ਮੌਰ ਉਸ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ।

ਇਕ ਵਣਜਾਰੇ ਤੋਂ ਉਸ
ਕੀ ਪੁੱਛਿਆ ਭਾਅ ਵੰਗਾਂ ਦਾ
ਸਾਰੇ ਵਣਜਾਰੇ ਉਸ ਦੇ
ਘਰ ਡੇਰਾ ਲਾ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ।

ਉਹਦੇ ਨੈਣਾਂ ‘ਚੋਂ ਕੱਜਲ
ਪਤਾ ਨੀ ਕਿੰਜ ਵਹਿ ਤੁਰਿਆ
ਸਾਰੇ ਹੁਸੀਨ ਚਿਹਰੇ ‘ਤੇ
ਕੱਜਲ ਲਾ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ।

ਜੁਲਫਾਂ ਦੇ ਬਿਸੀਅਰ ਕਾਲੇ
ਜਦ ਤੋਂ ਨੇ ਫਨ ਪਸਾਰੇ
ਕਈ ਮਾਂਦਰੀ ਬੀਨਾਂ ਵਾਲੇ
ਉਹਨੂੰ ਘੇਰਾ ਪਾ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ।

ਉਸ ਨੇ ਗੋਰੀ ਠੋਡੀ ‘ਤੇ
ਜਦ ਤੋਂ ਹੈ ਤਿਲ ਖੁਣਵਾਇਆ
ਸਲਾਮ ਕਰਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ
ਸਾਰੇ ਉਸ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ।

ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੋਢੀ

ਕੈਨੇਡਾ

+1 604 369 2371

ਨਜ਼ਮ

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦਾ

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ
ਖਾਲਸਾ
ਕਾਲਜ
ਲੁਧਿਆਣਾ

ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਵਜੋਂ ਵੀ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਰਿਹਾ ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਵਿ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਭਰਦਾ ਹੋਇਆ ਕਵੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਨਾ ਲਿਖਣਾ ਉਸਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਛਪਦੇ ਮਿਆਰੀ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਛਪਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਸ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤੁਰਨ ਵਾਲੀ ਕਵਿਤਾ ਹੈ

ਵੇਖੋ ਮੌਤ ਦਾ ਨਾਚ ਹੈ ਨੰਗਾ

ਹਜ਼ੂਮ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਦੇਖ ਕੇ,
ਸਮਸਾਨ ਵੀ ਹੁਣ ਭਾਰ ਨਾ ਸਹਿੰਦੇ
ਆਪਣੇ ਬੇਗਾਨੇ ਬਣ ਬਣ ਬੈਠ ਗਏ,
ਹੁਣ ਕੋਲ ਨਾ ਬਹਿੰਦੇ

ਦੇਖ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਰੁਲਦੀਆਂ,
ਹੁਣ ਧਰਤੀ ਕੁਰਲਾਵੇ
ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅੱਥਰੂ ਮੁੱਕ ਗਏ,
ਹੁਣ ਸਬਰ ਨਾ ਆਵੇ

ਮੁਰਦਾ ਵੇਖੇ ਇੰਝ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ,
ਜਿਵੇਂ ਰੱਬ ਨਾਲ ਰੋਸਾ
ਜਿਉਂਦਾ ਸੀ ਮੈਂ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਫਿਰਦਾ,
ਬਿੰਦ ਦਾ ਨਹੀਂ ਭਰੋਸਾ

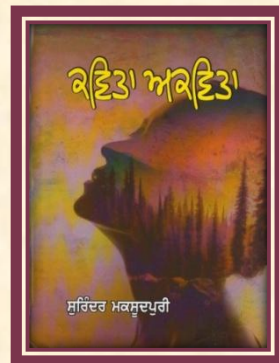
ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੰਝੂ ਕੇਰਦਾ,
ਮੁਰਦਾ ਫਿਰ ਚਿਖਾ ਵਿੱਚ ਬੈ ਗਿਆ
ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ,
ਪਰ ਉਲਾਂਭੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿੰਦਾ
ਬਚੈਂਪਟਨ, ਕੈਨੇਡਾ
+16472620566

ਨਜ਼ਮ

ਅੱਗ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਠੰਡੇ ਪੈ ਗਏ,
ਜਦ ਮੁਰਦਾ ਬੋਲਿਆ
ਕੁਰਲਾ ਕੁਰਲਾ ਕੇ ਉਸਨੇ,
ਭੇਦ ਦਿਲ ਦਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ

ਕਹਿੰਦਾ ਮਿਲਦੀ ਸੀ ਮੁਕਤੀ,
ਜਦ ਫੁੱਲ ਪੈਂਦੇ ਸੀ ਗੰਗਾ
ਅੱਜ ਲਾਸ਼ਾਂ ਗੰਗਾ ਵਿੱਚ ਤਰਦੀਆਂ,

ਨਜ਼ਮ

ਰੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਓਲ

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ
ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ
ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ
ਵਿਦਿਆਰਥੀ

ਅਤੇ ਅੱਜ-ਕੱਲ ਕੈਲਗਰੀ ਵਾਸੀ
ਰੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਓਲ ਨੇ ਪ੍ਰਿੰ.
ਤਖ਼ਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ
ਆਪਣੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ
ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਗਜ਼ਲ ਵਿਧਾ
ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਾਵਾਂ ਦੀ
ਅਭਿਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ
ਬਣਾਇਆ।

ਨਜ਼ਮ

ਭੋਰਾ ਨਹੀਂ ਅਕਲ ਟੁੱਟ ਪੈਣੇ
ਜੱਗ ਨੂੰ।
ਡਾਂਗਾਂ ਨਾਲ ਕੁੱਟੀ ਜਾਣ ਝੱਲੇ
ਅੱਗ ਨੂੰ।
ਸੱਧਰਾਂ ਦੀ ਚੁੰਨੀ
ਲੀਰੇ ਲੀਰ ਕਰ 'ਤੀ,
ਏਡਾ ਵੀ ਕੀ ਖ਼ਤਰਾ ਸੀ
ਚਿੱਟੀ ਪੱਗ ਨੂੰ।

ਟੁੱਟੇ ਅਰਮਾਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ
ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੇ।
ਹੌਕਿਆਂ ਤੇ ਹੰਝੂਆਂ ਦਾ
ਹੱਲ ਨਾ ਕਰੇ।

ਪਰਵਾਸ

ਚਾਵਾਂ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਪੱਕਣੇ ਤੇ
ਆਈ ਸੀ,
ਸਾਰਾ ਖੇਤ ਚਾਰ 'ਤਾ
ਗ਼ਮਾਂ ਦੇ ਵੱਗ ਨੂੰ।

ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੰਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੱਚ ਦਾ।
ਕੱਚੀਆਂ ਨੀਂਹਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ
ਮਹਿਲ ਕੱਚ ਦਾ।
ਰੱਬ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਡਰੀ ਜਾਂਦੇ ਸੱਚ ਤੋਂ,
ਦੁੱਧ ਤੇ ਮਲਾਈ ਆਖੀ ਜਾਣ
ਝੱਗ ਨੂੰ।

ਉੱਲੂਆਂ ਤੇ ਕਾਵਾਂ ਦਾ
ਭਰੋਸਾ ਨਾ ਕੋਈ।
ਚਿੜੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪੀਣ
ਦਿੰਦਾ ਨਾ ਕੋਈ।
ਕਿਹੜੇ ਦੇਸ਼ ਆ ਗਈ
ਨੀ ਸੁਰੀਲੀ ਕੋਇਲੇ,
ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਸੰਗੀਤ ਏਥੇ
'ਡੱਗ ਡੱਗ' ਨੂੰ।
ਬਾਂਹ ਨਾਲੋਂ ਲੰਮੀ ਹੋ ਜਾਏ
ਤੰਦ ਨਾ ਕਿਤੇ।
ਚਰਖੇ ਦੀ ਘੂਕ ਹੋ ਜਾਏ
ਬੰਦ ਨਾ ਕਿਤੇ।
ਕੱਤੀ ਚਲੋ ਪਿਆਰ ਦੇ
ਗਲੋਟੇ ਸਖੀਓ,
ਚੜ੍ਹ ਜਾਏ ਸਰੂਰ ਮਿੱਠਾ
ਰਗ ਰਗ ਨੂੰ।

ਰੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਓਲ

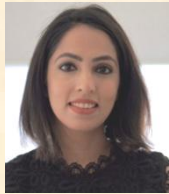
+1 (403) 870-1038

ਕੈਲਗਰੀ, ਕੈਨੇਡਾ

ਨਜ਼ਮ

ਸੁਮੀਤ ਕੌਰ

ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ
ਵੱਸਦੀ
ਸੁਮੀਤ ਕੌਰ
ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ
ਅਤੇ

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇਹਾਂ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ
ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ
ਹਾਸਿਲ ਹੈ। ਅੱਜੋਕੇ ਡਿਜੀਟਲ
ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ
ਦਿਲਚਸਪ ਅਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਲਈ
ਪਹੁੰਚਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਉਸ
ਨੇ Sounds of Sahit ਨਾਂ ਦਾ
ਇਕ ਯੂਟਿਊਬ ਅਤੇ ਫੇਸਬੁੱਕ
ਚੈਨਲ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ
ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ
ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸਭ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ
ਕਰਦੀ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਉਸ ਲਈ
ਆਤਮ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਹੈ

ਨਜ਼ਮ

ਮੇਰੀ ਹਮਦਮ ਮੇਰੀ ਹਮਰਾਜ਼ ਏਂ ਤੂੰ
ਮੇਰੀ ਸ਼ਾਇਰੀ 'ਚ ਵੱਜਦਾ ਸਾਜ਼ ਏਂ
ਤੂੰ
ਮੇਰੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਦੋਸਤ ਪਹਿਲੀ
ਸਲਾਹਕਾਰ ਏਂ ਤੂੰ
ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਉਸਾਰਨ ਵਾਲੀ ਚਿਤ੍ਰਕਾਰ
ਏਂ ਤੂੰ
ਕਦੇ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਲੜਦੀ

ਕਦੇ ਤੂੰ ਰੁੱਸ ਕ ਬਹਿੰਦੀ ਏਂ
ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਸਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ,
ਪਰ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਤਾਂ ਚੰਗੀ
ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੀ ਏਂ
ਮੈਂ ਸੋਚਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮਾਂ
ਤੂੰ ਕਿਉਂ ਇੱਕ ਕੁੱਜੇ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਨੀ
ਏਂ ਤੂੰ ਖੁਦ ਲਈ ਕੁੱਝ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ
ਕਰਦੀ

ਹਰ ਵਕਤ ਕੰਮਾਂ 'ਚ ਰੁੱਝੀ ਰਹਿੰਨੀ
ਏਂ ਤੂੰ ਆਰਾਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ
ਮੈਂ ਨਾ ਤਾਂ ਤੇਰਾ ਹੱਥ ਵਟਾਉਂਦੀ ਤੇ
ਨਾ ਕੋਈ ਦਰਦ ਵੰਡਾਉਂਦੀ
ਪਰ ਤੂੰ ਬਿਨ ਬੋਲਿਆਂ ਹੀ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ
ਮਸਲੇ ਸੁਲਝਾਉਂਦੀ
ਮੇਰੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਤੇ ਵੱਜਦੀ
ਹਰ ਸੱਟ ਦਾ ਇਲਾਜ ਏਂ ਤੂੰ
ਤੈਨੂੰ ਕਹਾਂ ਯਾ ਨਾਂ ਕਹਾਂ ਕਦੇ, ਪਰ
ਮਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸੱਭ ਤੋਂ ਖਾਸ ਏਂ ਤੂੰ
ਹੁਣ ਜੱਦ ਖੁੱਦ ਮਾਂ ਬਣੀ ਤਾਂ ਤੇਰੀ
ਚੁੱਪ ਵਿੱਚਲੀ ਚੀਖ ਸਮਝ ਆਈ
ਕਿਉਂ ਤੂੰ ਘਰ ਦੇ ਹਰ ਜੀਅ ਵਿੱਚ
ਸਰੀਕ ਸਮਝ ਆਈ

ਸਮਝ ਆਈ ਮੈਨੂੰ ਸਬਰ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ,
ਇਹ ਸਬਰ ਤੇਰਾ ਹਥਿਆਰ ਏ
ਤੂੰ ਉਤਪਾਦਕ ਤੂੰ ਅਧਿਆਪਕ
ਤੂੰ ਹੀ ਪਾਲਣਹਾਰ ਏ
ਤੂੰ ਰੱਖਿਅਕ ਤੂੰ ਵਿਨਾਸ਼ਕ ਤੂੰ ਹੀ
ਸਿਰਜਣਹਾਰ ਏ
ਇਸ ਧਰਤੀ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਏਂ ਤੂੰ
ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਾਰ ਏਂ
ਕੋਈ ਅਨਹਦ ਸਬਦ, ਕੋਈ ਨੂਰਾਨੀ
ਅਲਫ਼ਾਜ਼ ਏਂ ਤੂੰ

ਭਾਵੇਂ ਤੈਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਫੋਨ ਨਹੀਂ ਕਰ
 ਪਾਉਂਦੀ ਪਰ ਮਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ
 ਸਭ ਤੋਂ ਖਾਸ ਏਂ ਤੂੰ
 ਮੈਂ ਗਮਗੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਇਹ ਸੋਚ
 ਕਿ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਿਵੇਂ ਰਹਾਂਗੀ
 ਮੁਲਕਾਂ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਕਿਵੇਂ ਜਰਾਂਗੀ
 ਹੁਣ ਫ਼ਾਸਲੇ ਤੇ ਰਹਿ ਰਹੀਂ ਹਾਂ ਤਾਂ
 ਤੇਰੇ ਕਾਲੇ ਤੋਂ ਧੌਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਬਾਲ
 ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਤਾਉਂਦੇ ਨੇ
 ਤੇਰੇ ਚਿਹਰੇ ਦੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਦੇ ਵੱਧ
 ਰਿਹੇ ਘੇਰੇ ਮੈਨੂੰ ਤੜਫ਼ਾਉਂਦੇ ਨੇ
 ਤੇ ਯਾਦ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਨੇ
 ਕਿ ਅੰਤ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ
 ਤੁਰ ਜਾਣਾ ਏ
 ਬਸ ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਅਫ਼ਸਾਨਾ
 ਰਹਿ ਜਾਣਾ ਏ
 ਨਾਂ ਮੈਂ ਰਹਾਂਗੀ ਨਾਂ ਤੂੰ ਰਹੇਂਗੀ
 ਪਰ ਕੋਈ ਫਿਰ ਮਾਂ ਬਣੇਗੀ
 ਤੇ ਮਾਂ ਸਦਾ ਰਹੇਗੀ

ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਏਂ

ਮੇਰਾ ਸਿਆਲ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਸਰਦ ਲੱਗੇ
 ਨਹੀਂ ਹਕਦਾਰ ਤੂੰ
 ਮੇਰੀ ਬਹਾਰ ਦਾ ਏਂ
 ਤੂੰ ਚਾਹੁੰਨਾ ਮੇਰਾ ਮੁੱਲ ਪਾਉਣਾ
 ਤੇਰੇ 'ਚ ਇੱਕ ਗੁਣ ਵੀ ਨਹੀਂ
 ਖਰੀਦਦਾਰ ਦਾ ਏ
 ਸੂਰਜ ਹੈ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸਾਹਵੇਂ
 ਉਹਦੀ ਤਪਸ਼ ਨਾ ਤੂੰ ਸਹਾਰਦਾ ਏਂ
 ਚੰਨ ਨਬਜ਼ ਬਣ ਮੇਰੇ ਖੂਨ 'ਚ
 ਰਚਿਆ

ਪਰ ਤੂੰ ਚਿਹਰੇ 'ਚੋਂ ਚੰਨ ਭਾਲਦਾ ਏਂ
 ਜੋ ਦਿਲ, ਤੇਰੇ ਅੰਦਰ ਧੜਕ ਰਿਹਾ
 ਮੇਰੀ ਰੂਹ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਛਾਣਦਾ ਏ
 ਤੇ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਏਂ
 ਨਾ ਦਿਲ ਦੀ ਕਦੇ ਖੜਾਕ ਸੁਣੇਂ
 ਉੱਥੇ ਇਲਮ ਤੈਨੂੰ ਪੂਰੇ
 ਜਹਾਨ ਦਾ ਏ
 ਤੇ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ, ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਏਂ

ਤੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਹਜੇ ਮੇਰੀ ਖਲੜੀ ਵੇਖੀ
 ਬਾਕੀ ਸਭ ਤੇਰੇ ਮਨ ਦਾ ਫੁਰਨਾ ਏ
 ਜਿਲਦ ਵੇਖ ਨਾ ਪੜ੍ਹ ਕਿਤਾਬ ਹੋਏ
 ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਵਕਤ ਜੇ ਸੱਚੀ
 ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਏ
 ਇੱਕ ਪੈੜ ਵੀ ਸਾਡੀ ਮਿਲਦੀ ਨਹੀਂ
 ਕਿੰਵ ਜਨਮ ਜਨਮ ਤੱਕ ਤੁਰਨਾ ਏ
 ਮੈਂ ਇੱਕ ਤਨਹਾ ਟਾਪੂ ਜਿਹੀ
 ਤੇਰਾ ਸ਼ੌਂਕ ਸਮੁੰਦਰ ਤਰਨਾ ਏ
 ਕਦੇ ਦਿਲ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਵੀ
 ਤਰ ਕੇ ਵੇਖ
 ਜਿਵੇਂ ਸੱਟਾਂ ਡੂੰਘੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਏਂ
 ਤੇ ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਏਂ

ਜੇ ਝੱਖੜਾਂ 'ਚ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਮਾਪਣਾ ਏ
 ਤਾਂ ਹਰਿਆਲੀ 'ਚ ਨਾਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ
 ਕਰੀਂ
 ਜੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ 'ਚ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਏ
 ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਜਾਣ ਕੇ ਮੇਰੇ ਤੇ
 ਅਹਿਸਾਨ ਕਰੀਂ

ਸੁਮੀਤ ਕੌਰ
ਆਸਟਰੇਲੀਆ

+61 470 120 822

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਦੇਸ ਕੈਨੇਡਾ

ਨਜ਼ਮ

ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ

ਵੱਸਦਾ ਰਹੁ ਆਜ਼ਾਦ ਕੈਨੇਡਾ

ਤੇਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸ਼ਾਮਿਲ, ਵੱਸਦਾ ਰਹੁ ਆਜ਼ਾਦ ਕੈਨੇਡਾ।
ਵੰਨ ਸੁਵੰਨੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰ, ਰੱਖੀਂ ਸਦਾ ਆਬਾਦ ਕੈਨੇਡਾ।

ਤੇਰੇ ਮੈਪਲ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠੇ ਸਾਡੇ ਬੋਹੜਾਂ ਵਰਗੇ ਬਾਬੇ।
ਕਹਿੰਦੇ ਕਦੇ ਉਲਾਰ ਨਾ ਹੋਵਣ ਤੇਰੇ ਘਰ ਇਨਸਾਫ਼ ਦੇ ਛਾਬੇ।
ਤੇਰੇ ਜਲ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀ ਮਿਸ਼ਰੀ, ਸ਼ਰਬਤ ਬੜਾ ਸੁਆਦ ਕੈਨੇਡਾ।
ਤੇਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸ਼ਾਮਿਲ....

ਜਿਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਆਦਰ ਹੋਵੇ ਕਦੇ ਬੇਗਾਨਾ ਦੇਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
ਮਨ ਦਾ ਮੋਰ ਜੇ ਪੈਲਾਂ ਪਾਵੇ ਕੋਈ ਵੀ ਥਾਂ ਪਰਦੇਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਤੇਰੀ ਵੰਨ ਸੁਵੰਨਤਾ ਵਾਲਾ ਗੂੰਜੇ ਅਨਹਦ ਨਾਦ ਕੈਨੇਡਾ।
ਤੇਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ.....

ਤੇਰੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀਂ ਕਿਧਰੇ ਲੁੱਟੇ ਨਾ ਕੋਈ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ।
ਕੰਮੀਂ ਕਾਰੀਂ ਰੁੱਝੇ ਗਭਰੂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਤੇ ਮਾਈ ਭਾਈ।
ਕੁੱਲ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਬਣੇ ਫੌਲਾਦ ਕੈਨੇਡਾ।
ਤੇਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸ਼ਾਮਿਲ.....

ਰਹਿਣ ਸਲਾਮਤ ਤੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਸੂਹੇ ਸੁਪਨੇ ਤੇ ਫੁੱਲ ਪੱਤੀਆਂ।
ਜੀਵਣ ਜਾਗਣ ਠੰਢੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ਵਗਣ ਹਵਾਵਾਂ ਮਹਿਕਾਂ ਮੱਤੀਆਂ।
ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਮਾਪੇ ਗੁਆ ਨਾ ਬਹਿਣ ਔਲਾਦ ਕੈਨੇਡਾ।
ਤੇਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸ਼ਾਮਿਲ.....

ਜੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਮੋਹ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ ਉਹ ਧਰਤੀ ਫਿਰ ਮਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।
ਪੁੱਤਰ ਪੱਤਰ ਜੇ ਝੜ ਜਾਵਣ ਰੁੱਖਾਂ ਪੱਲੇ ਛਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ।
ਸਾਡੇ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਈਂ ਫਿਰ ਤੇਰਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੈਨੇਡਾ।
ਤੇਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸ਼ਾਮਿਲ.....

ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਧਾਗੇ ਜਹੇ ਬੱਚੜੇ ਸਾਂਝੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਫੁਲਕਾਰੀ।
ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਧੀਆਂ ਪੁੱਤਰਾਂ ਤੇਰੀ ਸੋਹਣੀ ਧਰਤ ਸਿੰਗਾਰੀ।
ਬਿਰਧ ਸਰੀਰਾਂ ਦਾ ਹੱਥ ਸਿਰ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਯਾਦ ਕੈਨੇਡਾ।
ਤੇਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸ਼ਾਮਿਲ....

ਸਾਂਝੀ ਰੱਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦਮਕੇ ਤੇਰੇ ਝੰਡੇ ਵਿੱਚ ਜੋ ਲਾਲੀ।
ਵਿਸ਼ਵ ਅਮਨ ਦੇ ਚਿੱਟੇ ਰੰਗ ਨੇ ਤੇਰੀ ਅਜ਼ਮਤ ਸਦਾ ਸੰਭਾਲੀ।
ਬੁਰਿਆਂ ਨਾਲ ਯਾਰਾਨੇ ਛੱਡ ਦੇ, ਹੋ ਜਾਏਂਗਾ ਬਰਬਾਦ ਕੈਨੇਡਾ।
ਤੇਰੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਸ਼ਾਮਿਲ.....

ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ
ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ
+91 98726 31199

‘ਵਾਹ ਕਨੇਡਾ ! ਵਾਹ..’

ਵਾਹ ਕਨੇਡਾ ! ਵਾਹ !, ਸਾਨੂੰ ਦੇਵੇ ਤੂੰ ਪਨਾਹ,
ਤੈਥੋਂ ਸਦਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਹੀ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਹਰੇ ਭਰੇ ਨੇ ਜੰਗਲ ਤੇਰੇ, ਠੰਢੀਆਂ ਵਗਣ ਹਵਾਵਾਂ।
ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਏ ਕੁਦਰਤ ਸਾਰੀ, ਘੁੱਟ ਕਲੇਜੇ ਲਾਵਾਂ।
ਸੋਨ ਸੁਹੱਪਣ ਤੇਰੇ ਤੋਂ, ਅਸੀਂ ਵਾਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।
ਤੇਰੇ ਹੀ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਵਾਹ....

ਇੰਡੀਆ ਸਾਡੀ ਜੰਮਣ ਭੋਇ, ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਸਰਮਾਇਆ।
ਵੱਸਦਾ ਰਸਦਾ ਰਹੇ ਇੰਡੀਆ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਰਾਸ ਨਾ ਆਇਆ।
ਤੂੰ ਦਿੱਤਾ ਰੁਜ਼ਗਾਰ, ਤੇ ਤੇਰਾ ਦਿੱਤਾ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ।
ਤੇਰੇ ਹੀ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਵਾਹ....

ਸੌ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੁਰਾਣਾ, ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਾਡਾ ਤੇਰਾ।
ਸਾਡੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਚੀਰ ਸਮੁੰਦਰ, ਲਾਇਆ ਏਥੇ ਡੇਰਾ।
ਤੇਰੀ ਹਰ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਂਦੇ ਹਾਂ।
ਤੇਰੇ ਹੀ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਵਾਹ...

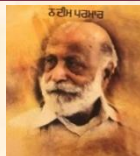
ਏਥੇ ਇੱਕ ਬਰਾਬਰ ਸਾਰੇ, ਨਾ ਕੋਈ ਉੱਚ ਨੀਵਾਂ।
ਏਥੇ ਕਦਰ ਕਿਰਤ ਦੀ ਹੁੰਦੀ, ਮਾਣ ਨਾਲ ਮੈਂ ਜੀਵਾਂ।
ਵਿਰਸਾ ਚੇਤੇ ਰੱਖੀਏ, ਕੁੱਝ ਤੇਰਾ ਅਪਣਾਂਦੇ ਹਾਂ।
ਤੇਰੇ ਹੀ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਵਾਹ....

ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਤਾਈਂ, ਮਿਲਦਾ ਬੜਾ ਸਹਾਰਾ।
ਜੁਗ ਜੁਗ ਜੀਵੇ ਦੇਸ਼ ਕਨੇਡਾ, ‘ਦੀਸ਼’ ਨੂੰ ਲਗੇ ਪਿਆਰਾ।
ਬਣ ਕੇ ਤੇਰੇ ਪੀ. ਆਰ., ਵਾਪਿਸ ਨਾ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।
ਤੇਰੇ ਹੀ ਗੁਣ ਗਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਵਾਹ....

ਗੁਰਦੀਸ਼ ਕੌਰ ਗਰੇਵਾਲ
ਕੈਲਗਰੀ, ਕੈਨੇਡਾ
+91 98728 60488

ਕੈਨੇਡਾ ਨਿਵਾਸੀ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਮੂਲ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਰਦੂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਹਨ। ਉਰਦੂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। 1996 ਵਿਚ 'ਗਜ਼ਲ' ਪਰਚਾ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। 2008 ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਇਕਬਾਲ ਅਰਪਨ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਐਵਾਰਡ' ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਵ-ਰਚਿਤ ਕਹਾਣੀ ਗੁਲਦਸਤਾ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਸਨਮੁੱਖ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ

“ਫੇਰ ?” ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ।

ਲੱਢੇ ਵੇਲੇ ਦੇ 2 ਵੱਜ ਰਹੇ ਸੀ। ਟੈਲੀਫੋਨ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ। ਮੈਂ ਡਿਸਪਲੇ ਸਕਰੀਨ 'ਤੇ ਨਾ ਦੇਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਕੋਈ ਨਾ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਇਆ। ਨਾਮ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹੀ ਫੋਨ ਨੰਬਰ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਾਲ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਫੋਨ ਦਾ ਏਰੀਆ ਕੋਡ ਦੇਖਿਆ। 224, ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਟੇਟ ਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਫੋਨ ਨਾ ਚੁੱਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ, ਅਮਰੀਕਨ ਸਟੇਟਾਂ ਤੋਂ ਜਾਲੀ ਸਰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਤੇ ਕਰੈਡਿਟ ਕਾਰਡਾਂ ਦੀ ਠੱਗੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਫੋਨ ਆਉਂਦੇ ਨੇ। ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਉਮਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ। ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ। ਘੰਟੀ ਵਜਦੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ, ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਕਿ ਫੋਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੇਕਰ ਮੇਰਾ ਵਾਕਿਫ ਹੋਇਆ ਤਾਂ 'ਵੋਇਸ ਮੇਲ' 'ਤੇ ਅਪਣਾ ਨਾਂ, ਫੋਨ ਤੇ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸੀ ਫੋਨ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ। ਫੋਨ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। 'ਵੋਇਸ ਮੇਲ' ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੁਨੇਹਾ ਰਿਕਾਰਡ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਅੱਧਾ ਕੁ ਘੰਟੇ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਉਸੇ ਫੋਨ ਨੰਬਰ ਤੋਂ ਫੋਨ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਫਿਰ ਫੋਨ ਨਾ ਉਠਾਇਆ। ਤਿੰਨ ਕੁ ਵਜੇ ਨਾਲ, ਫੋਨ ਦੀ ਘੰਟੀ ਫਿਰ ਵੱਜੀ। ਮੈਂ ਸਕਰੀਨ 'ਤੇ ਨੰਬਰ ਦੇਖਿਆ। ਉਹੀ, 224 ਏਰੀਆ ਕੋਡ ਵਾਲਾ ਨੰਬਰ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਕੁ ਘੰਟਿਆਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਫੋਨ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਇਸ ਖਿਆਲ ਨਾਲ ਕਿ, ਇਹ ਫੋਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਮੇਰਾ ਜਾਣੂੰ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਠੱਗ, ਐਨੀ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਦੁਬਾਰਾ ਫੋਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਕੋਈ ਐਮਰਜੰਸੀ ਹੋਵੇ। ਕਰੋਨਾ ਕਰਕੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਪੁਰਾਣੇ ਦੋਸਤ

ਤੇ ਵਾਕਿਫਕਾਰ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਫੋਨ ਚੁੱਕ ਕੇ ਹੈਲੋ ਕਹੀ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ, ਜਨਾਨਾ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੋ?”

“ਹਾਂ। ਮੈਂ ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ ਬੋਲ ਰਿਹਾਂ।”

“ਕੀ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਂ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹੈ?”

“ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਹੈ।”

“ਪਰਮਾਰ?”

“ਹਾਂ, ਪਰਮਾਰ।”

“ਕੀ ਤੁਹਾਡਾ ਜਨਮ ਵੱਡੇ ਰਸਿਆਣੇ ਦਾ?”

“ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਵੱਡੇ ਰਸਿਆਣੇ ਦਾ।” “ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਸਵਾਨਿਹ-ਉਮਰੀ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹੋ?” ਮੇਰਾ ਪੁੱਛਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਬੋਲਿਆ, “ਦੱਸੋ?” ਦੱਸੋ ਆਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕ ਸੰਕਾ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, ‘ਇਹ ਔਰਤ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਪੋਤੜਿਆਂ ਤਕ ਦੀ ਵਾਕਿਫ ਹੈ? ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਠੱਗਬਾਜ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ?’

“ਮੇਰਾ ਜਨਮ ਵੀ ਰਸਿਆਣੇ ਦਾ।” ਅੱਗੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਭਰਿਆ ਜਵਾਬ ਆਇਆ, “ਉਸੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ 2005 ਵਿਚ ਗਏ ਸੀ ਤੇ ਜਨਮੇ ਸੋ। ਫਿਰ ਕਹੋਂ ਤਾਂ ਉਸੇ ਦਲਾਨ ਵਿਚ ਤੇ ਸ਼ਾਇਦ, ਉਸੇ ਸਣ ਦੇ ਬੁਣੇ ਪਲੰਘ ਵਰਗੇ ਮੰਜੇ ‘ਤੇ ਜੋ ਉੱਥੇ ਡੱਠਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।”

“ਪਰ ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਦਲਾਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ 2005 ਵਿਚ ਗਿਆ ਸੀ” ਮੈਂ, ਪਲੰਘ ਤੇ ਦਲਾਨ ਦਾ ਸੁਣ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਟਰੈਕਟਰ ਤੇ ਟਰਾਲੀਆਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਸੀ।

“ਉਹ ਨਾਨਾ ਜੀ ਨੇ, ਪਿਛਲੀ ਕੰਧ ਗੋਦਾਮ ਤੇ ਗੁੜ ਵਾਲੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਰੱਖ ਕੇ, ਨਾਨੀ ਦੇ ਇਨਤਕਾਲ ਬਾਅਦ ਢੁਆਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ, ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ, ਨਵੇਂ ਵੱਸੇ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੇ ਡੰਗਰ ਤੇ ਗੱਡੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਟਰੈਕਟਰ ਤੇ ਟਰਾਲੀਆਂ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਚੀ।

ਦਲਾਨ ਦੇ ਢਾਉਣ ਦਾ ਸੁਣ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਦਲਾਨ ਪਿੱਛੇ ਬਣੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕੋਠੜੀਆਂ ਤੇ ਸਣ ਦੇ ਬੁਣੇ ਮੰਜਿਆਂ ਦੇ ਹਸ਼ਰ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਇਆ। ਤਿੰਨ ਕੋਠੜੀਆਂ। ਇਕ ਦਲਾਨ ਦੇ ਦੱਖਣ ਵਿਚ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਦੂਕ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਦੋ ਚੜ੍ਹਦੇ ਵੱਲ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਣਕ ਤੇ ਗੁੜ। ਇਕ ਮੰਜਾ ਪਿਛਲੀ ਕੋਠੜੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਮੂਹਰੇ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ਦਲਾਨ ਦੀ

ਤਾਕੀ ਨਾਲ। ਉਸ 'ਤੇ ਸਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਨੀ ਜੀ ਸੌਇਆਂ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਵਿਹੜੇ ਦੀ ਬਿੜਕ ਸਾਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਜਿੱਥੇ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਵਰਗੀ ਲਾਲਟੈਣ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਜਗਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਸ 'ਤੇ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਵੀ ਜਨਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਨਾ ਮੇਰਾ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਮਸੇਰਾਂ ਦਾ (ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਦੋ ਛੋਟੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੇ ਪਲੇਠੇ ਪੁੱਤ)। ਸਾਡੇ ਤਿੰਨਾਂ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਛੋਟੇ ਭੈਣ ਭਰਾ ਦਾ ਜਨਮ ਰਸਿਆਣੇ ਦਾ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਨਮ ਦੇਸ ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਨੇ। “ਕਿਹੜੇ ਮੰਜੇ ‘ਤੇ?’” ਮੈਂ ਪੁੱਛਣ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੋਲੀ, “ਅੰਮੀ ਦੇ ਦੱਸਣ ਅਨੁਸਾਰ, ਨੁਆਰੀ ਪਲੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਕੋਠੜੀ ਮੂਹਰੇ ਡੱਠੇ ਮੰਜੇ ‘ਤੇ।”

“ਓ ਮਾਈਗੋਡ!” ਮੈਂ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਤੇ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਹ ਲੜਕੀ ਜਾਂ ਔਰਤ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਨਕਾ ਘਰ ਦੀ, ਚੱਪਾ ਚੱਪਾ ਥਾਂ ਤੋਂ ਵਾਕਿਫ ਹੈ ਤੇ ਸੰਨ 47 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੱਸ ਰਹੀ ਹੈ ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਨਾ, ਨਾਨੀ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਇਸ ਘਰ ਨੂੰ ਜਿਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਛੱਡ ਕੇ ਗਏ ਸੀ? ਕੀ ਉਹ, ਮੇਰੇ ਜਨਮ ਦੇ ਨਾਨਕਾ ਘਰ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਵਸਨੀਕਾਂ ਦੀ ਧੀ, ਪੋਤੀ ਜਾਂ ਦੋਹਤੀ ਹੈ ਮੇਰੇ, ਕੁਝ ਛਿਣਾਂ ਲਈ ਸੋਚਣ ਤੇ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ‘ਤੇ ਉਹ ਬੋਲੀ, “ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਆਬਦਾ ਹੈ। ਆਬਦਾ ਰਾਣਾ। ਮੇਰੀ ਨਾਨੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ੈਅ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾ ਲਾਇਓ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਪੇਕਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਆ ਸਕਦੇ ਨੇ, ਅਪਣਾ ਸਮਾਨ ਲੈਣ।” “ਕੀ ਤੂੰ ਇਸ ਘਰ ਨੂੰ ਸੰਨ 47 ਵਿਚ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਿਆ?”

“ਨਹੀਂ।” ਉਹ ਬੋਲੀ, “ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਬੜੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਅੰਮੀ ਦੱਸਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਉਹ ਚੌਦ੍ਰਮੇਂ ਸਾਲ ਵਿਚ ਸੀ ਜਦੋਂ ਉਹ 47 ਵਿਚ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਆਈ ਸੀ। ਚਾਰ ਮੱਝਾਂ ਤੇ ਦੋ ਵਲੈਤੀ ਗਾਈਆਂ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਸੀ। ਪਰ ਗਾਈਆਂ ਦੇ ਬਛੜੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸਾਈਆਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਕਸਾਈ ਲੈ ਗਏ ਸੀ। ਲੈਣ ਤਾਂ ਉਹ ਗਾਈਆਂ ਆਏ ਸੀ ਪਰ, ਅਹਾਤੇ ਦੇ ਫਾਟਕ ਨੂੰ, ਸੰਗਲ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਜਿੰਦਾ ਲੱਗਿਆ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਨਾ ਲਿਜਾ ਸਕੇ। ਸਾਰੇ ਪਾਸੀਂ ਸੰਨ-ਮਸਾਨ ਸੀ। ਸੀਰੀ, ਰਾਹਕ, ਖੇਤ ਕਾਮੇ ਕੀ, ਮਾਮੂਂ ਤੇਲੀ ਵੀ ਅਹਾਤਾ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਇਕ ਘੋੜੀ ਭੱਜੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ।”

“ਕਿਹੜੀ? ਅਰਬੀ ਕਿ ਕਾਠੀ?” ਮੈਂ ਪੁੱਛਣ ਹੀ ਲੱਗਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬੋਲੀ, “ਬੈਠਕ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਢਾਰੇ ਥੱਲੇ ਇਕ ਤਾਂਗਾ ਸੀ। ਘੋੜ ਸਵਾਰੀ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਾਜ਼-ਓ-ਸਮਾਨ

ਕਾਠੀ, ਲਗਾਮ, ਤੰਗ, ਖੁਰਜੀ ਖੋਪੇ, ਜੰਜੀਰਾਂ ਕਿੱਲੀਆਂ ਤੇ ਟੰਗੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਸਭ ਕੁਛ ਉਵੇਂ ਦਾ ਉਵੇਂ ਹੀ ਪਿਆ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਛੱਡ ਕੇ ਗਏ ਸੋ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਇਆ।”

“ਅੱਛਾ!”

“ਪਰ ਉੱਥੇ ਅਰਬੀ ਘੋੜੀ ਤੇ ਪਸ਼ੋਰੀ ਬੱਘੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਿਸ ‘ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਨਾ ਜੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਨਾਰੇਡਾਹਡੇ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਨੀ ਜੀ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ।”

“ਉਸੇ ‘ਤੇ ਤਾਂ ਉਹ ਰਸਿਆਣਾ ਛੱਡ ਕੇ ਦੇਸ ਆਏ ਸੀ।” ਮੈਂ ਫੱਟ ਦੇਣੀ ਬੋਲਿਆ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੌਣ? ਮੁਮਦੀ ਦੇ ਅੱਬਾ ਜੀ, ਰਾਣਾ ...?”

“ਹਾਂ, ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ?”

“ਨਹੀਂ। ਨਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣ ਰੱਖਿਆ ਸੀ, ਮਿਲਿਆ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹਾਂ, ਮੁਮਦੀ (ਯਾਰ ਮੁਹੰਮਦ) ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣਦਾ ਤੇ ਮਿਲਿਆਂ। ਅਸੀਂ ਸਮੁੰਦਰੀ ਡੀ.ਬੀ. ਹਾਈ ਸਕੂਲ ‘ਚ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸੀ।”

“ਅੱਛਾ”

“ਮੁਮਦੀ, ਮੇਰੇ ਉਸੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਦਾ ਜਮਾਤੀ ਮਿੱਤਰ ਸੀ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਨਾ ਤੇ ਨਾਨੀ ਜੀ ਨੂੰ ਬੱਘੀ ਵਿਚ ਬਠਾਲ ਕੇ ਵੱਡੇ ਤੜਕੇ ਪਿੰਡੋਂ ਨਿੱਕਲ ਗਏ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਨੂੰ ਘਰ ਤੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਛੱਡ ਕੇ, ਅਹਾਤੇ ਦੇ ਫਾਟਕ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਛਾਹ ਵੇਲੇ ਤਕ ਤਾਂਦਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਲਾਗੇ ਅਪਣੇ ਦੂਜੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਸਹੁਰੀਂ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੁਮਦੀ ਕਿੱਦਾਂ? ਉਦੋਂ ਉਹ ਢਿੱਲਾ ਮੱਠਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਮੈਂ 2005 ਵਿਚ ਰਸਿਆਣੇ ਗਿਆ ਸੀ।”

“ਉਹ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਛੇਤੀ ਹੀ ਫੌਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ,” ਤੇ ਅਫਸੋਸ ਵਿਚ, “ਇੰਨਾ ਲਿੱਲਾਹਏ ਵਾਅ, ਇੰਨਾ ਇੱਲਾਹੇ ਰਾਜੂਨ” ਪੜ੍ਹਕੇ ਬੋਲੀ, “ਅੰਮੀ ਦੱਸਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਫੱਜਾਂ ਰੈਣ ਦੇ ਦੱਸਣ ਮੁਤਾਬਿਕ, ਉੱਥੇ ਦੋ ਕੁੱਤੇ ਵੀ ਸਨ ਜੋ ਸਾਡੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂਗਲੀਆਂ ਨੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ, ਉਹ ਘਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੜਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦੇ। ਤਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਅੰਦਰ ਨਾ ਜਾ ਸਕਿਆ ਕਿਉਂਕਿ, ਜਦੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਘਰ ਦਾ ਦਰਵਾਜਾ ਖੋਲ੍ਹਦਾ, ਮੱਝਾਂ ਤੇ ਗਾਈਆਂ ਦਰਵਾਜੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਭੱਜ ਕੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਤੇ ਮਾਰਨ ਪੈਂਦੀਆਂ। ਸ਼ਾਇਦ, ਭੁੱਖੀਆਂ ਸਨ ਜਾਂ ਪਰਾਏ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਆ ਕੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣ ਦਿੰਦੀਆਂ।”

“ਹਾਂ ਉਹ ਦੋ ਕੁੱਤੇ, “ਮੈਂ ਅਫਸੋਸੇ ਜਿਹੇ ਲਹਿਜੇ ਵਿਚ ਬੋਲਿਆ, “ਚਿੱਟਾ ਪਿਸਤਾ, ਜੈਕ, ਨਾਨਾ ਜੀ ਦਾ ਪਾਲਤੂ ਤੇ ਕਾਲੂ ਲੰਮਢੀਂਗ, ਟਰਤਾ ਸ਼ਿਕਾਰੀ, ਮੇਰਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੌਂਕ ਵਾਲੇ ਖੂਹ ਦੁਆਲੇ ‘ਚਾਊਂ, ਚਾਊਂ’ ਕਰਦਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ।” ਮੈਂ ਰੁਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਨਾਨਾ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਤਾਂਦਿਲਿਆਂਵਾਲੇ ਤੱਕ ਗਏ। ਫਿਰ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਗਏ ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਨ ਨਾ ਦਿੱਤਾ।”

“ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਨਾ ਤੇ ਨਾਨੀ ਜੀ, ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਗਏ?”

“ਉਕਾੜੇ ਨੂੰ। ਜਿੱਥੋਂ ਮੇਰੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਸੁਲੇਮਾਨਕੀ ਤੋਂ ਹਰ ਗੰਗਾ ਨਹਿਰ ਟੱਪ ਕੇ ਫਾਜ਼ਲਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਤੇ ਉੱਥੋਂ, ਮੁਕਤਸਰ ਵਿੱਚੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਕੋਟਕਪੂਰੇ ਲਾਗੇ ਅਪਣੇ ਨਾਨਕੀਂ ਜਿਉਣਵਾਲਾ, ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਦਿਨ ਰਹਿਣ ਬਾਅਦ, ਨਾਨਾ ਤੇ ਨਾਨੀ ਜੀ, ਅਪਣੇ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਦਿਹਾਣੇ ਆ ਗਏ। ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਦਿਹਾਣੇ ਸੀ। ਤੇਰੇ ਨਾਨਾ ਨਾਨੀ, ਕੱਕੇ ਤੋਂ ਕਿਵੇਂ ਰਸਿਆਣੇ ਪਹੁੰਚੇ?”

“ਅੰਮੀਂ ਦੇ ਦੱਸਣ ਅਨੁਸਾਰ - ਨਾਨਾ ਜੀ ਬੈਂਕ ਮੈਨੇਜਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਛੋਟਾ ਭਾਈ ਲਹੌਰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ‘ਤੇ ਇਕ ਆਹਲਾ ਅਫਸਰ ਸੀ। ਰੌਲੇ ਪੈਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਨਾ ਜੀ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਲੈ ਕੇ ਲਹੌਰ ਆ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਲਹੌਰ ਰੌਲੇ ਪਏ ਤਾਂ ਨਾਨੀ ਜੀ ਨਾਰੇਡਾਢੇ ਅਪਣੇ ਮਸੇਰ, ਮਮੂਦੀ ਦੇ ਅੱਬਾ ਕੋਲ ਆ ਗਏ। ਤੇ ਫਿਰ ਉੱਥੋਂ ਰਸਿਆਣੇ।”

“ਤਾਂ ਫੇ ਤੇਰੇ ਨਾਨਾ ਨਾਨੀ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਨਾ ਨਾਨੀ ਵਰਗੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਪਿਆ?”

“ਔਕੜਾਂ? ! ਉਹ ਕਿਹੜੀਆਂ?”

ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰਾ ਜੀ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ, ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਖਿੱਚ ਪੂ, ਘੜੀਸਾ ਘੜੀਸੀ, ਇਸਮਤਦਰਾਜ਼ੀ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵਾਲੇ ਵਾਕਿਆਤ ਦੱਸਾਂ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸੇ ਸੀ। ਫਿਰ ਮਨ ‘ਚ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਇਕ ਬਲੋਚ ਆਰਮੀ ਅਫਸਰ ਦਾ ਨਾਨਾ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਬਣੂਆ ਖੋਹਣ ਦਾ ਕਿੱਸਾ ਸੁਣਾਵਾਂ। ਕਿੱਦਾਂ ਉਸਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੱਘੀ ਵਿੱਚੋਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਤਾਰਿਆ ਤੇ ਹਿੱਕ ‘ਤੇ ਪਸਤੌਲ ਤਾਣਕੇ ਜੇਬੂ ‘ਚੋਂ ਬਣੂਆ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਫਿਰ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਮਾਮਾ ਜੀ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗਾਥਾ ਸੁਣਾਵਾਂ ਜਦੋਂ ਉਹ, ਉਕਾੜੇ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ ਤਾਂ ਇਕ ਰਾਤ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਾਫ਼ਲਾ ਕਿਸੇ ਨਹਿਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਰਾਤ ਕੱਟਣ ਲਈ ਰੁਕਿਆ। ਟਿਕੀ ਰਾਤ ਵਿਚ ਕੁਝ ਲੁੱਟਣ ਮਾਰਣ ਵਾਲੇ ਆ ਗਏ। ਲੋਕੀਂ ਡਰਦੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕ ਗਏ। ਕੁਝ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਲੁਕ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪਾਣੀ 'ਚ ਛਾਲ ਮਾਰੀ ਤੇ ਪੁੱਲ ਦੇ ਥੱਲੇ ਇੱਟਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਸੀਆਂ ਵਿਚ ਉਂਗਲਾਂ ਦੇ ਪੋਟੇ ਫਸਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਲਟਕ ਗਏ। ਕਦੀ ਗੋਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਦੇ ਉੱਪਰਦੀਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ। ਕਦੀ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਵੱਜਦੀ ਤੇ ਕਦੀ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਹ ਪਾਣੀ 'ਚ ਲਟਕੇ ਰਹੇ। ਤੜਕ ਸਾਰ ਉਹ ਨਹਿਰ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕੁਝ ਲੋਕ ਗੱਡੇ ਜੋੜ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਕੁਝ ਜ਼ਖਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਰਹੇ ਸੀ ਤੇ ਕੁਝ ਮੋਇਆਂ ਨੂੰ ਰੋ ਰਹੇ ਸੀ। ਤੇ ਬੇ-ਕਫਨ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਰੋੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਘੀ ਜੋੜੀ ਤੇ ਕਾਫਲੇ ਨਾਲ ਤੁਰ ਪਏ। “ਕੀ ਗੱਲ, ਕੋਈ ਵਾਕਿਆ ਤੰਗ ਕਰਦਾ ਜਾਂ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ?” ਆਬਦਾ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਦੱਸਣ ਲਈ ਵਾਕਿਆ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ। “ਤੈਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਕਿਹੜਾ ਵਾਕਿਆ ਸੁਣਾਵਾਂ?” ਮੇਰਾ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਜੀ ਕੀਤਾ, “ਇਕ ਅੱਧਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਆ ਪਰ, ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਵਾਕਿਆਤਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਲੱਗੀਆਂ।” ਪਰ ਮੈਂ ਬੋਲਿਆ, “ਇਹੀ, ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸੜਕਾਂ ਦੇ ਕੰਢੇ ਡੰਗਰਾਂ ਵਿਚ ਸੌਣਾਂ। ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਉਣੀ। ਮਾਰਨ, ਲੁੱਟਣ ਤੇ ਖੋਹ ਖਿੱਚ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਡਰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਲੱਗਾ ਰਹਿਣਾ।”

ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਵੱਡੇ ਰਸਿਆਣੇ ਵਿਚ, ਦੋਸ਼ੋਂ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ 2005 ਵਿਚ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਦੱਸੇ। ਜਿਵੇਂ ਬਢੇਗੀ, ਬੜੀ ਬੱਸੀ, ਨਾਰਾਡਾਢਾ, ਬਜਵਾੜਾ, ਨੰਗਲ ਚੋਰਾਂ ਦਾ, ਹਰਖੋਵਾਲ। ਪੱਟੀ ਤੋਂ ਅੱਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਪੱਟੀ ਤੋਂ ਕਾਨੂੰਗੋ, ਸੈਲੇ ਤੋਂ ਸੱਯਦਾਂ ਦਾ ਬਜ਼ਰਗ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਮੁੰਡਾ, ਮੁਸਤਫਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਕਵੈਂਟਰੀ ਮੇਰਾ ਡਾਕਟਰ ਸੀ।

ਡਾਕਟਰ ਮੁਸਤਫਾ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਪ੍ਰਾਈਮਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਮੁਨਸ਼ੀ ਫਜ਼ਲਦੀਨ ਦਾ ਚੇਤਾ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ 42 ਚੱਕ ਤੋਂ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ, ਉਰਦੂ ਕਿਵੇਂ ਖੁਸ਼ ਖਤ ਲਿਖਣਾ ਸਿਖਾਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਆਬਦਾ ਬੋਲੀ, “ਅੱਛਾ, ਹੈਡਮਾਸਟਰ ਫਜ਼ਲਦੀਨ, ਮੈਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੜ੍ਹੀ ਆਂ।”

ਫਿਰ ਮੈਂ ਆਬਦਾ ਦੇ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਛੋਟੇ ਰਸਿਆਣੇ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਗਏ ਤਿੰਨ ਭਰਾਵਾਂ, ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਜਹਾਂਤਾਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਬੈਂਸ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜੋ ਪਾਲਦੀ ਲਾਗੇ ਏਅਰ ਮਰਾਸ਼ਲ ਅਰਜਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿੰਡ ਬੜੇ ਨੰਗਲ ਦੇ ਸਨ। ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਡੀ.ਬੀ. ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਸਮੁੰਦਰੀ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਮਾਸਟਰ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੜੇ ਰਸਿਆਣੇ। ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਨਾਨਾ ਜੀ ਦਿਹਾਣੇ ਤੋਂ। ਮਲ ਸਿੰਘ ਲੰਬੜਦਾਰ, ਦਸੂਹਾ-ਮਕੇਰੀਆਂ ਦਾ। ਰਿਸਾਲਦਾਰ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦਾ ਤੇ ਅੰਭ-ਅੰਬੋਟੇ ਦੇ ਰਾਣੇ।

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਅੰਬ ਅੰਬੋਟੇ ਦੇ ਰਾਣਿਆਂ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਤਾਂ ਆਬਦਾ ਮੇਰਾ ਵਾਕ ਕੱਟਦੀ ਬੋਲੀ, “ਰੈਂ ਇੱਥੇ ਵੀ ਰਾਣੇ ਸੀ, ਸਾਡੇ ਗੋਤੀ?”

“ਹਾਂ। ਫੇ ਕਹੇਂ ਤਾਂ ਇਕ ਨਹੀਂ ਦੋ ਟੱਬਰ। ਉਂਕਾਰ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਭਰਾ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਆ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਜਸਵਾਲ ਸਨ।”

“ਅਸੀਂ ਵੀ ਜਸਵਾਲ ਹਾਂ ਪਰ ਅਪਣਾ ਗੋਤਰ ਰਾਣਾ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ। ਰਾਣਾ ਸਾਡਾ ਲਕਬ ਹੈ। ਨਾਨੀ ਦੇ ਦੱਸਣ ਅਨੁਸਾਰ, ਮੇਰੀ ਨਾਨੀ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਨਾ ਜੀ ਦੇ ਪੁਰਖੇ ਸਦੀ ਕੁ ਪਹਿਲੋਂ, ਇਕ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਕੁਰਸੀਨਾਮਾ, ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਖੂਨ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਜੋਂ ਭੈਣ ਭਰਾ ਲੱਗੇ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੂਰੋਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਸੇਰ। ਪਰ, ਇਸ ਰਿਸ਼ਤੇ ਨੂੰ ਸਾਡਾ ਮੁਆਸ਼ਰਾ ਕਬੂਲ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ।”

“ਕਿਉਂ?”

“ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਧਰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਦੇਸ ਵੀ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਨੇ।”

“ਫੇਰ?” ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਹੁਣ ਸਾਡਾ ਇਕੋ ਇਕ ਅਟੁੱਟ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ।”

“ਉਹ ਕਿਹੜਾ?”

“ਰਸਿਆਣੇ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਬਣੇ ਹਾਂ।”

ਹੁਣ ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਮੈਨੂੰ, ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਇਕ ਗੁਲਦਸਤਾ ‘ਵੱਟਸਅੱਪ’ ‘ਤੇ ਭੇਜਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ, ਲਾਡ ਨਾਲ ਨਿੱਕੋ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਭਾਜੀ।

(ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾਂ, ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਵਾਕਿਆਤ ਸਭ ਅਸਲੀ ਹਨ)

ਨਦੀਮ ਪਰਮਾਰ

ਸਰੀ, ਕੋਨੈਡਾ

+ 1604 298 2920

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੋਲੰਬੀਆ ਵੱਸਦੇ ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਭਾਵੇਂ ਪੇਸ਼ੇ ਵਜੋਂ ਡਾਕਟਰ ਹਨ ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਤੀਜੇ ਨੇਤਰ ਰਾਹੀਂ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿੰਨੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਉਹ ਖਾਸ ਮੁਹਾਰਤ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਟੁੱਟ ਭੱਜ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲ ਰਹੀਆਂ ਸਮਾਜਿਕ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਖੂਬੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਚਿਤਰਿਆ ਹੈ

ਯੂਅਰ ਪ੍ਰਾਬਲਮ

“ ਹੈਲੋ ਰੂਪੀ ! ਮੈਂ ਬੋਲਦਾਂ, ਬਲਕਾਰ ”

“ ਹਾਇ ਬੱਲੀ...! ਦੇਸ ਜਾ ਕੇ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਿਆ ”

“ ਨਹੀਂ ਡਾਰਲਿੰਗ ! ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੈ..ਸੌਰੀ..ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਸੌਰੀ..ਕੰਮ 'ਚ ਟਾਈਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ..”

“ ਤਿਆਰੀ ਹੋਗੀ?”

“ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਮਕਾਨ ਵਗੈਰਾ ਦਾ ਤਾਂ ਸੌਦਾ ਹੋ ਗਿਆ..ਬਸ ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਕ ਵੀਕ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਇਕੱਠਾ, ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਬੀਬੀ-ਬਾਪੂ ਦੀ ਪੀ. ਆਰ. ਵੀ ਆਂਗੀ ਐ”

“ ਕੀ ਮਤਲਬ? ਤੇਰੇ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਏਥੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੇ?..ਨੋ..ਨੋ..ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਕਰ ਸਕਦੀ ”

“ ਡਾਰਲਿੰਗ ! ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ..”

“ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ?...ਮਾਈ ਫੁਟ..ਓਲਡਮੈਨ ਸਵੇਰੇ ਹੀ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਟੀ. ਵੀ. ਲਾ ਲੈਂਦਾ..ਖਾਣੇ 'ਚ ਉਹਨੂੰ ਕੁਸ਼ ਪਸੰਦ ਹੀ ਨਹੀਂ..ਉੱਤੇ ਐਕਸਪੈਕਟ ਕਰਦਾ ਮੈਂ ਜੌਬ ਵੀ ਕਰਾਂ..ਤੇ ਮਾਂ ਤੇਰੀ ਉਦਾਂ ਈ ਲੜਨ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਭਾਲਦੀ ਐ..ਨੋ ਵੇਅ..”

“ ਰੂਪੀ, ਓਲਡਮੈਨ ਨੇ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚ ਕੇ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤੈ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਕਿਹੜੇ ਮੂੰਹ ਨਾਲ ਕਹੂੰ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੱਖਰੇ ਰਹਿ ਲਓ”

“ ਇਟਸ ਯੂਅਰ ਪ੍ਰਾਬਲਮ ਬਲਕਾਰ ! ਫਰੋਮ ਮਾਈ ਸਾਈਡ ਬਿਗ ਨੋ..”

“ ਰੂਪੀ ਡਾਰਲਿੰਗ, ਜਹਾਜ਼ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਲਿਜਾਊ”

“ ਬਸ, ਤੇਰੀ ਖਾਤਿਰ ਏਨਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹਾਂ ਕਿ ਬੇਸਮੈਂਟ ਲੱਭ ਦਿਆਂ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਉੱਥੇ ਛੱਡ ਕੇ ਫੇਰ ਘਰ ਆਈਂ ”

“ ਏਦਾਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੈ”

“ ਘਰ ਦੇ ਲੋਕ ਬਦਲ ਦੇਣੇ ਐ ਮੈਂ, ਜੇ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਵੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪੁਲੀਸ ਬੁਲਾ ਲਊਂ, ਵੱਡਾ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੋਊ ਫਿਰ..”

“ ਰੂਪੀ ਪਲੀਜ਼..”

ਫੋਨ ਕੱਟਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਬਿਨਾ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹੇ, ਵਿਦਾ ਹੁੰਦੇ ਸਾਥੀ

ਮਿਸਿਜ਼ ਅਰੋੜਾ ਨੂੰ ਅੱਜ ਹਸਤਪਤਾਲ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਹੋ ਗਈ, ਫਿਰ ਵੀ ਚੌਦਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੱਕ ਕੁਆਰੈਂਟੀਨ ਵਾਸਤੇ ਘਰੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਸੀ, ਪਰ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਤਿਵੇਂ ਘਰ ਪਹੁੰਚੀ, “ ਅੱਜ ਤਾਂ ਅਰੋੜਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਸਰਪ੍ਰਾਈਜ਼ ਦੇਵਾਂਗੀ”

ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਰੋੜਾ ਸਾਹਿਬ ਕਿੱਧਰ ਗਏ? ਨਾਲੇ ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹੋਰਾ ਦਿੱਤਾ, “ ਘਰੇ ਆਦਮੀ ਹੱਥ ਪੈਰ ਤਾਂ ਹਿਲਾਵੇ, ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਸਫਾਈ...”

ਫੋਨ ਚਾਰਜਿੰਗ 'ਤੇ ਲਾਇਆ, ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ।

ਏਨੇ ਨੂੰ ਫੋਨ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ, ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਕੁਝ ਦਿਨ ਉਸਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਨਰਸ ਪ੍ਰਿਯੰਕਾ ਦਾ ਫੋਨ ਸੀ, “ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤੁਸੀਂ ਡਿਸਚਾਰਜ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ..”

“ ਹਾਂ ਮੈਂ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ, ਅਰੋੜਾ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ ਘਰੇ ਦਿਸਦੇ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਧਰ?...”

“ ਹਾਂ ਜੀ, ਮੈਂ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਣ ਵਾਸਤੇ..”

“ ਉਹ ਠੀਕ ਤਾਂ ਹਨ? ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖਿਲ ਤਾਂ ਨਹੀਂ?”

“ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਹਾਂ ਸਾਰੀ ਗੱਲ, ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਬੀਮਾਰ ਹੋਏ ਤੇ ਅਸੀਂ ਐਂਬੂਲੈਂਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਤਾਂ ਬੜੀ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰਦੇ ਸੀ ਨਾਲ ਆਉਣ ਵਾਸਤੇ..”

“ ਹਾਂ ਜੀ ਹਾਂ..ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ..”

“ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਆਪਣੀ ਕਾਰ 'ਚ ਹੋਸਪੀਟਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਕੁਝ ਸਮਝਣ ਹੀ ਨਾ ਸਮਝਾਏ ਤੋਂ, ਆਖਿਰ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨੰਬਰ ਲੈ ਲਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਾਮਿਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਤੇ ਵੀਡੀਓ ਰੋਜ਼ ਭੇਜਾਂਗੀ ”

“ ਆਹੋ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਮੋਹ ਈ ਐਨਾ ਕਰਦੇ ਨੇ, ਫੇਰ..?”

“ ਜਿਸ ਦਿਨ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਈ. ਸੀ. ਯੂ. ਵਿਚ ਸ਼ਿਫਟ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਫੋਨ ਬੰਦ ਹੋ ਗਿਆ। ਚਾਰ ਕੁ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਏਥੇ ਦਾਖਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਕਲੂ ਆਈ.ਸੀ.ਯੂ. 'ਚ ਸ਼ਿਫਟ ਹੋਏ ਤੇ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ...”

“ ਹੈਲੋ..ਹੈਲੋ..ਕੀ ਹੋਇਆ ਅੱਜ ਸਵੇਰੇ..?”

“ ਬਸ ਜਿਸਦਾ ਡਰ ਸੀ, ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਏ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਸਮਾਨ ਵਾਰਡ-ਬੁਆਏ ਦੇ ਹੱਥ ਭੇਜ ਰਹੀ ਹਾਂ...”

ਪਰ ਹੁਣ ਮਿਸਿਜ਼ ਅਰੋੜਾ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਸੁਣਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ।

ਡਾ. ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ

ਸਰੀ, ਕੈਨੇਡਾ

+1 236 518 5952

ਤ੍ਰੈ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ

ਪਰਵਾਸ

ਅਕਤੂਬਰ-ਦਸੰਬਰ 2021 ਦੇ ਅੰਕ ਲਈ ਪਰਵਾਸੀ
ਲੇਖਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ

parvasggn@gmail.com 'ਤੇ ਭੇਜਣ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ

ਸੰਪਰਕ:

ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ
+9187290-80250

ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ
+9195010-27522

ਸੱਜਣ ਮੇਰੇ ਰੰਗੁਲੇ

ਸਾਚੇ ਬਿੰਬਾਂ ਵਿਚ ਸੰਜੀਦਾ ਅਰਥ ਭਰਨ ਵਾਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ

ਡਾ. ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ

ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ

ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਜਿਹੜੇ ਸਰੀਰਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਵਿੱਛੜ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਧਾਰਾ ਨੂੰ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰਨ ਹਿੱਤ 'ਪਰਵਾਸ' ਦੇ

ਹਰੇਕ ਅੰਕ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਦੇਣ ਸਬੰਧੀ ਨਿਬੰਧਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਵਿੱਛੜੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਸਾਡੇ ਚੇਤਿਆਂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜੀਵੰਤ ਰਹਿਣ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਵਰਨ ਚੰਦਨ, ਸਾਬੀ ਲੁਧਿਆਣਵੀ, ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਕੇਸਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਅੰਕ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਲੇਖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ

ਡਾ. ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀ ਇਕ ਆਲੋਚਕ, ਅਨੁਵਾਦਕ, ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਖੋਜਕਾਰ ਵੱਜੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਵੱਡਮੁੱਲੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਧਾਂਤਕ ਵਿਹਾਰਿਕ ਆਲੋਚਨਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ 28 ਪੁਸਤਕਾਂ, 140 ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਮਰੀਕਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਕੈਨੇਡਾ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ, ਸਾਹਿਤ ਸਭਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਯੋਜਿਤ 80 ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ, ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਤੌਰ ਕੀ-ਨੋਟ ਸਪੀਕਰ/ ਰਿਸੋਰਸ ਪਰਸਨ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੱਜੋਂ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਕਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਮਾਨ-ਸਨਮਾਨਾਂ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ

ਡਾ. ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ

‘ਮੈਂ ਸ਼ੌਂਕ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦਾ ਸਗੋਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਰਥ ਲੱਭਣ ਲਭਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੌਂਕ ਨਹੀਂ ਸਾਧਨਾ ਹੈ, ਬੰਦਗੀ ਹੈ, ਸਰੀਰ 'ਚ ਚਲਦਾ ਲਹੂ ਹੈ’

ਸਾਹਿਤਕ ਸਵੈ ਜੀਵਨੀ ਪੰਨਾ 229

‘ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਹ ਅਮਲ (ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ) ਮੇਰੇ ਅੰਤਲੇ ਸਾਹਾਂ ਤੱਕ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਰਹੂ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਹੀ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚੱਲਦਾ ਰਹੇ’

(ਉਹੀ ਪੰਨਾ 50)

ਆਪਣੀ ਰਚਨਾਤਮਕਤਾ ਪ੍ਰਤਿ ਇਹੀ ਸਮਝ ਅਤੇ ਅਜਿਹਾ ਸਮਰਪਣ ਸੀ ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਹੁਰਾਂ ਦਾ ਅਤੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਇਹ ਚਾਹਤ, ਇਹ ਲਗਨ, ਇਹ ਦੁਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਤਲੇ ਸਾਹਾਂ ਤਕ ਨਿਭੀ। ਅਜੇ ਮਾਰਚ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਦਰਵਾਂ ਨਾਵਲ ‘ਛੋਟੇ ਲੋਕ’ ਛਪ ਕੇ ਆਇਆ। ਕੋਵਿਡ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਦਿੱਕਤਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਬੈਠਿਆਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਰਸੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼, ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਨਾਵਲ ਛਪਵਾਇਆ ਬਲਕਿ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਬੁਧ ਪਾਠਕਾਂ ਪ੍ਰਸੰਸਕਾਂ, ਆਲੋਚਕਾਂ ਤਕ ਘਰੇ ਘਰੀ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਪਾਠਕਾਂ, ਆਲੋਚਕਾਂ ਦਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਉਡੀਕਦੇ ਅਗਲੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਵਿਉਂਤਦੇ ਧੀਰ ਹੋਰਾਂ ਲਈ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹੀ ਢਿੱਲ ਮੱਠ ਹੀ ਅਗਲੇ ਘਰੋਂ ਆਇਆ ਬੁਲਾਵਾ ਹੋ ਨਿੱਬੜੀ। 3 ਅਪ੍ਰੈਲ 2021 ਦੀ ਸਵੇਰ ਆਪਣੇ ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਪੂੰਜੀ ਸਮੇਟ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਗਏ ਪਰ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਹੁਸੀਨ ਚਿਹਰਾ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਰਥ ਲੱਭਣ, ਲਭਾਉਣ ਦੀ ਕਦੀਮੀ ਸੁਚੇਤਤਾ ਨੂੰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਲਮ ਨੇ ਜੋ ਵੀ ਰਚਿਆ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਧਰੋਹਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਰਹੇਗਾ।

1972 ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਲੁਣੀ ਮਹਿਕ’ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਜ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ (ਮਰਦਾ ਸੱਚ, ਦਿਸਹੱਦੇ ਤੋਂ ਪਾਰ, ਡਰਿਆ ਮਨੁੱਖ, ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਟੁਕੜੇ, ਕੁਰਸੀ ਜਾਂ....), ਪੰਦਰਾਂ ਨਾਵਲ (ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਰਾਹ, ਸੰਘਰਸ਼, ਧੁੰਦਲਾ ਸੂਰਜ, ਲਕੀਰਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖ, ਇਹ ਲੋਕ, ਘਰ ਤੇ ਕਮਰੇ, ਪੈੜਾਂ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ, ਅਜਨਬੀ ਚਿਹਰੇ, ਰਣਭੂਮੀ, ਹਾਸ਼ੀਏ, ਸਲਤਨਤ, ਵਹਿਣ, ਜੜ੍ਹ, ਅਜਮਾਇਸ਼ ਅਤੇ ਛੋਟੇ ਲੋਕ) ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਾਹਿਤਕ ਸਵੈ ਜੀਵਨੀ (ਪੂਰਬ ਪੱਛਮ ਦੀ ਕਮਾਈ) ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਏ। ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਦੇ ਦੋ ਚੋਣ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਿੰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਛਪੀਆਂ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਸਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀਆਂ ਫਾਊਂਡਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਢਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀ ਦੇ ਕਠਿਨ ਅਤੇ ਕਰੂਰ ਅਨੁਭਵਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਵ੍ਰਾਈਟ ਕਾਲਰ ਜੋਬਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰੇ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਦੀ ਗਾਥਾ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਮੁਸਲਸਲ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਪਣੇ ਮੂਲਵਾਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਵਾਹ ਖਾਸ

ਸੱਜਣ ਮੇਰੇ ਰੰਗੁਲੇ: ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ

ਕਰਕੇ ਅਣਵੰਡੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਪੂਰਬੀ ਤੇ ਪੱਛਮੀ ਪੰਜਾਬ, ਸਿੰਧ ਅਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਵੱਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਡਾਇਲੈਕਟਿਕਸ ਨੂੰ ਗਲਪੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿੱਚ ਢਾਲਣ ਲਈ ਗਹਿਰੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵਿਖਾਈ। ਇਨਸਾਨੀ ਕਦਰਾਂ ਅਤੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਕਰਦੀ ਲੋਕਾਈ ਵਿਚ ਅਨੂਠੀ ਆਸਥਾ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਕਲਮ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਤੋਰੀ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਇਸੇ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਵਿੱਚ ਨਿਵੇਕਲੀ ਪਛਾਣ ਦਿਵਾਈ। ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ‘ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗਲਪੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣਾ ਕਥਾ ਸ਼ਾਸਤਰ ਸਿਰਜਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਬਲਕਿ ਆਪਣੀ ਬਹੂ-ਪਸਾਰੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਬਲਬੂਤੇ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੀ ਜਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਸਥਾਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਬਣਾਈ’।

ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਦੀ ਕਥਾ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਮੁੱਢਲੇ ਆਧਾਰ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਸਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਅਨੁਭਵ ਨੇ ਦਿੱਤੇ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸੰਤਾਪਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਜਾਤੀ-ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਅਨੁਭਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਫਰੋਲਿਆ ਬਲਕਿ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਪਲਾਟ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਕੰਨਾਂ ਅਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਦਿੱਤੇ। ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ 1963 ਵਿੱਚ ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵਰਕ ਵੋਚਰ ਸਕੀਮ ਅਤੇ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਦੀ ਭਾਰਤ ਦਾ ਵਧੀਆ ਅਕਸ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਭਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦੇਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਤਹਿਤ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵੱਲ ਪਰਵਾਸ ਕਰਕੇ ਪਹੁੰਚੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਪੂਰ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ। ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਚੱਕ ਨੰਬਰ ਐਫ. ਐਫ. ਚਾਰ ਤਹਿਸੀਲ ਕਰਨਪੁਰ ਜ਼ਿਲਾ ਗੰਗਾਨਗਰ ਵਿੱਚ 10 ਫਰਵਰੀ 1935 ਨੂੰ ਜਨਮੇ ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿਖਲਾਈ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਇਸ ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਨਤਾ ਨਾ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਬਹੁਤੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਫਾਊਂਡਰੀਆਂ, ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕੰਮ ਲੱਭਣਾ ਤੇ ਕਰਨਾ ਪਿਆ ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਪਰਵਾਸੀ ਅਨੁਭਵ ਕਿਸੇ ਅਖੰਡ ਅਨੁਭਵ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰਵਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੀ ਉਮਰ, ਲਿੰਗ, ਵਿੱਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ, ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਟੇਟਸ ਉਸਦੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਚੇਤਨਾ ਵਿਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਰੜੇ ਜੁੱਸੇ, ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮਨ, ਸਾਹਿਤਕ ਮੱਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਚੇਤਨਾ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਦਰਸ਼ਨ

ਸੱਜਣ ਮੇਰੇ ਰੰਗੁਲੇ: ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ

ਧੀਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਤੇ ਕੰਨਾਂ ਨੇ ਵੀ ਪਰਵਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤੱਖਿਆ। ਪਰਵਾਸੀ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਹੀਣ ਸਥਿਤੀ, ਮੂਲ ਪਰਿਵੇਸ਼ ਤੋਂ ਪੁੱਟੇ ਗਏ ਪਰ ਬਿਗਾਨੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨਾ ਲੱਗ ਸਕਣ ਦਾ ਸੰਤਾਪ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਬੰਦੇ ਦੀ ਵੇਦਨਾ ਨੇ ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਪਹਿਲੀ ਕਹਾਣੀ 'ਜੜ੍ਹਹੀਣ' ਲਿਖਾਈ। ਧੀਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਹਿੰਦੀ ਮੁਹਾਵਰੇ ਕਰਕੇ ਭਾਵੇਂ ਨਵਤੇਜ ਹੁਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਾਣੀ ਪ੍ਰੀਤ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਨਾ ਛਾਪੀ ਪਰ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਥਾਪੜੇ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਛਪਣ ਦੇ ਲਿਹਾਜ਼ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਕਹਾਣੀ 'ਇੰਗਲੈਂਡ' ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਬੁੱਢਿਆਂ-ਠੇਰਿਆਂ ਜਾਂ ਅੱਧਖੜ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗੇਤਰ ਬਣ ਕੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ ਸੰਤਾਪ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਪਿਓਆਂ, ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਰਾਹਦਾਰੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਧੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਦੀ ਨਰਕ ਬਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਮੰਦ ਵਾੜੇ ਦਾ ਹਊਆ ਵਿਖਾਕੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੇ ਸੋਸ਼ਣ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਕ ਅੱਖ ਨੇ 'ਖੱਟੀ ਲੱਸੀ ਦਾ ਗਿਲਾਸ' ਵਰਗੀਆਂ ਮੁਢਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਲਿਆ ਸੀ।

ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਲੈਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਮਾਈਆਂ ਨਾਲ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਈ ਆਰਥਕ ਪਦਾਰਥਕ ਬਹੁਲਤਾ ਦੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਦੀਆਂ, ਆਰਥਿਕ ਹੁਲਾਸ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਵੀ ਪਾਈਆਂ। 'ਸਰਮਾਇਆ' 'ਦੌੜ' ਇਸ ਪੱਖੋਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਦਾ ਖੌਅ ਬਣੇ ਘਰ ਅਤੇ ਬਾਹਰ ਦੇ ਭੇਡ ਨੂੰ ਬਿਰਤਾਂਤਿਆ। ਆਪਣੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸ਼ਨਾਖਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਘਰਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਜੂਝਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਜੇ ਉਸ ਦੀਆਂ 'ਜੜ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ' 'ਪਿਆਸੇ ਪੌਦੇ' 'ਪਿੱਛਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਦੂਰ' 'ਪਾੜਾ' 'ਸਮਝ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ' ਵਰਗੇ ਸਿਰਲੇਖਾਂ/ਸੈਟਾਫਰਾ/ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਢਲਿਆ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਹਿੰਸਾ ਅਤੇ ਆਤੰਕ ਵਿਚ ਘਿਰਿਆ ਖੌਫ਼ਜ਼ਦਾ ਪਰਵਾਸੀ 'ਅਜਗਰ', 'ਪੌੜੀ', 'ਡਰਿਆ ਮਨੁੱਖ' 'ਫਿਟਿਆ ਦੁੱਧ' ਵਰਗੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ। ਪਰਵਾਸੀ ਪਰਿਵੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਹੌਂਦ ਹੋਣੀ, ਉਸ ਦੀ ਕਥਾ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੀ ਸਰੋਕਾਰਤਾ ਬਣੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਨਾਖਤਾਂ ਦੀ ਬਰਕਰਾਰੀ ਲਈ ਜੂਝਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕਾਈ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਨਾਇਕਤਵ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਦੀ ਕਥਾ ਚੇਤਨਾ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਅੰਤਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਤੇ ਪਾਰ

ਸੱਜਣ ਮੇਰੇ ਰੰਗੁਲੇ: ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ

ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਭੇੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਨਾਖਤਾਂ ਲਈ ਸਾਵੇਂ ਸੁਖਾਵੇਂ ਅਤੇ ਉੱਤਮ ਮਾਡਲ ਤਲਾਸ਼ਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਸਮਾਜ ਦੀ ਪਦਾਰਥਕ ਦੌੜ ਜਿਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਨਿਰੋਲ ਪੈਸਾ ਕੇਂਦਰਿਤ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਤੇ ਮਕਾਨਕੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਉਹ ਰੱਦਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹੋਂਦ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਘਿਰੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸ਼ਨਾਖਤਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸਾਹਸ ਤੇ ਮਾਣ ਤ੍ਰਾਣ ਦੇਣਾ ਲੋਚਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਨਾਖਤ ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਬੁਲੰਦੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ।

ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਦੀ ਗ਼ਲਪੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੇ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਵੱਧ ਨਾਵਲ ਦੀ ਵਿਧਾ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕੀਤਾ। ਜੀਵਨ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਤੱਖਣ ਦੀ ਜਾਚ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਧਾ ਦੇ ਲੜ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਨਾਵਲ ‘ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਰਾਹ’ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੇ ਰਘਬੀਰ ਢੰਡ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ‘ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਦੌਰਾਂ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਤਸਵੀਰ ਵਿਖਾਈ। ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਜੋਖਮ ਨੂੰ ਇਸ ਜੋਖਮ ਦੇ ਮਾਰਮਿਕ ਸੰਦਰਭਾਂ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਪਹਿਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਭੋਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਯਥਾਰਥਕ ਚਿਤਰਣ ਰਾਹੀਂ ਪਕੜਿਆ’। ਉਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਨਾਵਲ ‘ਸੰਘਰਸ਼’ ਨੂੰ ਸਵਰਨ ਚੰਦਨ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਮਿਡਲੈਂਡ ਦੀਆਂ ਫਾਊਂਡਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਭਾਰਤੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਕਾਲੇ ਅਤੇ ਗੋਰੇ ਕਾਮਿਆਂ ਜਿਹੜੇ ਮਰਨ ਦੀ ਹੱਦ ਤਕ ਕੰਮ ਨਾਲ ਜੂਝਦੇ ਹਨ, ਦੀ ਜੱਦੋ ਜਹਿਦ ਦਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ। 1991 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦਾ ਤੀਜਾ ਨਾਵਲ ‘ਪੁੰਦਲਾ ਸੂਰਜ’ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਗ਼ੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਜੋਖਮਾਂ ਤੇ ਸੋਸ਼ਣ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ 1991 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਨਾਵਲ ‘ਘਰ ਤੇ ਕਮਰੇ’ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਜੰਮ ਪਲ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜਨਮਭੂਮੀ, ਕਰਮਭੂਮੀ, ‘ਘਰ’ ਮੰਨਣ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਅਤੇ ਭੇੜ ਦੇ ਉਭਾਰ ਦੀ ਵਾਰਤਾ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦਾ ਹੈ।

ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਦੀ ਗ਼ਲਪੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਦਾ ਇਕ ਪਸਾਰ ਪੱਛਮੀ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਦੂਹਰੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਤੇ ਸੰਚਾਰਨ ਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਵਲ ‘ਪੈੜਾਂ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ’ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਰੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ ਦੇ ਸੰਭਵ ਵਿਕਲਪਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਔਰਤ ਦੀ ਇਸ ਬਹੁਪਰਤੀ, ਬਹੁਪਸਾਰੀ, ਬਹੁਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਕੰਨਸੋ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਿਤਰਕੀ ਮਰਯਦਾਵਾਂ, ਕਾਨੂੰਨਾਂ, ਨਸਲੀ ਅੰਤਰਮੁਖਤਾਵਾਂ ਦੇ ਭਰਵੇਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨਾਲ ਇਹ ਨਾਵਲ ਔਰਤ ਦੀ ਜੱਦੋਜਹਿਦ ਅਤੇ ਤ੍ਰਾਸਦੀ ਨੂੰ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਚਿੱਤਰਦਾ ਹੈ।

ਮੇਜ਼ਬਾਨ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਡਾਇਸਪੋਰਿਆ ਨੂੰ ‘ਹਾਸ਼ੀਏ’ ਤੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਜ਼ਿੱਦ ਅਤੇ ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਦੀ ਤਵੀਲ ਕੜੀ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲ ‘ਹਾਸ਼ੀਏ’ ਵਿੱਚ ਚਿੱਤਰਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਇਸ ਨਾਵਲ ਦਾ ਨਾਇਕ ਹਿਰਦੇਪਾਲ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦਾ ਜੰਮਪਲ ਨਾਗਰਿਕ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਪਣੀ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਬਲਬੂਤੇ ਵਾਈਟ ਕਾਲਰ ਜਾਬ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਨਸਲਵਾਦੀ ਅਫ਼ਸਰ ਉਸ ਨੂੰ ‘ਸਪਾਈਨਲੈੱਸ’ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹਰ ਹਰਬਾ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਸਿੱਧੇ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਇਸ ਨਾਵਲ ਨੂੰ ਡਾਇਸਪੋਰਿਕ ਬਿਰਤਾਂਤਾਂ ਦੀ ਕੋਟੀ ਵਿੱਚ ਲੈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਦੀ ਗਲਪਕਾਰੀ ਦਾ ਘੇਰਾ ਵਸੀਹ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਪਰਵਾਸੀ ਜੀਵਨ ਬਾਰੇ ਹੀ ਨਾਵਲ ਨਹੀਂ ਲਿਖੇ ਮੂਲਵਾਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਵਾਹ ਅਤੇ ਮੂਲਵਾਸ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਅੰਤਰ ਸਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਨਾਵਲਕਾਰੀ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਹੈ 1947 ਦੀ ਭਾਰਤ ਪਾਕਿ ਵੰਡ ਉਸ ਦੇ ਕਈ ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਕਥਾਨਕੀ ਵੇਰਵਿਆਂ ਦਾ ਅਹਿਮ ਪਸਾਰ ਬਣਦੀ ਹੈ। ‘ਲਕੀਰਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖ’ ‘ਇਹ ਲੋਕ’ ‘ਅਜਨਬੀ ਚਿਹਰੇ’ ‘ਰਣਭੂਮੀ’ ‘ਸਲਤਨਤ’ ‘ਵਹਿਣ’ ‘ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼’ ਨਾਮੀ ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਬੰਦੇ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੀਆਂ ਅਜ਼ਮਾਇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਅਬਾਦਕਾਰੀਆਂ ਉਜਾੜਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗਾਂ, ਸੰਦਰਭਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਚਾਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਵ ਬਸਤੀਵਾਦ ਦੀ ਜਕੜ ਵਿੱਚ ਆਏ ਸਾਧਨਾਂ, ਸਰੋਤਾਂ ਅਤੇ ਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਵੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਨਾਖਤਾਂ ਦੇ ਅਤੀਤ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਉਸਦੇ ਗਲਪਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵਾਪਰੇ ਤੇ ਵਾਪਰ ਰਹੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾਲ ਜੋੜੀ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਚੇਤਤਾ ਸੇਧ, ਸੁਨੇਹਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸੰਜੀਦਗੀ ਬੇਤਰਤੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਦਿੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਪਰਿਪੇਖ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੇ ਗਲਪੀ ਬਿੰਬ ਇਕਹਿਰੇ ਹਨ, ਸਾਦਾ ਹਨ ਸਰਲ ਹਨ ਪਰ ਸਾਰ ਗਰਭਿਤ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਸੀਹ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਆਧਾਰ ‘ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਤੇ ਲਹਿੰਦੇ ਪੰਜਾਬ, ਰਾਜਸਥਾਨ, ਸਿੰਧ, ਹਰਿਆਣਾ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਸਥਾਨਕਤਾ ਨੂੰ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗਲਪੀ ਬਿੰਬਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁੰਦਿਆ ਹੈ। ਪਾਤਰਾਂ ਪੱਖੋਂ ਉਸ ਦੀ ਗਲਪਕਾਰੀ ਦਾ ਆਕਰਸ਼ਣ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਮਨੁੱਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਸੁਪਨਿਆਂ, ਚਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜੁਝਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਪਾਤਰਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ‘ਮੇਰੇ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ ਬਹਾਦਰ ਹਨ ਦਲੇਰ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਨਵੀਆਂ ਲੀਹਾਂ ਪਾਉਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਵੀ ਰੱਖਦੇ

ਸੱਜਣ ਮੇਰੇ ਰੰਗੁਲੇ: ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ

ਹਨ। ਉਹ ਦੱਬੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਨਾ ਰੀਅ ਰੀਅ ਕਰਨਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਇਸਤਰੀ ਮੁੱਖ ਪਾਤਰ'। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਕੀਕੀ ਵੱਡਪਣ, ਅਸਲ ਛੋਟੇਪਣ ਦੀ ਪਛਾਣ ਉਸ ਦੀ ਚਰਿੱਤਰ ਉਸਾਰੀ ਨੂੰ ਬਲ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਅਖੀਰਲੇ ਨਾਵਲ 'ਛੋਟੇ ਲੋਕ' ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਹ ਗੋਰੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਵੀ ਛੋਟੇ ਵੱਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਛਾਣਾਂ ਨੂੰ ਤਸਦੀਕ ਕਰਦਾ ਹੈ।

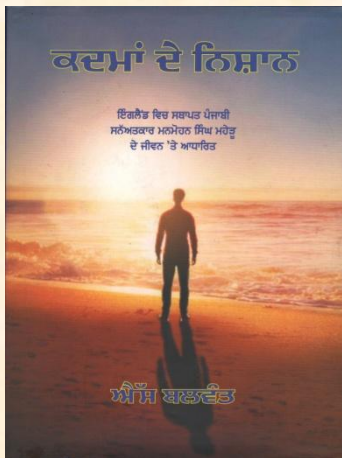
ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸਵੈ ਜੀਵਨੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ 'ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੀ ਰਚਨਾ ਇੱਕੋ ਹੀ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਦੋ ਨਾਂ ਹਨ'। ਉਸ ਦੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਇਸ ਕਥਨ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀਆਂ ਫਾਊਂਡਰੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁਠਾਲੀ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਤਪਿਆ, ਆਈ. ਡਬਲਿਊ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਸਤੀਆਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮ ਘੁੰਮ ਕਲਚਰ ਸੱਕਤਰੀ ਕੀਤੀ। ਨਸਲੀ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਈ, ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਸਮਾਜਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਸਰਗਰਮੀ ਵਿਖਾਈ ਅਤੇ 1991 ਵਿੱਚ ਮਹਿਜ਼ 56 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਹਰ ਪਰਵਾਸੀ ਹੋਰ ਹੋਰ ਕਮਾਉਣ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਾਥਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੇ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਸਾਂਭ ਪ੍ਰੀਮੈਚਿਓਰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਕੁੱਲਵਕਤੀ ਲੇਖਕ ਬਣਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ। ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਦੇ ਜੁਝਾਰੂ, ਲੋਕ ਪੱਖੀ, ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ, ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਸਿਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੀ ਤਾਂ ਸੀ ਜ਼ਮੀਨੀ ਹਕੀਕਤਾਂ ਨਾਲ ਦਸਤਪੰਜਾ ਲੈਣ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪਛਾਨਣ ਅਤੇ ਸੱਚ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਨ ਦੀ ਇਸੇ ਦਲੇਰੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪ ਦਾ ਮਾਣਯੋਗ ਹਸਤਾਖਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਹੋਂਦ ਮੂਲਕ ਸੰਕਟਾਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ, ਸੁੱਚੀਆਂ ਤੇ ਨਿੱਗਰ ਪੰਜਾਬੀ ਸ਼ਨਾਖ਼ਤਾਂ ਦੀ ਬਰਕਰਾਰੀ ਲਈ ਵਿਖਾਏ ਸਾਹਸਾਂ ਅਤੇ ਤ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਭਰਪੂਰ ਝਲਕਾਰੇ ਦਿੱਤੇ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਅਤਿਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਡਾਇਸਪੋਰੇ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਵਾਲੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚਲੇ ਗਾਲਪਨਿਕ ਵੇਰਵੇ ਅਖੁੱਟ ਭੰਡਾਰ ਬਣਨਗੇ।

ਡਾ. ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ

ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ

9417243245

ਐੱਸ. ਬਲਵੰਤ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਕਦਮਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ’ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਵੱਖਰੇ ਪਰਿਪੇਖ ਵਿਚ ਰਚੀ ਗਈ ਪੁਸਤਕ ਹੈ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਗਹਿਰ ਅਧਿਐਨ ਉਪਰੰਤ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਸਕਾਰਾਤਮਕ ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਐੱਸ ਬਲਵੰਤ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸੰਜੀਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੋ ਨਿੱਬੜਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਐੱਸ. ਬਲਵੰਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣਾ ਉਸ ਦੇ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਆਵਾਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਐੱਸ. ਬਲਵੰਤ

ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ, ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ, ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਟਾਈਟਲ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਬਿਖਰਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਐੱਸ. ਬਲਵੰਤ ਇੱਕ ਅਮੀਰ ਸਨਅਤਕਾਰ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਮਹੇਤੂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤੀ ਪੁਸਤਕ ਲਿਖਕੇ ਆਪਣੀ ਜੀਵਨ ਦੀ ਕਮਾਈ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਤੇ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਛੱਡ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਪਰ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਖ਼ਦਸ਼ੇ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਉਸ ਦੀ ਰਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਦਾ ਕਾਇਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਲੇਖਕ:
ਐੱਸ ਬਲਵੰਤ

‘ਕਦਮਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ’ ਪੁਸਤਕ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਸਥਾਪਿਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਮਹੇਤੂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਨਿਵੇਕਲਾਪਣ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮੂਲ ਆਧਾਰ ਨੈਤਿਕਤਾ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਿੰਦੂ ਮਿਥ ਕੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਨੂੰ

ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ: ਕਦਮਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ

ਐੱਸ. ਬਲਵੰਤ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਸਬੰਧੀ ਜੇ ਇਸ ਕਥਨ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਅਪ੍ਰਸੰਗਕ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸੰਦਰਭਾਂ ਨੂੰ ਮੂਹਰੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਲੇਖਕ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਕਾਮਯਾਬ ਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਮਹੇਤੂ ਦੀ ਜਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣਾ ਕੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਐਮ ਏ ਪਾਸ ਪਰ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਮਹੇਤੂ ਨੇ 1965 ਵਿਚ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਈਮਾਨਦਾਰੀ ਦੀ ਧੁੰਨ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬਿਠਾ, ਤਿੰਨ ਪੌਂਡ ਜੇਬ 'ਚ ਪਾ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖੇ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਸਿਰਝ ਨੂੰ ਚੁੱਕੀ ਪਿਛਲੇ ਚਾਰ ਦਹਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ੁਹਰਤ ਖੱਟਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਧੰਨਵਾਦਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਲੱਦਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਦੀ ਆਰਥਿਕਤਾ ਵਿਚ ਇਜ਼ਾਫਾ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਾਂਝੀਦਾਰ ਮੰਨਦਿਆਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ

ਐੱਸ. ਬਲਵੰਤ ਮੰਨਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇੰਗਲੈਂਡ ਉਹ ਦੇਸ਼ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਈਮਾਨਦਾਰ ਤੇ ਸਿਰਝੀ ਬੰਦੇ ਲਈ ਤਰੱਕੀ ਕਰਨ ਤੇ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਰਜ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਸਾਰੇ ਦੁਆਰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹਨ। ਗੋਰੇ-ਕਾਲੇ ਵਿਚਕਾਰਲੇ ਮਤਭੇਦ ਬਾਰੇ ਪਾਈ ਜਾਦੀ ਭੰਡੀ ਨੂੰ ਵੀ ਝੁਠਲਾਉਂਦਿਆਂ ਉਹ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਝੂਠਾ ਪਰਚਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕੌਮ ਬਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ, ਇਥੇ ਰਹਿਣ ਬਾਅਦ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਅਸਲੀਅਤ ਉਸ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਉਲਟ ਹੈ।

ਐੱਸ. ਬਲਵੰਤ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਢਾਂਚੇ ਬਾਰੇ ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਸਬੰਧੀ ਬਦਲੀ ਧਾਰਨਾ ਇਕ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਤਜਰਬਾ ਜੋ ਭਾਰਤ, ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ, ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਜਦੋਂ ਇਕ ਸੰਤੁਲਨ ਕਰਕੇ ਇਕ ਪਰਵਾਸੀ ਭਾਰਤੀ ਦੀਆਂ ਸਫਲਤਾਵਾਂ, ਅਸਫਲਤਾਵਾਂ, ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਵਿਵਰਣ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਗੋਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਇਕ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਉੱਭਰ ਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਰਵਾਸ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਡਿਗਦਿਆਂ ਢਹਿੰਦਿਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਉੱਠ ਖਲੋਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅਕੀਦਿਆਂ, ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਡੋਲਣ ਦੇਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਦੇ ਨਾਵਲ ਸੰਘਰਸ਼ ਬਾਰੇ ਨਾਇਕ ਨਿਰੰਤਰ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਰੇ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ: ਕਦਮਾਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ

ਮੈਂ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਐੱਸ. ਬਲਵੰਤ ਦੀ ਲਿਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਹਾਂ। ਸਾਦੀ ਸਰਲ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਵਾਂਗ ਵਹਾ ਵਾਲੀ ਲੇਖਣੀ ਦੀ ਜਿੱਥੇ ਸੰਚਾਰ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਉਜਾਗਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਇਸ ਦੀ ਪਕੜ ਤੇ ਰਚਨਾ ਦੀ ਇਕਸਾਰਤਾ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਗਲਪੀ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਪੱਧਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਐੱਸ. ਬਲਵੰਤ ਹੁਰਾਂ 'ਤੋਂ ਇਹ ਆਸ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਪਾਠਕ ਦੇ ਪੈਮਾਨੇ ਨੂੰ ਉਹ ਹੋਰ ਅਮੀਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰੇਗਾ।

ਲੇਖਕ ਬਾਰੇ: ਐੱਸ. ਬਲਵੰਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਬਾਰੇ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਲੇਖਕ ਵਜੋਂ ਇਕ ਜਾਣਿਆ ਪਛਾਣਿਆ ਨਾਂ ਹੈ। ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਦੇ

ਸਾਹਿਤਕ, ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਿਕ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕਰੀਬ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਐੱਸ. ਬਲਵੰਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਤੋਂ ਕੀਤੀ, ਫਿਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਜਗਤ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਬਣਾਈ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਸਿਰਮੌਰ ਸੰਸਥਾ The Federation of Indian Publishers ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਕਈ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਦੇ ਵੇਰ ਲਗਾਤਾਰ ਚੋਣ ਜਿੱਤ ਕੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ Vice President, Asian Association of Pacific Scholarly Publishers ਤੇ ਭਾਰਤੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੰਸਥਾ Chemical and Allied

Products Export Promotion Council, ਦੀ ਵਾਈਸ ਚੇਅਰਮੈਨੀ (ਨੋਰਥ ਇੰਡੀਆ) ਵੀ ਕੀਤੀ।

ਐੱਸ. ਬਲਵੰਤ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਾਲ ਦੇ ਸਰਵ-ਉਤਮ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਵਜੋਂ ਤੇ The Federation of Indian Publishers ਵਲੋਂ Best Publishers and Promoter of Intellectual Capital through book mindedness and Promoters of Reading Habit ਵਜੋਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ।

ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ

ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਅਮਜਦ ਆਰਫੀ ਦੀ ਕਾਵਿ ਕਿਤਾਬ ‘ਚੁੱਪ ਦੀ ਬੁੱਕਲ’ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਮੈਂ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀਆਂ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਵਿਚ ਮੈਂ ਬੋਲਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਅਣਕਿਹਾ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕਹਿਣ ਕਰਕੇ। ਆਰਫੀ ਮੂਲ ਵਾਸੀ ਤਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦਾ ਹੈ ਪਰ 1978 ਤੋਂ ਜਰਮਨੀ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪਿੰਡੋਂ ਏਨੀ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਪਿੰਡ ਉਸ ਦੀ ਹਸਤੀ ਵਿੱਚ ਘੁਲ ਮਿਲ ਕੇ ਜਰਮਨੀ ਚ ਆਣ ਵੱਸਿਆ ਹੈ।

ਉਸ ਦੀ ਗ਼ਜ਼ਲਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਾਤ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਕਾਇਨਾਤ ਵੀ। ਕਾਇਨਾਤ ਦੇ ਹਰ ਕਿਣਕੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝ ਪਾਉਣੀ ਤੇ ਪੁਗਾਉਣੀ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ

ਹਿੰਮਤ ਤੋਂ ਵਧ, ਰਲ ਮਿਲ ਸਾਰੇ ਯਾਰ ਕਰਾਂਗੇ।

ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਵੰਡ ਕੇ, ਹੌਲਾ ਭਾਰ ਕਰਾਂਗੇ।

ਪਿਆਰ ਝਨਾਂ ਵਿੱਚ ਤੰਦੀਂ ਮੈਲਾਂ, ਮਲ ਮਲ ਧੋ ਕੇ,

ਚੰਨ ਤੋਂ ਸੋਹਣਾ ਆਪਣਾ, ਇਹ ਸੰਸਾਰ ਕਰਾਂਗੇ।

ਹਿੰਮਤ, ਰਲਮਿਲ, ਯਾਰ ,ਵੰਡਕੇ, ਹੌਲਾ ਭਾਰ, ਪਿਆਰ ਝਨਾਂ, ਤੰਦੀਂ ਮੈਲਾਂ, ਚੰਨ ਤੋਂ ਸੋਹਣਾ ਸੰਸਾਰ ਉਹ ਕੇਂਦਰੀ ਨੁਕਤੇ ਨੇ, ਜੋ ਅਮਜਦ ਆਰਫੀ ਦੀ ਸਿਰਜਕ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਉਸਾਰਦੇ ਨੇ। ਬਚਪਨ ‘ਚ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਖੂਹ ‘ਚ ਡਿੱਗਿਆ, ਨਿਕਲ ਵੀ ਆਇਆ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਮੁਤਾਬਕ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਖੂਹ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ।

ਲੇਖਕ:
ਅਮਜਦ ਆਰਫੀ

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ: ਚੁੱਪ ਦੀ ਬੁੱਕਲ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਖੂਹ ਵਿਚ। ਡੰਗਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁਰਲੀਆਂ ਤੋਂ ਕਮਾਦ ਦੀਆਂ ਕੁਤਰੀਆਂ ਗੰਨੇਰੀਆਂ ਚੂਸਦਾ ਚੂਪਦਾ ਉਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਹੀ ਆਪਣੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਵਿਚ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਉਹੀ ਮਿਠਾਸ ਹੁਣ ਤਕ ਵੰਡ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲਾਇਲਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਹੱਸੋ ਕੇ ਦਾ ਬਾਲਕਾ ਅਮਜਦ ਆਰਫ਼ੀ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤੋਂ ਪੰਜ ਜਮਾਤਾਂ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਸੋਨਾ ਘੜਨ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿੱਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਘੜਦਾ ਕਰਦਾ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਘੜਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਹੀ ਹਨ ‘ਚੁੱਪ ਦੀ ਬੁੱਕਲ’ ਦੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ।

ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ
ਗਿੱਲ

20 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰੇ ਉਹ ਜਰਮਨੀ ਆ ਗਿਆ। ਚਾਰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਮਗਰੋਂ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਛੇ ਮਾਂ ਮਰ ਗਈ। ਉਹ ਮਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਵੀ ਚੇਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਗ਼ਜ਼ਲ ਉੱਸਰਦੀ ਹੈ ਮਾਂ ਕੇਵਲ ਜਣਨੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਧਰਤੀ ਜਿੱਡੀ ਬੁੱਕਲ ਵਾਲੀ ਕਾਇਨਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਵਿਛੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਜਦ ਵੀ ਨੇੜੇ ਘੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ।

ਦਿਲ ਤਾਂ ਦਿਲ ਸੀ, ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਬੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ।

ਪਾਣੀ ਅੱਗ ਹਵਾ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਅਮਜਦ ਜੀ,
ਵੇਲਾ ਲੰਘ ਗਿਆ ਤੇ ਚਾਰੇ ਹੋਣੇ ਨਹੀਂ।

ਪਿਆਰ ਦੀ ਖੇਡ ਏ ਇਹ ਕੋਈ ਬਾਰਾਂ ਟਹਿਣੀ ਨਹੀਂ।
ਇਸ ਵਿਚ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਸਾਹ ਵੀ ਹਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਏ।

ਕੋਈ ਵੀ ਇਥੇ ਅਮਜਦ ਦਰਦ ਵੰਡਾਂਦਾ ਨਹੀਂ,
ਖਾਲੀ ਭਾਂਡਾ ਆਪ ਨੂੰ ਭਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਏ।

ਇਹ ਸ਼ਿਅਰ ਮਾਂ ਜਾਂ ਮਮਤਾ ਬਾਰੇ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਦਿੱਤੇ ਸਬਕ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ ਉਪੋੜਦਾ ਬੁਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਬੋਲ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੇ ਸ਼ਿਅਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਕਹਿ ਕੇ ਭੁੱਖ ਹਵੇਲੀ ਅੰਦਰ,
ਮਹਿਲ ਉਸਾਰੇ ਚੁੱਪ ਦੀ ਬੁੱਕਲ !

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ: ਚੁੱਪ ਦੀ ਬੁੱਕਲ

ਹਾਂ ਤੇ ਨਾਂਹ ਦੇ ਹੋਣ ਨਿਤਾਰੇ,
ਮੂੰਜੀ ਵਾਂਗ ਤੂੰ ਛੜ ਵੇ ਅੜਿਆ।

ਹੁਸਨ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਚੋਖਾ ਕਰਦੇ,
ਇੰਜ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਘੜ ਵੇ ਅੜਿਆ।

ਅਮਜਦ ਆਰਫੀ ਦੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਵਿਚ ਅਜਬ ਜਾਦੂ ਹੈ, ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਖਹਿ ਕੇ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਵੈਰ ਦੀ ਖੱਟੀ ਖੱਟ ਤੇ ਨਹੀਂ ਨਾ।
ਅੱਗੇ ਵੈਰੀ ਘੱਟ ਤੇ ਨਹੀਂ ਨਾ।

ਪੱਗ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਰੱਬ ਦਿੱਤੀ ਏ,
ਪੈਰਾਂ ਉੱਤੇ ਸੱਟ ਤੇ ਨਈਂ ਨਾ।

ਨਵੇਂ ਜੇ ਰੁੱਖ ਤੋਂ ਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ,
ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਪੱਟ ਤੇ ਨਈਂ ਨਾ।

ਜਦ ਤਾਈਂ ਵੇਲਾ ਛੱਜ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ ਛੱਟੇ ਨਾ,
ਕਿਹੜਾ ਕੀ ਏ ? ਯਾਰ ਨਿਤਾਰੇ ਹੋਣੇ ਨਹੀਂ।

ਪਾਣੀ ਅੱਗ, ਹਵਾ ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਅਮਜਦ ਜੀ,
ਵੇਲਾ ਲੰਘ ਗਿਆ ਤੇ ਚਾਰੇ ਹੁਣੇ ਨਹੀਂ।

ਕਹਿਰ ਦੀ ਧੁੱਪ ਏ, ਪੈਰ ਵੀ ਨੰਗੇ, ਰੇਤ ਵੀ ਤੱਤੀ,
ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਰੁੱਖ ਏ, ਟਾਵਾਂ ਟਾਵਾਂ, ਸੋਚੀਂ ਜਾਵਾਂ।

ਮੈਨੂੰ ਅਮਜਦ ਆਰਫੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਸੱਚੀਂ ਭੁੱਲ ਭੁਲਾ ਹੀ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਇਹ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਅਮਜਦ ਆਰਫੀ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਰਚਨਾ ਦੀ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸ਼ਕਤੀ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇੱਛਾ ਮੁਤਾਬਕ ਉਂਗਲੀ ਫੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲੈ ਤੁਰੇ।

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ: ਚੁੱਪ ਦੀ ਬੁੱਕਲ

ਕਿੰਜ ਦੀ ਪੌੜੀ ਚੜ੍ਹਦੇ ਪਏ ਨੇ।
ਸਾਹ ਸਾਹਵਾਂ ਨਾਲ ਲੜਦੇ ਪਏ ਨੇ।

ਝੱਲੇ ਲੋਕੀਂ ਫਾਥੀਆਂ ਛੱਡ ਕੇ,
ਉੱਡਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਫੜਦੇ ਪਏ ਨੇ।

ਜਿਹੜੇ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਪਾਸੇ ਜਾਂਦੇ।
ਤੋਲੇ ਤੋਂ ਬਣ ਮਾਸੇ ਜਾਂਦੇ।

ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਇੱਕ ਲੀਰ ਨਾ ਸਮਝੀਂ ਪਗੜੀ ਨੂੰ,
ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਨੇ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਜੀ।

ਅਮਜਦ ਆਰਫੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਲੱਗਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਹ ਜਰਮਨੀ 'ਚ ਪਿਛਲੇ 42 ਸਾਲ ਤੋਂ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਰਮਨੀ ਨੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਜ਼ਬਾਨਦਾਨੀ ਦਾ ਖੋਟ ਨਹੀਂ ਰਲਣ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਲ, ਡੇਢ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਟਲੀ ਵਾਲੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦਲਜਿੰਦਰ ਰਹਿਲ ਤੇ ਬਲਵਿੰਦਰ ਚਾਹਲ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਮੇਰੇ ਸੰਪਰਕ 'ਚ ਆਇਆ ਪਰ ਆਸਿਫ ਰਜ਼ਾ ਵੱਲੋਂ 'ਚੁੱਪ ਦੀ ਬੁੱਕਲ' ਦਾ ਮਸੌਦਾ ਭੇਜਣ ਉਪਰੰਤ ਜਦ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਕਲਾਮ ਪੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਚੋਖੇ ਚਿਰ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਪਛਾਣਦਾ ਹਾਂ।

ਪਰਵਾਸੀ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਕਾਫਲੇ 'ਚ ਇਸ ਸਮਰੱਥ ਕਲਮ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਤਸੱਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਅਮਜਦ ਆਰਫੀ ਦੇ ਕਲਾਮ ਨੂੰ ਮਿਲੋ, ਜੋ ਹੁਣ ਤੀਕ ਚੁੱਪ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਆਰਫੀ ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਬੁੱਕਲ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੱਢ ਕਿੰਨਾ ਕੁਝ ਦੇ ਰਿਹਾਂ। ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਣੋ ਤੇ ਮਾਣੋ !

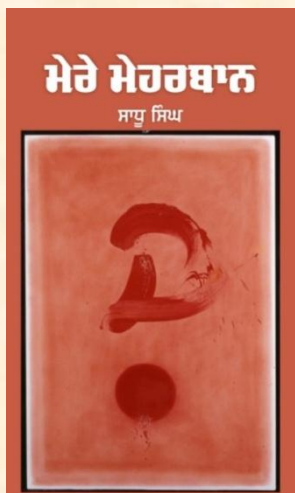
ਕਿਤਾਬ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਦੇ ਫੇਰ ਸਹੀ !

ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਪ੍ਰਧਾਨ

ਲੋਕ ਵਿਰਾਸਤ ਅਕਾਡਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ

+91 98726 31199

ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ ਲਿਖਣਾ ਸਹਿਜ ਕਾਰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਤੁਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਤੋਂ ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਪੇਖ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਧਾ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਉਡਾਣ ਦੀ ਸੀਮਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਡਾਣ ਲੰਮੀ ਭਰੀ ਗਈ ਤਾਂ ਸਮਾਜ ਨਾਰਾਜ਼ ਅਤੇ ਜੇਕਰ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਹਿ ਗਈ ਤਾਂ ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰਾ ਨਾਰਾਜ਼। ਸੋ ਲੇਖਣੀ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ ਦੀ ਇਸ ਸੰਰਚਨਾ ਦਾ ਮੂਲ

ਆਧਾਰ ਹੈ।

ਡਾ. ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਪਰਿਪੱਕ ਲੇਖਕ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਅਨੁਵਾਦ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਕੇ, ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਅਲੋਚਨਾ ਤੱਕ ਉਸ ਨੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਹੋਰ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਘੱਟ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਪਰ ਜੋ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਉਸ ਦੀ ਪਰਿਪੱਕ ਲੇਖਣੀ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਸ ਦੀ ਮੂਲ ਲੇਖਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਉਦਹਾਰਣ ਵਜੋਂ ਉਸ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਨਾਵਲ 'ਮਲੂਕਾ' ਭਾਵੇਂ

ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ 'ਧਾਮੀ' ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਾਵਲ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ ਪਰ ਸਾਰੇ ਨਾਵਲਾਂ ਵਿੱਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਹ ਮੁੱਢਲੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੀ ਮੂਲ ਗਾਥਾ ਹੀ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲੇਖਕ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਲੇਖਕ:

ਡਾ. ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ: ਮੇਰੇ ਮੇਹਰਬਾਨ

ਹੱਥਲੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੇਰੇ ਮੇਹਰਬਾਨ' ਦੇ ਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਤੋਂ ਤੱਕਿਆ ਹੈ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੂਚੀ ਵਿੱਚ ਪੁਰਾਣੇ ਅਧਿਆਪਕ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਸਹਿਕਰਮੀ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ, ਇਪਟਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਆਗੂ ਤੇਰਾ ਸਿੰਘ ਚੰਨ, ਮਿੱਤਰ ਮੰਡਲ ਵਿਚੋਂ ਦੇਵ, ਇਕਬਾਲ ਮਾਹਲ, ਨੌ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੇਲ ਵੈਲੀ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅਗਵਾਈ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅਤਿ ਸੂਖਮ ਤੇ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਪਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜੀ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੇ ਇਮਰੋਜ਼ ਵਰਗੇ ਲੇਖਕਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਸਾਂਝ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਸਾਂਝ ਵਿਚਲੇ ਸੂਖਮ ਪਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ ਨਿਕਲੇ ਹਨ। ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸੀਮਤ ਹੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਧਾ ਉਪਰ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸਹਿਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸੋ ਡਾ. ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਵਰਗ ਸ਼ਿਦੱਤ ਨਾਲ ਉਡੀਕਦਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਮੰਡਲ ਬਹੁਤ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਸਮੁੱਚੇ ਵਿਸ਼ਵ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੇਪ੍ਰਵਾਹ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਵਾਂਗ ਵਿਚਰਿਆ ਹੈ। ਹਾਲੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਜਿਹੇ ਦੋਸਤ ਨੌਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ, ਜੋਗਿੰਦਰ ਪੁਆਰ ਵਰਗੇ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਨੇ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਜਲੰਧਰ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਵਾਰਗੀ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਅਗਲਾ ਐਡੀਸ਼ਨ ਤੇ ਦੂਜਾ ਭਾਗ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਲਾਂ, ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਸੜਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵੀ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਰੂਪ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ।

ਇਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਸੁਆਗਤ ਹੈ।

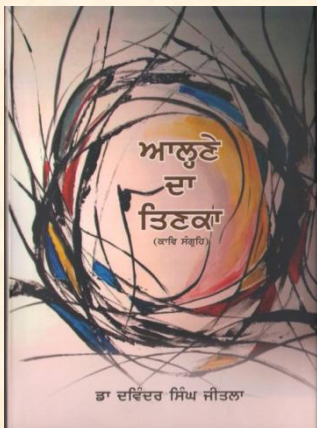
ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਛਾਬੜਾ

ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਛਾਬੜਾ
ਡਾਇਰੈਕਟਰ
ਜੀ. ਜੀ. ਐਨ. ਆਈ. ਐਮ. ਟੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ

ਆਲੂਣੇ ਦਾ ਤਿਣਕਾ(ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ): ਡਾ. ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀਤਲਾ

ਭਗਵਾਨ ਢਿੱਲੋਂ

ਸ਼ਾਇਰ ਡਾ. ਦਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀਤਲਾ ਹੱਥਲੇ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਆਲੂਣੇ ਦਾ ਤਿਣਕਾ' ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਸੋਚਾਂ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ' ਕਾਵਿ ਪਰਾਗੇ ਰਾਹੀਂ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੇ ਦਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਦਸਤਕ ਦੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਰ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਖੇਤੀ ਵਿਗਿਆਨੀ ਹੈ ਜੋ ਰੋਟੀ ਰੋਜ਼ੀ ਦੀ ਚੋਗ ਚੁਗਣ ਲਈ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਨੈਰੋਬੀ (ਕੀਨੀਆ) ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਿਡਨੀ (ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ) ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਲਗਾਉਣ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੀ ਧੂਣੀ ਪੁਖਾਉਂਦਿਆਂ ਮਾਂ ਬੋਲੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਠਾ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦੀ ਤੰਦ ਸੂਤਰ ਇਸ ਕਾਵਿ ਕਿਤਾਬ ਦੇ ਨਾਮ 'ਆਲੂਣੇ ਦਾ ਤਿਣਕਾ' ਤੋਂ ਅਸਾਡੇ ਹੱਥ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 'ਆਲਣਾ' ਘਰ ਦਾ ਚਿਹਨ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਅਲਣੇ ਦੇ ਤਿਣਕੇ ਜੋੜਣ ਲਈ ਬੰਦਾ ਪੰਛੀਆਂ ਵਾਂਗ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਛੀਆਂ ਲਈ ਚੋਗਾ ਅਤੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਰੋਟੀ ਇਕ ਹੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਇਸ ਰੋਟੀ ਲਈ ਪਾਬਲੋ ਨਰੂਦਾ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ 'ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਤਸਵੀਰ ਹੋ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਤੇ ਬੰਦਾ ਇਸ ਤਸਵੀਰ ਦੀ ਕੈਨਵਸ ਲਈ ਸਫਰ ਜਾਰੀ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।' ਸ਼ਾਇਰ ਇਸ ਰੋਟੀ ਲਈ ਵਤਨੋਂ ਦੂਰ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਦੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਜੂਨ ਹੰਢਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਰ ਜਿਸ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਰਵਾਸ ਦੀ ਹੋਣੀ ਭੋਗ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰੰਗਾਂ, ਨਸਲਾਂ ਤੇ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਬਸਰ ਗੁਜ਼ਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹਿ ਕੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਗਲੋਬਲ ਚੇਤਨਾ ਨਾਲ ਲੈਸ ਹੋ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਹੈ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਮੰਥਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੰਥਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਚੌਦਾਂ ਰਤਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਇਸ ਸ਼ਾਇਰੀ ਦਾ ਖੁਰਦਬੀਨੀ ਅੱਖ ਨਾਲ ਮੰਥਨ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੰਥਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜੋ ਰਤਨ ਅਸਾਡੇ ਹੱਥ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਰਤਨ ਹੈ 'ਮੁਹੱਬਤ'। ਸੋ ਸ਼ਾਇਰ ਇਸ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੀ ਬੰਦਾ ਜਿਉਣ ਜੋਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ 'ਦਿਲਹੋ ਮੁਹਬਤਿ ਜਿਨ ਸੇਈ ਸੱਚਿਆ' ਆਖਦਾ ਹੈ

ਲੇਖਕ:

ਡਾ. ਦਵਿੰਦਰ
ਸਿੰਘ ਜੀਤਲਾ

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ: ਆਲ੍ਹਣੇ ਦਾ ਤਿਣਕਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ‘ਪ੍ਰੀਤਮ’ ਰਲ ਗਈ ਸੀ ਏਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬੁੰਦ ਤੇਰੇ ਇਸ਼ਕ ਦੀ, ਏਸ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕੁੜੱਤਣ ਪੀ ਲਈ’ ਆਖਦੀ ਹੈ। ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਚਿਤਰਣ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਬਿਖਰੇ ਪਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ :

‘ਜੁਲਫਾਂ ਸਨਮ ਦੀਆਂ ਉੱਡਦੀਆਂ ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਵਾਂ
ਕਾਤਲਾਨਾ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ।’

ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਮੁਹੱਬਤੀ ਸੰਗੀ ਸਾਥੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਸਲ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦਾ ਰਹੇ ਉਸ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਸ਼ਾਇਰ ਆਖਦਾ ਹੈ:

‘ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਹੋਵੇ
ਖੁਦਾ ਦੇ ਨਿਜ਼ਾਮ ਦੀ ਸਮਝ ਅਧੂਰੀ ਹੋਵੇ।’

ਮੁਹੱਬਤੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਜਦੋਂ ਵਿਆਕਰਨ ਵਿਗੜ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਵਿਗਾੜ ਹੋਰ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫਤ ਵਿਚ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਜ਼ਹਬ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਰ ਆਖਦਾ ਹੈ :

‘ਭਗਵਾਨ ਤੇਰੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਕਹਿਰ ਹੋ ਗਿਆ

ਜਿਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਮਝਿਆ ਉਹੀ ਜ਼ਹਿਰ ਹੋ ਗਿਆ।’

ਵਿਸ਼ਵ ਭਰ ਵਿੱਚ ਅੱਜ ਤਕ ਜਿੰਨੀਆਂ ਵੀ ਜੰਗਾਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੋ ਤਿਹਾਈ ਮਜ਼ਹਬੀ ਕੁੜੱਤਣ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਇਸੇ ਕੁੜੱਤਣ ਕਾਰਨ ਮਾਵਾਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਤੋਪਾਂ ਦਾ ਚਾਰਾ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਦੇ ਵੀ ਬਖੀਏ ਉਧੇੜਦਾ ਹੈ ਜੋ ਚੰਦ ਛਿੱਲੜਾਂ, ਇਨਾਮਾਂ, ਸਨਮਾਨਾਂ ਦੀ ਝਾਕ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਵਜ਼ੀਫੇ ਲਈ ਤਖ਼ਤ ਦੇ ਪਾਵਿਆਂ ਨੂੰ ਝੁਕ ਝੁਕ ਸਲਾਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਨਿਲਾਮੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਰ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਿਲਪ ਤਾਂ ਕਮਾਲ ਦਾ ਹੈ ਪਰ ਸ਼ਬਦ ਚਿੰਤਨ ਉਸ ਵਕਤ ਝੋਲ ਮਾਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਕਰੀਦ ਵੇਲੇ ਬੱਕਰਿਆਂ ਨੂੰ ਝਟਕਾਉਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਝਟਕਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਹਲਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਰ ਨੂੰ ਝਟਕੇ ਤੇ ਹਲਾਲ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਸ਼ਾਇਰ ਸਮਕਾਲ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਜਿਊਣ ਜੋਗੀ ਹੋਣ ਦਾ ਤਲਬਗਾਰ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਰ ਦਾ ਮੀਰੀ ਗੁਣ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਫਿਕਰਾਂ ਅਤੇ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਲਈ ਉਹ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਠਾਹਰ ਭਾਲਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ :

‘ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜਿਵੇਂ ਸਾਕੀ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ
ਸਾਥ ਅਸਾਡਾ ਦਿਨ ਰਾਤੀਂ ਜਿਵੇਂ ਚੰਦਰਮਾ ਤੇ ਮਹਿਤਾਬ ਦਾ।’

ਭਗਵਾਨ ਢਿੱਲੋਂ

ਭਗਵਾਨ ਢਿੱਲੋਂ

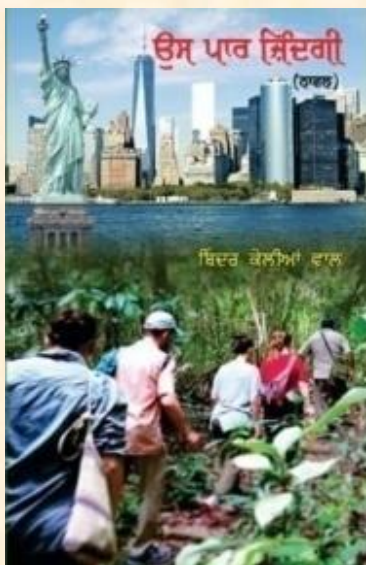
ਹਲਵਾਰਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ

98143 78254

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ

ਉਸ ਪਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ (ਨਾਵਲ): ਬਿੰਦਰ ਕੋਲੀਆਂ ਵਾਲ

ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ

ਬਿੰਦਰ ਕੋਲੀਆਂ ਵਾਲ ਇਸ ਵੇਲੇ ਇਟਲੀ 'ਚ ਵੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਉਹ ਬਹੁਵਿਧਾਵੀ ਲੇਖਕ ਹੈ ਜੋ ਵੱਖ ਵੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕ, ਪ੍ਰੇਰਿਕ ਤੇ ਚਲੰਤ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ ਨਿਰੰਤਰ ਕਲਮ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਮੈਂ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ “ਲਾਲ ਪਾਣੀ ਛੱਪੜਾਂ ਦੇ” ਨਾਵਲ ਦਾ ਪਾਠ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ 1947 ਚ ਵਾਪਰੀ ਖੂਨੀ ਵਰਤਾਰੇ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਵਧੀਆ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਵੇਂ ਨਾਵਲ “ਉਸ ਪਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ” ਵਿੱਚ ਲੇਖਕ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਦੂਰੋਂ ਦਿਖਦੀ ਚਮਕ ਦਮਕ ਕਾਰਨ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਖਿੱਚ ਦੇ ਕਾਰਨ ਵੱਧ ਰਹੇ ਪਲਾਇਨ ਕਰਨ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਤੇ ਉਸ ਦੀ

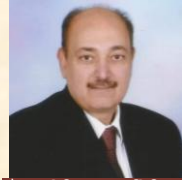
ਅਸਲੀਅਤ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੰਗ ਮੁਤਾਬਿਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਢੁੱਕਵਾਂ ਚੁਣਿਆ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਦੀ ਪਟ ਕਥਾ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਅੱਗੇ ਤੁਰਦੀ ਹੈ ਪਾਠਕ ਦੀ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਦੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਏਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਲੇਖਕ ਦਾ ਇਹ ਨਾਵਲ ਇਕ ਸਿਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼, ਵਿਦੇਸ਼ ‘ਚ ਫੈਲੇ ਟਰੈਵਲ ਏਜੰਟਾਂ ਦੇ ਮਕੜਜਾਲ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਦੁਆਰਾਂ ਮਨੁੱਖੀ ਸਮਗਲਿੰਗ ਦੇ ਢੰਗ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵਧੀਆ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਵੱਡਾ ਸੁਨੇਹਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਗੈਰ ਕਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਅਪਣਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕਨੂੰਨੀ ਢੰਗ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਜੰਗਲੀ ਰਸਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਨ ਜੋਖਮ ‘ਚ ਵੀ ਪਾਉਣੀ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਾਨ ਗੁਆਉਣੀ ਵੀ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਲਾਲੀ, ਦੀਪ, ਕਮਲ, ਰੀਨਾ ਵਰਗੇ ਪਾਤਰਾਂ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਜੋ ਦਰਦ ਹੰਢਾਏ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਸੁਣਕੇ ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਰੂਹ ਕੰਬ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਕਵਾਡੋਰ, ਪਨਾਮਾ ਤੇ ਮੈਕਸੀਕੋ

ਲੇਖਕ:
ਬਿੰਦਰ ਕੋਲੀਆਂ ਵਾਲ

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ: ਉਸ ਪਾਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ

ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਚੋਂ ਡੌਂਕਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ 'ਚ ਗੁਜ਼ਰਦਿਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਕਰੰਗ, ਪੰਜਾਬੀ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਵਾਰਿਸ ਲਾਸ਼ਾਂ, ਸੰਮੁਦਰਾਂ 'ਚ ਡੁੱਬਦੀਆਂ ਕਿਸ਼ਤੀਆਂ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਆਦਿ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਚਿਤਰਣ ਕਰਕੇ ਨਾਵਲਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਗਲਪ ਜੁਗਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਇਕ ਤੱਥਮੂਲਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਰਚਨਾ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਕੁੱਲ 18 ਕਾਂਡ ਹਨ ਅਤੇ ਹਰ ਕਾਂਡ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਪ੍ਰੋਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ :

ਪ੍ਰੋ. ਸਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ
ਢਿੱਲੋਂ

‘ਕਹਿੰਦੇ ਆ ਇਨਸਾਨ ਜਿੰਨੀ ਮਰਜੀ ਦੌੜ ਭੱਜ ਕਰ ਲਵੇ, ਪਰ ਜਿੱਥੇ ਉਹਦਾ ਦਾਣਾ ਪਾਣੀ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਇਨਸਾਨ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਪਹੁੰਚ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਇਨਸਾਨ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ, ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬ ਕਰਨਾ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਨਾ ਉਸ ਮਾਲਕ ਦੇ ਹੱਥ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚਦਾ ਅਤੇ ਕਈ ਵਾਰ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ‘ਤੇ ਹੀ ਸਿਖਰਾਂ ‘ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।’

ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਭਾਂਤ ਸੁਭਾਂਤੀ ਸ਼ੈਲੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਵਾਰਤਾਲਾਪੀ ਰਗਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪ੍ਰੋਕ ਤੇ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਨਿੱਜੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਤੇ ਸੁਝਾਅ ਵੀ ਪੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਵਾਕ ਬਣਤਰ ਵਧੀਆ ਹੈ, ਪਰ ਕਿੱਧਰੇ ਕਿੱਧਰੇ ਵਾਕ ਤੇ ਪੈਰੇ ਦਾ ਦੁਹਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਜੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ ਪਰ ਜੋ ਹਨ ਉਹ ਰਚਨਾ ਵਿੱਚ ਦਾਲ ਵਿਚ ਕੋਕੜੂ ਹੋਣ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਨਾਵਲ ਦੇ ਪਲਾਟ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੂਹ ਕਾਂਡਾਂ ਵਿਚ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਲੜੀਬੱਧ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਬੜੇ ਹੀ ਗੁੰਦਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਦੁਆਬੀ ਰੰਗਣ ਵਾਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ ਆਮ ਹੀ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੋਲੀ ਚ ਲੋੜ ਮੂਜਬ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਤੇ ਅਖਾਣਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵੀ ਢੁੱਕਵੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੁਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ‘ਚ ਜਰਾ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਾਵਲਕਾਰ ਬਿੰਦਰ ਕੋਲੀਆਂ ਵਾਲ ਦੀ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਗਲਪੀ ਅੰਸ਼ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਇਸ ਵਿਚ ਤੱਥਮੂਲਕਤਾ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਅੱਜ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨ ਅੱਗੇ ਗੈਰਕਾਨੂੰਨੀ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦੇ ਖਤਰਿਆਂ ਤੇ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਦਾ ਵਧੀਆ ਖੁਲਾਸਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਭਰਵਾਂ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਬਿੰਦਰ ਕੋਲੀਆਂ ਵਾਲ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਮੂਹ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਪੁਰਜੋਰ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

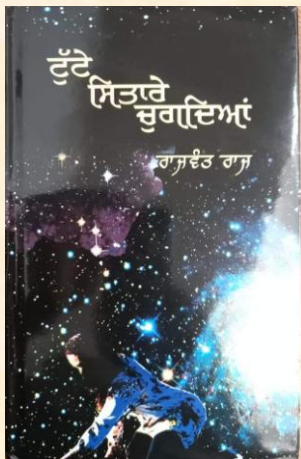
ਪ੍ਰੋ. ਸਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ

ਯੂ. ਕੇ.

+447806945964

ਟੁੱਟੇ ਸਿਤਾਰੇ ਚੁਗਦਿਆਂ (ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ): ਰਾਜਵੰਤ ਰਾਜ

ਪ੍ਰੀਤ ਮਨਪ੍ਰੀਤ

ਰਾਜਵੰਤ ਰਾਜ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਬਹੁ-ਵਿਧਾਵੀ ਲੇਖਕ ਤੇ ਗਜ਼ਲ ਮੰਚ ਸਰੀ ਦਾ ਮਾਣਮੱਤਾ ਮੈਂਬਰ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਟੁੱਟੇ ਸਿਤਾਰੇ ਚੁਗਦਿਆਂ’ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਅਦਬ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਗਵਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਰੰਗਸ਼ਾਲਾ’ ਤੇ ‘ਰਾਗਣੀਆਂ’ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚਰਚਿਤ ਨਾਵਲ ‘ਪਿਉਂਦ’ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਝੋਲੀ ‘ਚ ਪਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਉਸ ਦੀਆਂ ਗਜ਼ਲਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਹੁ-ਦਿਸ਼ਾਵੀ ਤੇ ਬਹੁ-ਪਸਾਰੀ ਯਥਾਰਥ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਵੀ ਸੂਖਮਤਾ ਤੇ ਕਾਵਿ-ਸੁਹਜ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਹਨ। ਉਸ ਨੂੰ ਵੱਡੇ

ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵਰਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸੌਖੇ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ‘ਚ ਕਹਿਣ ਦਾ ਵਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਮਲ ਤੇ ਬਹੁਪਰਤੀ ਖਿਆਲਾਂ ਦੇ ਸਰੂਰ ‘ਚ ਭਿੱਜ ਕੇ ਸ਼ਾਇਰੀ ‘ਚ ਉਤਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਹੀਰੇ ਤਰਾਸ਼ਦਾ ਹੈ।

ਰਾਜਵੰਤ ਖੁਦ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦ ਵਿਚ ਲਹਿ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਨੇੜਤਾ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਗਜ਼ਲ ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਖੁਦ ਨਾਲ, ਸ਼ਾਇਰੀ ਨਾਲ ਜਾਂ ਪੂਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਨਾਲ ਇਕਸੁਰਤਾ ਦਾ ਹੀ ਨਾਂ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਸਵੈ-ਸੰਵਾਦ ਦੀ ਇਸ ਵਿਸਮਾਦੀ-ਅਵਸਥਾ ਦੌਰਾਨ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਦੀ ਤੀਬਰਤਾ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਤਲਾਂ ਅਤੇ ਡੂੰਘੇ ਰਹੱਸ-ਬੋਧ ‘ਚ ਉਤਰ ਉਹ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਦੇ ਮੋਤੀ ਲੱਭ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਇਸ ਰੰਗ ਦੇ ਹੱਥਲੇ ਸ਼ਿਅਰ ਦਿੰਦੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੇ ਨੇ:

ਉੱਡ ਗਏ ਅਹਿਸਾਸ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਬਾਰੀ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ,
ਜਿਸਮ ਦੀ ਵਲਗਣ ‘ਚ ਬੈਠਾ ਤੜਫਦਾ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ।

ਚੰਗੀ ਗਜ਼ਲ, ਮਹਿਜ਼ ਕਾਫੀਆ-ਪੈਮਾਨੇ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਬਲਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਮੰਜ਼ਰਕਸ਼ੀ, ਤਫਰੀਕ, ਤਗੱਜ਼ਲ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸੂਖਮ ਗੁਣ ਜਾਂ ਖੂਬੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ।

ਲੇਖਕ:
ਰਾਜਵੰਤ ਰਾਜ

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ: ਟੁੱਟੇ ਸਿਤਾਰੇ ਚੁਗਦਿਆਂ

ਮੈਂ ਹੋ ਕੇ ਮੌਮ ਦਾ ਬੁੱਤ ਵੀ ਕਲਾਵੇ ਭਰ ਲਿਆ ਅੱਗ ਨੂੰ,
ਮੇਰੇ 'ਚੋਂ' ਲਾਟ ਜਦ ਗੁਜ਼ਰੀ, ਅੰਗਾਰੇ ਦੇਖਦੇ ਰਹਿ ਗਏ।

ਸ਼ਾਇਰੀ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਅਹਿਸਾਸਾਂ ਨੂੰ ਸਫ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਉਕਰਨ ਦਾ ਹੀ ਨਾਂ ਨਹੀਂ, ਸ਼ਾਇਰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਵੀ ਸੁਚੇਤ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਮੈਂਬਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿੱਥੇ ਅਜੋਕੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਤਨਾਉਸ਼ੀਲ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਮਨੋ-ਵਿਗਿਆਨ ਤੇ ਗੁੰਝਲਾਂ ਦੀ ਉਸਨੂੰ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਸਮਝ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਆਪਣੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਵਿੱਚ ਉਹ ਤਾਰਕਿਕ ਸੋਚ ਦਾ ਮੁੱਦਈ ਬਣਦਾ ਹੋਇਆ ਬੇਲੋੜੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਡੰਬਰਾਂ ਅਤੇ ਬਾਹਰੀ ਦਿਖਾਵਿਆਂ 'ਤੇ ਗਹਿਰੀ ਚੋਟ ਕਰਦਾ ਹੈ:

ਇਹ ਮੰਨਦੇ ਬਹੁਤ ਨੇ ਸਾਨੂੰ, ਨਹੀਂ ਪਰ ਮੰਨਦੇ ਸਾਡੀ,
ਕਿਸੇ ਬਸਤੀ 'ਚ ਮਸਜਿਦ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਸੀ ਸ਼ਿਵਾਲੇ ਨਾਲ।

ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਰਾਜਵੰਤ ਦੇ ਫ਼ਖ਼ਰੀਆ ਸ਼ਿਅਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਬਾਰੇ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਵਿ-ਸਿਰਜਣਾ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਵੀ ਬਥੇਰਾ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਨੂੰ ਮਾਨਣ ਤੇ ਜਾਨਣ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮਾ ਪਾਠਕਾਂ 'ਤੇ ਛੱਡਦਾ ਹਾਂ।

ਅਖ਼ੀਰ ਵਿੱਚ ਏਨਾ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹਾਂਗਾ ਕਿ ਰਾਜਵੰਤ ਦੀ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਜਿੱਥੇ ਸਮੁੱਚੇ ਗ਼ਜ਼ਲ-ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਮੁੱਲਵਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਵਿੱਚ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦੇ ਵੀ ਨਕਸ਼ ਸਾਫ਼ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਨੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਗ਼ਜ਼ਲ ਮੰਚ ਸਰੀ ਨੂੰ ਢੇਰ ਮੁਬਾਰਕਾਂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਲਮੀ-ਸਫ਼ਰ ਲਈ ਸ਼ੁਭ-ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਅਸੀਮ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਇਕ ਸ਼ਿਅਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਖ਼ਤਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ:

ਪ੍ਰੀਤ ਮਨਪ੍ਰੀਤ

ਮੈਂ ਅਦਨਾ ਕਾਵਿ ਬਿੰਦੂ ਵੀ ਬਣਾਂਗਾ, ਦਾਇਰਾ ਇਕ ਦਿਨ,
ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ 'ਚ ਹੁਣ ਹੁੰਦਾ ਮੇਰਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੀ ਰਹਿਣਾ।

ਪ੍ਰੀਤ ਮਨਪ੍ਰੀਤ

ਸਰੀ, ਕੈਨਡਾ

+16047155035

ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ: ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਪਰਵਾਸ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਬਸੇਰਾ ਵਿਸ਼ਵ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਵ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਬੰਧੀ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਆਰੰਭਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਇਸ ਜਾਣ ਪਛਾਣ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਸਾਕਾਰਾਤਮਕ ਹੁੰਗਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ

ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ

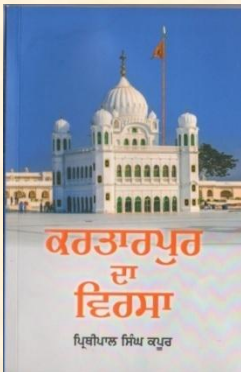
- 1) ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਾ ਵਿਰਸਾ: ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ
ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
- 2) ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ: ਡਾ. ਬਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ, ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕਮਾਲਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
- 3) ਸੁਰਤਾਲ: ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ
ਲੋਕ ਵਿਰਾਸਤ ਅਕਾਦਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ
- 4) ਨੁਕਤਾ-ਏ- ਨਿਗਾਹ: ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਅਸਥੈਟਿਕਸ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ
- 5) ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਰ ਪਾਰ: ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਅਜ਼ਾਦ ਬੁਕ ਡਿੱਪੂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
- 6) ਪੱਤੇ ਪੱਤੇ ਲਿਖੀ ਇਬਾਰਤ: ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ ਤੇ ਤੇਜਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਸਾਤਵਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
- 7) ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾਵਲੀ: ਹੁੰਗਾਰਾ ਦਰ ਹੁੰਗਾਰਾ
ਸੰਪਾਦਕ: ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀਆ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ: ਕੁਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੂਰੀ, ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਪੁਸਤਕਮਾਲਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਾ ਵਿਰਸਾ: ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ

ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ ਚਿੰਤਕ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਹਨ ਨੈਸ਼ਨਲ ਆਰਕਾਈਵਜ਼ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਇਕ ਰਿਸਰਚ ਸਕਾਲਰ ਵਜੋਂ ਆਪਣੇ ਕੈਰੀਅਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਨ ਕਾਰਜ ਵੀ ਕੀਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਵ ਭਾਰਤ ਕਾਲਜ ਪਾਂਚਟਾ, ਕਪੂਰਥਲਾ ਵਿਖੇ ਤੇ ਫੇਰ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਵੀ ਰਹੇ। ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਟੈਕਸਟ ਬੁੱਕ ਬੋਰਡ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵੀ ਬਣੇ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋ. ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਦੇ ਮਾਣਯੋਗ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਵੀ ਰਹੇ ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ ਦੀਆਂ ਹੁਣ ਤਕ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਛੇ ਮੌਲਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਸੱਤ ਮੌਲਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ 16 ਸੰਪਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਤਿੰਨ ਅਨੁਵਾਦਿਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ।

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖ ਧਾਰਮਕ ਸਾਹਿਤ (Scriptural literature) 'ਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਨਮ ਸਾਖੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਵਾਇਤੀ / ਰੀਤਕ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਬਾਰੇ ਸੰਖੇਪ ਹਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਵਿਸਤਰਿਤ ਅਧਿਐਨ ਦੀ ਅਤਿਅੰਤ ਲੋੜ ਲਗਾਤਾਰ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਸੰਬੰਧੀ ਵਡਮੁੱਲੇ ਸੰਕੇਤਕ ਇਸ਼ਾਰੇ ਹਨ: 'ਕਰਤਾਰ ਪੁਰਿ ਕਰਤਾ ਵਸੈ ਸੰਤਨ ਕੈ ਪਾਸਿ' (ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੫)। ਵਰਤਮਾਨ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪ੍ਰੋ. ਹਰਬੰਸ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੀਵਨੀ ਵਿਚ 20 ਪੰਨਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਅਧਿਆਇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਭਰੋਸੇਯੋਗ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਘਾਟ ਅੱਖਰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਰੋਤਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਨਿਵੇਕਲੇ ਮਹੱਤਵ ਵਾਲੇ ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਇਸ ਪਾਵਨ ਬਸਤੀ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸੰਬੰਧੀ ਅਨੁਕੂਲਤਾ (relevance) ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਦਿਲਚਸਪ ਤੱਥ ਪਾਠਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨੇ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕੇ ਹਨ।

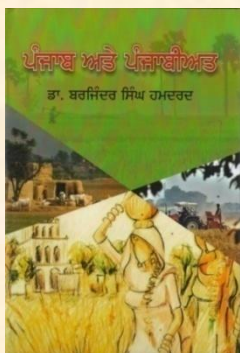
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖ ਅਧਿਆਤਮਕਤਾ (ecclesiast) ਦਾ ਸੰਪੂਰਨ ਸੰਕਲਪ ਸੰਗਤ ਸਾਹਮਣੇ ਰੱਖਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਹੀ ਅਖੰਡ

(indivisible) ਸਰਬ-ਉੱਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਠਾ (ਧਰਮ ਅਤੇ ਆਸਥਾ) ਵੀ ਇੱਕ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮੁੱਚੀ ਮਨੁੱਖਤਾ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਬਰਾਬਰੀ (absolute equality) ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਗੁਰੂ-ਚੇਲੇ ਦਾ ਅਨੂਠਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸੰਗਤ ਗੁਰੂ ਸਮੇਤ ਸਰਬੱਤ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੀ (ਦਬਿਸਤਾਨ-ਇ-ਮਜ਼ਾਹਿਬ) ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸਿਰਜੇ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅਤੇ ‘ ਗੁਰ ਸੰਗਤਿ ਕੀਨੀ ਖ਼ਾਲਸਾ! ਵਰਗੇ ਅਦਭੁੱਤ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਵੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੇ ਵਡਮੁੱਲੇ ਵਿਰਸੇ ਸੰਬੰਧੀ ਪੰਥਕ ਚੇਤੰਨਤਾ ਉਤੇਜਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਰਤਾ; ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਇਕ ਨਿਵੇਕਲਾ (exclusive) ਪ੍ਰਸੰਗ ਜਾਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪ੍ਰੋ. ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ

ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ: ਡਾ. ਬਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ

ਡਾ. ਬਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ ਸਹਿਜ ਅਤੇ ਸੁਹਜ ਭਰਪੂਰ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ। ਸਾਹਿਤਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ, ਲਗਨ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਾਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਥਾਂ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ ਅਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੀ ਪਿਓਂਦ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲੀ ਹੈ। ਡਾ. ਬਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ ਨੇ ਸਫਰਨਾਮਾ, ਲੇਖ ਸੰਗ੍ਰਹ ਅਤੇ ਨਾਵਲਿਟ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ‘ਪਦਮ ਸ਼੍ਰੀ’ ਅਤੇ ‘ਪਦਮ ਭੂਸ਼ਨ’ ਐਵਾਰਡ, ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ ਵੱਲੋਂ ‘ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪੱਤਰਕਾਰ’ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਡੀ. ਲਿੱਟ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ

ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਵਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਤਾਵਰਨਿਕ ਚੇਤਨਾ ਨੂੰ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਵੀ ਅਗਰਸਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੂੰਜੀਵਾਦ, ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ। ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਇਕੋ ਮੰਤਵ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ: ਲਾਭ (Profit) ਅਤੇ ਹੋਰ ਲਾਭ! ਪ੍ਰਾਫਿਟ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਉਹ ਹਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਜ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰੀਲੀਆਂ ਗੈਸਾਂ ਘੋਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਪਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਗੰਧਲਾ ਕਰ

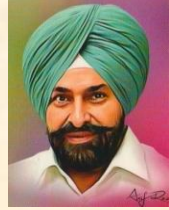
ਸਕਦਾ ਹੈ। ਧਰਤੀ ਹੇਠਲੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੈਲਾ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਹੈ , ਧਰੁਵ ਉੱਪਰ ਜੰਮੀ ਬਰਫ ਨੂੰ ਪਿਘਲਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਵਿਚ ਮਘੋਰੇ (ਛੇਕ) ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੂੰਜੀਵਾਦ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੇ ਪੂਰੇ ਗਲੋਬ ਨੂੰ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਰੱਖਿਆ ਹੈ। ਦੁਨੀਆ ਭਰ ਦੇ ਚਿੰਤਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀਸ਼ੀਲ ਸੰਗਠਨ ਨਾ ਕੇਵਲ ਵਾਤਾਵਰਨਿਕ ਸ਼ੁੱਧੀ ਲਈ ਚੇਤੰਨ ਹਨ ਬਲਕਿ ਪੂੰਜੀਵਾਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਦਾ ਵੀ ਡਟ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਪਰ ਪੂੰਜੀਪਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੂਰੇ ਵਿਸ਼ਵ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ, ਮੀਡੀਆ ਅਤੇ ਚਿੰਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਹਨ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਇਕ ਲੋਕ-ਲਹਿਰ ਉਸਾਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ‘ਅਜੀਤ’ ਨੇ ਹਰਿਆਵਲ ਲਹਿਰ ਦੀ ਮਾਅਰਫ਼ਤ ਅਜਿਹੇ ਅੰਦੋਲਨ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵਿਚ ਬਣਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਵੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਰੁੱਖਾਂ ਦਾ ਆਰੋਪਣ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ‘ਅਜੀਤ’ ਨੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਦੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂਆਂ ਵੱਲ ਵੀ ਤਵੱਜੋ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਦਾਰ ਬਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਵਿਰੋਧੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਵਕਤਵ ਉਲੇਖਯੋਗ ਹੈ।

ਸ. ਬਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਨੁਭਵ, ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਲੇਖਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪਾਸਾਰਾਂ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੁਆਰਾ ਉਸ ਦਾ ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਪ੍ਰਤੀ ਸਮਰਪਣ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦਾ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਰੋਸ਼ਨ ਹਸਤਾਖਰ ਹੈ ਜੋ ਪਿਛਲੀ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਨਿਰੰਤਰ ਨੂਰ ਅਤੇ ਨਿੱਘ ਵੰਡ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰੈਡੀਕਲ ਚਿੰਤਕ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਵਧੇਰੇ ‘ਤੱਤੇ ਅਤੇ ਤਲਖ’ ਅੰਦਾਜ਼ ਦੀ ਵੀ ਅਕਸਰ ਮੰਗ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਤੱਤਾਪਣ ਜਾਂ ਤਲਖੀ ਉਸ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਧਿਰ ਦਾ ਪਰਵਕਤਾ ਜਾਂ ਬੁਲਾਰਾ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਬਲਕਿ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਚੱਲਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ “ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਖੱਬੇ ਜਾਂ ਸੱਜੇ ਪੱਖੀ ਸੋਚ ਵਾਲੇ, ਰੈਡੀਕਲ ਅਤੇ ਰਵਾਇਤੀ, ਦੇ ਅਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਮੌਜੂਦਾ ਦੌਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਹੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਦਾ ਨਿਸ਼ਵਰ ਹੋਵੇ, ਜਿਸ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪੰਜਾਬ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਹੋਵੇ। ਮੈਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ ਬਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਜਿਉਂਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਥੋੜਾ-ਬਹੁਤ ਜਾਣਦਾ-ਸਮਝਦਾ ਵੀ ਹਾਂ। ਥੋੜਾ-ਬਹੁਤ ਇਸ ਲਈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕ ਅਸਗਾਰ ਸਾਗਰ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਹ ਪਾ ਸਕਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ। ਆਓ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲੀਏ, ਇਸ ਉੱਪਰ ਪਹਿਰਾ ਦੇਈਏ!

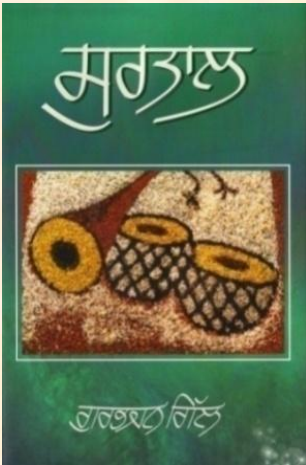
ਪ੍ਰੋ. ਬ੍ਰਹਮ ਜਗਦੀਸ਼ ਸਿੰਘ

ਸੁਰਤਾਲ : ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਦੀ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਜ਼ਮੀਨ

ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ ਸਮਰੱਥ, ਨਿਰੰਤਰ ਕਿਰਿਆਸ਼ੀਲ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ, ਸਾਹਿਤਕ ਟਿੱਪਣੀਕਾਰ, ਵਿਗਿਆਨ ਸਾਹਿਤ ਸੰਪਾਦਕ ਅਤੇ ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਰਗਰਮ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸਖ਼ਸ਼ੀਅਤ ਹੈ। 2010 ਤੋਂ 2014 ਤੱਕ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਡਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਹੇ ਤੇ ਹੁਣ ਲੋਕ ਵਿਰਾਸਤ ਅਕਾਡਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵੱਜੋਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ‘ਰਾਵੀ’, ‘ਖ਼ੈਰ ਪੰਜਾਂ ਪਾਣੀਆਂ ਦੀ’ ਅਤੇ ‘ਸੁਰਤਾਲ’ ਸ਼ਾਹਮੁਖੀ ਵਿਚ ਛਪ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸੁਹਿਰਦ ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ ਹੁਣ ਤੱਕ 15 ਮੌਲਿਕ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਤੇ 4 ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ

ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ ਕੋਲ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ। ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਜੋੜ ਵਿਚ ਐਬ ਏ ਤਨਾਫ਼ਰ ਹੈ ਪਰ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ ਜ਼ਮੀਨ ਹੀ ਸੱਜਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਇਹਤਿਹਾਸ ਤੇ ਠਰੰਮੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਧੁਨ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਮਿਠਾਸ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ ਨਿਰੰਤਰ ਕਵੀ ਹੈ। ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ, ਵਰ੍ਹੇ ਛਿਮਾਹੀਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਕਵੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ

ਗੀਤ, ਗ਼ਜ਼ਲ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਦਿਨੇ
ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਦੀਆਂ,

ਖਵਰੇ ਕਿਹੜਾ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਹੜੇ ਵੇਲੇ ਭਾ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਗ਼ਜ਼ਲ ਨੂੰ ਪਰਦੇਸੀ ਤੇ ਜਾਗੀਰੂ ਸਿਨਫ਼ ਕਹਿ ਕੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਅਪ੍ਰਵਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪਈ। ਆਧੁਨਿਕ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਧਰਤੀਆਂ 'ਤੇ ਬੇਹੱਦ ਮਕਬੂਲ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਨੇ ਬਿਨਾ ਕਿਹਾ ਹੀ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸੁਹਣੀਆਂ ਸਿਨਫ਼ਾਂ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਰਦੀਆਂ। ਹਰ ਯੁੱਗ ਵਿੱਚ ਤੇ ਹਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਉਹ ਉਸਦੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਸਮੋਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਭਜਨ ਦੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਵੀ ਇਸ ਸੱਚ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ। ਉਸਦੀਆਂ ਗ਼ਜ਼ਲਾਂ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿੰਡ, ਖੇਤ, ਕਿਰਤ ਸਭ ਸਮੇਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰੀਹ, ਟਾਹਲੀਆਂ, ਤੂਤ ਵੀ ਪਰਵਾਸ

ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ, ਖੂਹ ਵੀ ਤੇ ਤੂੜੀ ਦੀ ਪੰਡ ਵੀ ਤੇ ਜੂਹ ਵਿੱਚ ਚਰਦੇ ਪਸ਼ੂ ਵੀ, ਰੰਬੀ ਤੇ ਪੱਲੀ ਵੀ।

ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ ਦੀ ਗ਼ਜ਼ਲ ਦੇ ਸਰੋਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦਰਾਂ ਘਰਾਂ, ਖੇਤਾਂ ਖਲਿਹਾਰਾਂ, ਪਗਡੰਡੀਆਂ, ਸ਼ਾਹਰਾਹਾਂ, ਢਾਰਿਆਂ, ਮਹਿਲਾਂ, ਰਾਜੇ ਰੰਗਾਂ, ਅਣਹੋਇਆਂ ਤੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਾਉਂਦਿਆਂ ਤੱਕ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ ਦਾ ਮੋਹ ਤੇ ਰੋਹ ਬਰਕਰਾਰ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਵਿੱਚ ਉਸ ਦੀ ਆਸਥਾ ਕਾਇਮ ਦਾਇਮ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ, ਸੂਫੀਆਂ, ਸੰਤਾਂ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਚਾਨਣ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ, ਗੱਭਰੂਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਉਸਦੀ ਅਸੀਸ ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਹੈ। ਸੁਰਤਾਲ ਦੀ ਆਮਦ ਤੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲੋਂ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਮੁਬਾਰਕਾਂ, ਦੁਆਵਾਂ ਤੇ ਸੁਭਾਇੱਛਾਵਾਂ।

ਡਾ. ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ

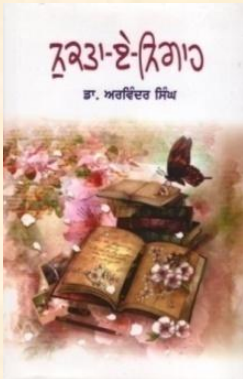
ਨੁਕਤਾ-ਏ-ਨਿਗਾਹ: ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਹੁਪੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ ਉਹ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਵਿਖੇ ਬਤੌਰ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਆਪਣੀਆਂ ਅਣਖੋਂਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿਭਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸੱਤ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਰਾਜਨੀਤੀ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਵੀ ਅਥਾਹ ਲਗਾਓ ਰੱਖਦੇ ਹਨ 'ਜਦੋਂ ਸਿਮਰਤੀਆਂ ਜਾਗਦੀਆਂ ਹਨ' ਤੇ 'ਨੁਕਤਾ-ਏ-ਨਿਗਾਹ' ਦੇ ਵਾਰਤਕ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲੁਆ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਣਗਿਣਤ ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਕੌਮੀ ਤੇ ਆਲਮੀ ਰਸਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ

ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੱਲਾ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਨੁਕਤਾ-ਏ-ਨਿਗਾਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਲੇਖਾਂ ਨਾਲ ਬਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹਮਦਰਦ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਦਾਇਰੇ ਨਾਲ ਹੋਈ ਅਤੇ ਉਸ ਉਪਰੰਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਾਲਮ ਨਵੀਸਾਂ ਨੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕੀਤਾ ਪਰ ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੱਲਾ ਦੀ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਚਲੰਤ ਮਸਲਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਹੱਟ ਕੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਮੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੰਜੀਦਾ ਅਤੇ ਭਾਵਪੂਰਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਛੋਟੇ ਛੋਟੇ ਲੇਖਾਂ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਇਕ ਰਚਨਾ ਪਹਿਲਾਂ 'ਜਿਗਰ ਪਾਰੇ' ਗਗਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ

ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਕਲਾਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਡਾ. ਭੱਲਾ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਲੇ ਲੇਖ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਪਹਿਚਾਨਣ ਦੇ ਇਕ ਯਤਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

‘ਨੁਕਤਾ-ਏ-ਨਿਗਾਹ’ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪੰਝਤਰ ਲੇਖ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਝਤਰ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਮੁੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆਤਮਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਆਰੰਭ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ੀ, ਪੈਗੰਬਰ, ਵਿਦਵਾਨ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਇਕ ਸੰਵਾਦ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਸੰਵਾਦ ਨੂੰ ਡਾ. ਭੱਲਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਸਤਾਰ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ

ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਅਰਥ, ਸਕੂਨ, ਗਰੂਰ, ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਮਹਤੱਤਾ, ਪਿਆਰ ਵੰਡਣ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ, ਖੁਸ਼ੀ, ਕਰੋਧ, ਸਿਆਣਪ, ਗਿਆਨ, ਸਿਦਕ, ਖਾਮੋਸ਼ੀ, ਖੁਦਦਾਰੀ, ਸੰਕੀਰਣਤਾ, ਖੁਸ਼ਾਮਦ, ਜੀਵਨ ਦੀ ਪਰਵਾਜ਼ ਆਦਿ ਪੰਝਤਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਖਰੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਛੋਹਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਭਾਵਪੂਰਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹੋਏ, ਜੀਵਨ ਜੀਉਣ ਦੀ ਜਾਚ ਲਈ ਇਕ ਰਾਹੀ ਵਾਂਗ ਯਾਤਰਾ ਦੇ ਪੈਂਡੇ ਦਾ ਅਣਗਾਹੇ ਰਾਹਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ: ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ

ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਢਿੱਲੀ ਦੇ ਚਾਂਦਨੀ ਚੌਂਕ ਤੋਂ ਛਪਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ‘ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ’ 1971 ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਡੇਢ ਕੁ ਸਾਲ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਪਰੂਫ ਰੀਡਿੰਗ ਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਗੁਣ ਸਿੱਖੇ। ਇਥੇ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਪੈ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਇਸੇ ਹੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਛਪਿਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਿਹ 1977 ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਲੇਖ, ਨਾਵਲੈੱਟ ਅਤੇ ਕਹਾਣਿਆਂ ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਲੇ ਲੇਖ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਜੀਵਨ ਤਜਰਬਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਹਿਲੂਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ

ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ’ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਪੱਤਰਕਾਰ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ‘ਮਿਡਲ’ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਹੈ।

ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੰਨੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਲੇਖ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਤੇ ਥੱਲੇ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿਚ ਸਮੱਗਰੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਅਹਿਮੀਅਤ ਵਾਲੇ ਕਾਲਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਵਿਚ ਆਏ ਸੰਜੀਦਾ ਪਾਠਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਵਧੇਰੇ ਸੰਜੀਦਗੀ ਨਾਲ ਪੜਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਸ ਕਾਲਮ ਵਿਚ ਹਰ ਵਿਸ਼ੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਢੰਗ

ਨਾਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਇਹ ਦਿਲਚਸਪੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ ਹੈ। ‘ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ’ ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਦਾ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਲਈ ਲਿਖੇ ਗਏ ਕਾਲਮ ਦੀ ਹੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਹੈ। ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਨੇ ਇਸ ਕਾਲਮ ਵਿਚ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਭਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਜੀ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਕੇ, ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਅਤੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਾਈਆਂ ਦੇ ਅਨੁਭਵ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ, ਨਿੱਜੀ ਸਬੰਧੀਆਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੱਧਰ ‘ਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਜੀਵਨ ਹੰਢਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਪੀੜਾ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਪੱਤਰਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨਾਲੋਂ ਹਟ ਕੇ, ਮਨ ਦੀ ਸਾਫ਼ਗੋਈ, ਮਾਨਵੀ ਸੋਚ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਹਿਰਦ ਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਾਪਰ ਰਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਦੇਖਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਮਰੱਥ ਲੇਖਕ ਹੈ। ਮਨਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਢਿੱਲੋਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾ ਲਈ ਮੈਂ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮਾਨਵੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ‘ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ, ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਸਮੱਗਰੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦੇ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਰਹੇਗਾ।

ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ (ਡਾ.)

ਪੱਤੇ ਪੱਤੇ ਲਿਖੀ ਇਬਾਰਤ: ਕ੍ਰਿਸਮੇ ਜਿਹੀ ਸਿਰਜਣਾ

ਪੱਤੇ ਪੱਤੇ ਲਿਖੀ ਇਬਾਰਤ ਸ. ਤੇਜਪ੍ਰਤਾਪ ਸੰਧੂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ 103 ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਫੋਟੋ ਕਲਾਕਾਰੀ ਤੇ ਉਸ ਕਲਾਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕਾਵਿਕ ਰੂਪ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗਿੱਲ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਸਾਂਝਾ ਯਤਨ ਹੈ। ਸ. ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੰਧੂ ਕੁਦਰਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਫੋਟੋ ਕਲਾਕਾਰ ਹਨ। ਆਪਣੀ ਮੰਤਰ ਮੁਗਧ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਵੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਵੀ ਤੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਲੋਕ ਵਿਰਾਸਤ ਅਕਾਡਮੀ, ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬਹੁਪੱਖੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤ ਪ੍ਰੇਮੀ ਵੀ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਨੂੰ ਬੜੇ ਵਿਲੱਖਣ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕਾਵਿਕ ਰੂਪ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ

ਪੱਤੇ ਪੱਤੇ ਲਿਖੀ ਇਬਾਰਤ

ਕੁਦਰਤ ਸਿੱਖ ਸਿੰਧੂ - ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੱਖ ਸੰਧੂ

ਪੱਤੇ ਪੱਤੇ ਲਿਖੀ ਇਬਾਰਤ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਤੇ ਲਿਖਤ ਦੋਹਾਂ ਚੋਂ ਲੰਘਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਰ 'ਚ ਮੂਕ ਮਨ ਨਾਲ ਗੁਫਤਗੂ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਮਹਿਕ ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਆਤਮਾ ਵਿਚ ਵਸਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਤਹਿ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਕਰਤੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸਮੁੱਚ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਸਕਦੇ। ਕਾਦਰ ਦੀ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕਤਰੇ ਕਤਰੇ, ਪੱਤੇ ਪੱਤੇ 'ਚੋਂ ਉਸਦੀ ਨੁਹਾਰ ਤੱਕਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੰਮ ਹਾਰੀ-ਸਾਰੀ ਦੇ ਵੱਸ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਤੇਜ

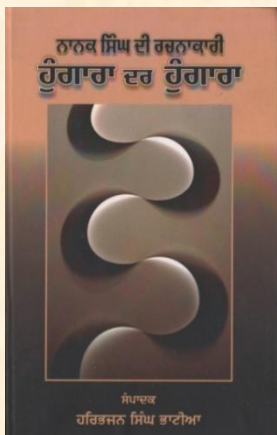
ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੱਖ ਸੰਧੂ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਅੱਖ (ਕੈਮਰੇ) ਅਤੇ ਕਲਮੇ ਵਾਲੀ ਉਂਗਲ ਦੀ ਗਹਿਰੀ ਸੋਚ ਨੇ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਹਰ ਤਸਵੀਰ ਤੇ ਉਸ ਹੇਠਲੀ ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ ਦੀ ਲਿਖਤ ਇਕ ਪਵਿੱਤਰ ਸੂਤਰ ਵਰਗੀ ਹੈ ਜੋ ਲਘੂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਦੀਰਘ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟਾਉਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਬਿਰਖਾਂ, ਬੂਟਿਆਂ ਦੇ ਫੁੱਲ-ਪੱਤੇ ਰੁੱਤਾਂ ਦੇ ਨਿੱਘ ਤੇ ਠਾਰ ਨੂੰ ਝੱਲਦੇ, ਧੁੱਪਾਂ ਸਹਿਣ ਕਰਕੇ, ਹਵਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਤੱਕਦੇ ਆਪਣਾ ਰੂਪ ਰੰਗ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬਦਲਦੇ, ਹੌਂਦ ਤਕ ਖਤਮ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਜੀਵਨ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਭੇਤ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦੇ, ਅਰਥ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਹੀ ਕ੍ਰਿਸਮਾ ਹੈ ਕੁਦਰਤ ਦਾ। ਇਹ ਪੱਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਵੱਡੇ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਪੋਥੀ ਦੇ ਰਹੱਸੀ-ਰਮਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਸਫੇ ਹਨ।

ਹਰ ਬਿਰਖ ਇਕ ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿ ਹੈ। ਪਰ ਅਫ਼ਸੋਸ ਸਾਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਹਰਫ਼ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹੇ। ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਇਹ ਹਰਫ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ ਦੀ ਲਿਖਤ ਨੇ ਉਸ ਪੜ੍ਹਤ ਨੂੰ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਢਾਲ ਕੇ ਇਬਾਰਤ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ।

ਪ੍ਰੋ. ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੱਠਲ

ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾਕਾਰੀ : ਹੁੰਗਾਰਾ ਦਰ ਹੁੰਗਾਰਾ

ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਅਦਬ ਅਤੇ ਬਾਲਾਤਰ ਅਦਬੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਉੱਪਰ ਰਤਾ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ (4 ਜੁਲਾਈ, 1897- 28 ਦਸੰਬਰ, 1971) ਅਜਿਹੇ ਅਦੀਬਾਂ ਦੀ ਮੂਹਰਲੀ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਟਿਕਿਆ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੁਤੰਤਰ ਲੇਖਨ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਕਿੱਤਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਪੌਣੀ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਸਦੀ ਜੀਵਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਚੌਹਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ। ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਗੁਣਾਂ ਅਤੇ ਗੌਰਵਸ਼ਾਲੀ ਵੱਥ ਸਦਕਾ ਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਵਡਿਆਈ ਅਤੇ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਹਾਸਲ ਹੋਈ।

ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਚਨਾਕਾਰੀ : ਹੁੰਗਾਰਾ ਦਰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ: ਤਿੰਨ ਅੰਤਿਕਾਵਾਂ। ਪਹਿਲੀ ਅੰਤਿਕਾ ਮਜ਼ਮੂਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਵਲਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਈ ਸਮੁੱਚੀ ਪੜਚੋਲ ਦੇ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਦਾ ਉੱਦਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੂਸਰੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਅੰਤਿਕਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕ੍ਰਮਵਾਰ ਪਹਿਲੀ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਰਚਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵੇਰਵਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਬਾਕੀ ਸਾਮ ਨੂੰ ਪੰਜ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਰਚੀ ਇਸ ਸਮੁੱਚੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਗ

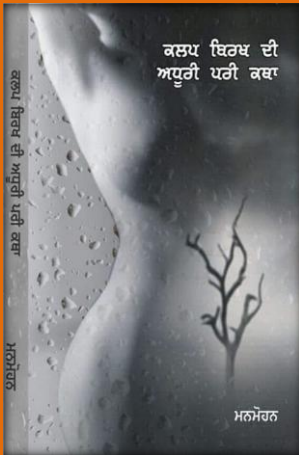
ਵਿਚ ਦੋ ਮਜ਼ਮੂਨ ਦਰਜ ਹੈ : ਪਹਿਲਾ 'ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ ?' ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ 'ਮੇਰੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ। ਦੋਵੇਂ ਮਜ਼ਮੂਨ ਉਸ ਦੀ ਸਿਰਜਣ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ, ਸਿਰਜਣਾ ਦੇ ਸਰੂਪ, ਨਜ਼ਰੀਏ, ਪਾਠਕ ਅਤੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਦੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਾਇਆ ਵਿਚ ਸਮੇਟਦੇ ਦਿਖਾਈ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਸਰੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ

ਨਾਵਲਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ‘ਜਾਣਕਾਰੀ’, ‘ਭੂਮਿਕਾ’, ‘ਮੁਖ-ਬੰਧ’ ਦੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਦਿੱਤੀ ਮੁੱਲਵਾਨ ਵਾਕਫੀ ਦਰਜ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਉਸ ਨੇ ਕੁੱਲ ਅਠੱਤੀ ਨਾਵਲ ਰਚੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੱਤੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਇਸੇ ਵਾਕਫੀ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ। ਤੀਸਰੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਕਹਾਣੀ, ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਸੰਬੰਧੀ ਲਿਖੀਆਂ ਭੂਮਿਕਾਵਾਂ ਦਰਜ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ਵ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਕਲਾਸਿਕੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਕਲਾ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪੈਮਾਨਿਆਂ ਉਪਰ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਕੜ ਸੱਚਮੁੱਚ ਅਨੁਕਰਣਯੋਗ ਅਤੇ ਹੈਰਾਨਕੁਨ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਭਾਗ ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਲੇਖਕਾਂ ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾੜ੍ਹਕ, ਪ੍ਰਿੰ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਦਾ ਵਾਕਫੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾ-ਨੁਮਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਹੁੰਗਾਰਾ ਦਰਜ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਰਜ ਸਮੁੱਚੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਭਾਗ ਖੰਡ ਇਕ ਦੂਸਰੇ ਨਾਲ ਪੂਰਕ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੁੱਚੇ ਰਚਨਾ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣਨ-ਸਮਝਣ ਲਈ ਮੁੱਢਲੀ, ਮੁੱਲਵਾਨ ਅਤੇ ਗੌਲਣਯੋਗ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਾਇਆ ਵਿਚ ਸਮੋਈ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਲਈ ਹਥਲੀ ਕ੍ਰਿਤ ਅਨੂਠੀ ਅਤੇ ਮੁੱਲਵਾਨ ਹੈ।

ਡਾ. ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ ਭਾਟੀਆ

ਕਲਪ ਬਿਰਖ ਦੀ ਅਧੂਰੀ ਪਰੀ ਕਥਾ

ਸ਼ਾਇਰ, ਨਾਵਲਕਾਰ, ਚਿੰਤਕ, ਆਲੋਚਕ
‘ਮਨਮੋਹਨ’ ਦੀ ਨਵੀਂ ਕਾਵਿ ਪੁਸਤਕ

ਕਲਪ ਬਿਰਖ ਦੀ ਅਧੂਰੀ ਪਰੀ ਕਥਾ
ਲੜਨ ਦੇ ਕਈ ਮੁਹਾਵਰੇ
ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਲੈ ਰਹੀ ਆਕਾਰ
ਬਿਰਖ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਅੰਦਰ

ਉਹ ਭੂਤ ਮੁਖੀ ਨਹੀਂ
ਪਰ ਲਿਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ
ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਚ
ਭੂਤ ਦੀ ਅਧੂਰੀ ਪਰੀ ਕਥਾ
ਤਾਂ ਕਿ ਪੜ੍ਹ ਸਕਣ ਬਿਰਖ
ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਿਆਂ ...

ਮਨਮੋਹਨ

ਸਰਗਰਮੀਆਂ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ

ਮਾਂ ਦਿਵਸ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼: ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਅਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ ਵਲੋਂ ਵਿਸ਼ਵ ਮਾਂ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਨਲਾਈਨ ਸੰਵਾਦ ਤੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੁਆਗਤੀ ਭਾਸ਼ਨ

ਦਿੰਦਿਆ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ, ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਗੁੱਜਰਾਂਵਾਲਾ ਖਾਲਸਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ ਨੇ ਮਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮਾਂ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਲਈ ਮਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਗਾਇਕ, ਕਵੀ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਚਿੰਤਕ ਇਸ ਵੈਬੀਨਾਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੋਹ ਮਮਤਾ ਤੇ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਸੁਮੇਲ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਮਾਂ ਹੈ।

ਇਸ ਵੈਬੀਨਾਰ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਦਿਆ ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ ਸੋਹਲ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੰਜਾਬ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਰੇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਘਾੜਤ ਘੜਨ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਆਦਿ ਕਾਲ ਵਿੱਚ ਵੀ ਔਰਤ ਨੇ ਹੀ ਖੇਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਘਰ, ਕਬੀਲੇ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲ ਕਦਮੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਵਜੋਂ ਬੋਲਦਿਆ ਡਾ. ਧਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਉੱਭਾ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਮਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਕਵਿਤਾ ਸੁਣਾਈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਂ ਬਿਨਾਂ ਘਰ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਮਨੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਲੱਖਾਂ ਜਨਮ ਲੈ ਲਵੇ ਪਰ ਮਾਂ ਦਾ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਮਾਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤੋਂ ਜਾਣਦੀ ਹੈ। ਮਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ, ਅਤੇ ਮਮਤਾ ਅਮੁੱਕ ਅਤੇ ਅਨੰਤ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੋਕ ਗਾਇਕਾ ਡੌਲੀ ਗੁਲੇਰੀਆ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਕੋਇਲ ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮਿੱਠੀਆਂ ਤੇ ਨਿੱਘੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤਾਂ ਜਗਤ ਮਾਂ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗਾਇਕੀ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਸਾਂਭਿਆ ਹੈ। ਡੌਲੀ ਗੁਲੇਰੀਆ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬੇਟੀ ਸੁਨੈਨੀ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੁਝ ਗੀਤ ਵੀ ਸੁਣਾਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ‘ਮਾਵਾਂ ਤੇ ਧੀਆਂ ਰਲ ਬੈਠੀਏ ਨੀ ਮਾਏ’, ‘ਹਾਏ ਨੀ ਮੇਰੀ ਅੰਮੜੀਏ’, ‘ਅੱਜ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਜਾਈਏ’ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਗੋਲਡਨ ਸਟਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕ ਮਲਕੀਤ ਸਿੰਘ ਯੂ. ਕੇ. ਨੇ ਆਪਣੀ ਗਾਇਕੀ ਦੇ ਸਫਰ ਤੇ ਇਸ ਸਫਰ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਗਾਏ ਗੀਤ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਿਲੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਰਬਜੀਤ ਸੋਹਲ(ਮੋਹਾਲੀ) ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ (ਲੁਧਿਆਣਾ) ਡਾ. ਗੁਰਮਿੰਦਰ ਸਿੱਧੂ (ਕੈਨੇਡਾ), ਭੁਪਿੰਦਰ ਕੌਰ ਪ੍ਰੀਤ (ਮੁਕਤਸਰ), ਬਮਲਜੀਤ ਕੌਰ ਮਾਨ (ਕੈਨੇਡਾ), ਸਿਮਰਤ ਗਗਨ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ), ਨੀਲੂ ਜਰਮਨੀ (ਜਰਮਨੀ), ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਚਾਵਲਾ (ਪਟਿਆਲਾ), ਪ੍ਰਿੰ. ਕਮਲਗੀਤ ਕੌਰ (ਸਰਹਿੰਦ), ਕਮਲ ਸੇਖੋਂ (ਪਟਿਆਲਾ), ਸਵਰਨਜੀਤ ਸਵੀ (ਲੁਧਿਆਣਾ), ਡਾ. ਅਸ਼ਵਨੀ ਭੱਲਾ (ਲੁਧਿਆਣਾ) ਅਤੇ ਤ੍ਰੈਲੋਚਨ ਲੋਚੀ (ਲੁਧਿਆਣਾ) ਨੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਸਨਮੁਖ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ।

ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦਿਆ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ, ਚੇਅਰਮੈਨ, ਲੋਕ ਵਿਰਾਸਤ ਅਕੈਡਮੀ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਕਈ ਨਿੱਘੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਤਾਜ਼ਾ ਕੀਤੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਂ ਕੇਵਲ ਸਰੀਰਕ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜਦੀ ਹੈ ਪਰ ਵਿਚਰਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਾਂ ਕੇਵਲ ਸਰੀਰਕ ਚੋਲਾ ਤਿਆਗਦੀ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ‘ਚ ਸਦੀਵ ਕਾਲ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਪਿਆਰ ਬਾਰੇ ‘ਚਰਖੜੀ’ ਪੁਸਤਕ ‘ਚੋਂ ਇੱਕ ਨਜ਼ਮ ‘ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤਾਂ ਰੱਬ ਦੀ ਕਵਿਤਾ’ ਵੀ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ।

ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਅਖੀਰ ‘ਤੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦਾ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ‘ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਵੱਲੋਂ ਬਾਖੂਬੀ ਕੀਤਾ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਡਾ. ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਦੂਆ, ਡਾ. ਤਜਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਡਾ. ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ, ਪਰਵਾਸ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਸੰਪਾਦਕ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ।

ਸਰਗਰਮੀਆਂ...

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ

ਇਟਲੀ ਵੱਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕ ਦਲਜਿੰਦਰ ਰਹਿਲ ਵੱਲੋਂ
ਤ੍ਰੈ-ਮਾਸਿਕ ਪੱਤਰ 'ਪਰਵਾਸ' ਦਾ ਜਨਵਰੀ-ਮਾਰਚ 2021
ਅੰਕ ਲੋਕ ਅਰਪਨ ਤੇ ਸਨਮਾਨ ਸਮਾਗਮ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਤ੍ਰੈ ਮਾਸਿਕ ਪੱਤ੍ਰਿਕਾ 'ਪਰਵਾਸ' ਦਾ ਨਵਾਂ ਅੰਕ ਇਟਲੀ ਤੋਂ ਆਏ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਤੇ ਯੂਰਪੀ ਸਾਹਿੱਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਦਲਜਿੰਦਰ ਰਹਿਲ ਵੱਲੋਂ ਲੋਕ ਅਰਪਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਆਨਲਾਈਨ ਐਡੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕਰਦਿਆਂ ਦਲਜਿੰਦਰ ਰਹਿਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਸਮੁੱਚਾ ਵਿਸ਼ਵ ਭਾਵੇਂ ਫਿਰ ਦੋਬਾਰਾ ਕਰੋਨਾ ਨਾਂ ਦੀ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਿਹਾ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰਤਾ ਨਹੀਂ ਟੁੱਟਣ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਮੁਬਾਰਕਯੋਗ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਾਲ ਸਮੁੱਚੇ ਗਲੋਬ 'ਤੇ ਵੱਸਦੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਸਾਂਝਾ ਮੰਚ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਾਲਜ ਸਟਾਫ ਨੂੰ ਇਸ ਸੁਭ ਕਾਰਜ ਲਈ ਮੁਬਾਰਕ ਦਿੱਤੀ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਬੋਲਦਿਆਂ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਵੱਸਦੇ ਲੇਖਕ ਜਿਸ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਲਿਖ ਰਹੇ ਹਨ ਉਸ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਸਾਹਿੱਤ ਨਾਲੋਂ ਨਿਖੇੜਨਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਵਧੇਰੇ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵਾਚਣ ਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਮਹਾਨ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਿਵੇਕਲੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਪਾਈਆਂ ਹਨ ਜਿੰਨ੍ਹਾ ਸਦਕਾ ਮੇਰੇ ਵਰਗੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਨਾਲ ਉਮਰ ਲੰਮੀ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਨਿਭਾ ਸਕੇ ਹਨ। ਇਹ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਤੇ ਇਸ ਕਾਲਜ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਹੀ ਅਸਰ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਲਜਿੰਦਰ ਰਹਿਲ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਸਾਧਨਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਉਸ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ।

ਕਾਲਜ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੱਲਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਰੋਨਾ ਕਾਲ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਦਲਵੇਂ ਸੰਚਾਰ ਮਾਧਿਅਮਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨਾਗਰਿਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ‘ਪਰਵਾਸ’ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਸੈਂਕੜੇ ਨਹੀਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਤੀਕ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਇਸ ਮੌਕੇ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ, ਜੀ. ਜੀ. ਐੱਨ. ਆਈ. ਐੱਮ. ਟੀ. ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਪ੍ਰੋ. ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਛਾਬੜਾ, ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੱਲਾ ਤੇ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਡਾ. ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਐਨ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਦਲਜਿੰਦਰ ਰਹਿਲ ਨੂੰ ਫੁਲਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਭੇਂਟ ਕਰਕੇ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕੀਤਾ। ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਰਵਾਸ ਦਾ ਇਹ ਅੰਕ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਅੰਦਰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ ਭਾਈਚਾਰਾ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕਰੇਗਾ।

ਇਸ ਅੰਕ ਵਿੱਚ ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ ਨਿਰਦੇਸ਼, ਜਸਵੰਤ ਵਾਗਲਾ, ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂਰ, ਅਸ਼ੋਕ ਚੌਧਰੀ, ਡਾ. ਲੋਕ ਰਾਜ, ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਧਾਮੀ, ਦਰਸ਼ਨ ਬੁਲੰਦਵੀ, ਕਰਮ ਲੁਧਿਆਣਵੀ, ਕੇਹਰ ਸ਼ਰੀਫ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਸੋਹਲ, ਜੱਗੀ ਜਗਵੰਤ ਕੌਰ ਸਿੱਧੂ, ਅਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਸ਼ਰਮਾ, ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਢਿੱਲੋਂ, ਨੀਲੂ ਜਰਮਨੀ, ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪੰਜੂ ਦੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੁਰਿੰਦਰ ਗੀਤ, ਜਸਤੇਜ ਸਿੱਧੂ, ਗੁਰਦੀਸ਼ ਕੌਰ ਦੀਸ਼ (ਗਰੇਵਾਲ) ਅੰਜੁਜੀਤ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਉੱਘੇ ਕਵੀ ਦੇਵ ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਤੇ ਚੋਣਵੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ, ਦਰਸ਼ਨ ਗਿੱਲ: ਜੀਵਨ, ਰਚਨਾ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ: ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ ਲੋਕ ਨਾਇਕ: ਦੁੱਲਾ ਭੱਟੀ ਲੇਖਕ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਗੁਰਾਇਆ (ਮੈਰੀਲੈਂਡ) ਅਮਰੀਕਾ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ।

ਪੁਸਤਕ ਚਰਚਾ ਵਿੱਚ ‘ਦਰਦ ਜਾਗਦਾ ਹੈ’ ਦੇ ਕਰਤਾ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੱਗੂ ਬਾਰੇ ਡਾ. ਉਮਿੰਦਰ ਜੌਹਲ, ‘ਸੀਤੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ’ ਕਰਤਾ ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ ਗਰੇਵਾਲ ਬਾਰੇ ਡਾ. ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਹੁੰਦਲ ਦੇ ਲੇਖ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਲਈ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਸਰਗਰਮੀਆਂ...

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ

ਯੂਰਪੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ: ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਤੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ

ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਸਾਹਿਤ ਸੁਰ ਸੰਗਮ ਸਭਾ ਇਟਲੀ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਯੂਰਪੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਤੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ

ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕੈਡਮੀ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ, ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੇ ਮਾਨਯੋਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁੱਜਰਾਂਵਾਲਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ ਨੇ ਇਸ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕਰ ਰਹੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ, ਕਵੀਆਂ ਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੀ ਆਇਆਂ ਆਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਯੂਰਪ ਵਿਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਹੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਜਰਮਨੀ, ਬੈਲਜੀਅਮ, ਪੁਰਤਗਾਲ, ਇਟਲੀ, ਗਰੀਸ ਤੇ ਹੋਰ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸਾਹਿਤ ਰਚਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਹੈ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਕੇਂਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਚੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਗੋਲਣ ਲਈ ਵਚਨਬੱਧ ਹੈ।

ਇਸ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦੀ ਸਹਿਯੋਗੀ ਧਿਰ ਸਾਹਿਤ ਸੁਰ ਸੰਗਮ ਸਭਾ ਇਟਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ. ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਾਹਲ ਨੇ ਵੀ ਸਭ ਲਈ ਸਵਾਗਤੀ ਸ਼ਬਦ ਕਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਹਿਤ ਸੁਰ ਸੰਗਮ ਸਭਾ ਇਟਲੀ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਡਾ. ਰਣਜੀਤ ਧੀਰ (ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖਕ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਬਰਤਾਨੀਆ) ਡਾ. ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ (ਪ੍ਰੋ. ਵੁਲਵਰਹੈਂਪਟਨ ਕਾਲਜ, ਬਰਤਾਨੀਆ) ਤੇ ਕੇਹਰ ਸ਼ਰੀਫ (ਲੇਖਕ ਜਰਮਨੀ) ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਵਜੋਂ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ।

ਪ੍ਰੋ. ਰਣਜੀਤ ਧੀਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਇਤਹਾਸ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਸਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਡਾ. ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਨੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਮੂਲ ਮੁੱਦਿਆਂ 'ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਨੂੰ ਦਰਪੇਸ਼ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਰਗ ਦਾ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਔਰਤ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਰਦ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਖੁਸ਼ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਕਾਂ ਨੇ ਔਰਤ ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ,ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣ ਲਈ ਮਰਦ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਕੇਹਰ ਸ਼ਰੀਫ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਰਮਨ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਯੂਰਪ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮੁਲਕਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕਰ ਰਹੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਲਜਿੰਦਰ ਰਹਿਲ, ਰਾਣਾ ਅਠੋਲਾ ਤੇ ਸਿੱਕੀ ਝੱਜੀ ਪਿੰਡ ਵਾਲਾ ਇਟਲੀ, ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਢਿੱਲੋਂ, ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਰੂਪ ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ, ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਪੱਡਾ, ਬਰਤਾਨੀਆ, ਅਮਜਦ ਅਲੀ ਆਰਫੀ ਤੇ ਨੀਲੂ ਜਰਮਨੀ, ਜੀਤ ਸੁਰਜੀਤ ਬੈਲਜੀਅਮ,, ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਗਾਇਦੂ ਗਰੀਸ, ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਪੱਡਾ, ਦੁੱਖਭੰਜਨ ਰੰਧਾਵਾ ਪੁਰਤਗਾਲ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਣਨਯੋਗ ਹਨ।

ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਗਿੱਲ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਭਾਸ਼ਣ ਸਾਂਝੇ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜੋ ਵੱਖ ਵੱਖ ਮੁਲਕਾਂ 'ਚ ਰਚੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰੇ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਯਤਨਸ਼ੀਲ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਰੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਮੌਜੂਦਾ ਸਮੇਂ ਦੇ ਚਲੰਤ ਮਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਸਕੂਲ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨਾ ਹੋਣਾ ਮੰਦਭਾਗਾ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਚ ਪਰਿਵਾਰ, ਵਪਾਰ ਤੇ ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਅਲਗਰਜ਼ੀ ਵੀ ਮੁਜਰਮਾਨਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਚੇਸ਼ਾਂ ਚ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੋਂ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਵਲਕਾਰ ਸਲੀਮ ਖਾਂ ਗਿੰਮੀ ਦੀ ਬੇਟੀ ਤੇ ਟੀ ਵੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨਿਰਮਾਤਾ ਸ਼ਗੁਫਤਾ ਗਿੰਮੀ ਲੋਧੀ ਲੰਡਨ ਨੇ ਵੀ ਪੂਰੇ ਸਮਾਗਮ 'ਚ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੱਲਾ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਪ੍ਰੋ ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਡਾ. ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਦੂਆ, ਡਾ. ਤਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਡਾ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ।

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਉੱਘੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਆਲੋਚਕ ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਹਿੱਤ ਵੈਬੀਨਾਰ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ, ਚਾਂਸਲਰ, ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਅਹੁੱਦੇਦਾਰਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਕਰਮੀਆਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਰਕਤ

ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਫੁੱਲ ਭੇਟ ਕੀਤੇ। ਵੈਬੀਨਾਰ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿੱਚ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਖਾਲਸਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੋਣਹਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਮਿੱਤਰ ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਫੁੱਲ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਡਾ. ਬੇਦੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਹਯਾਤੀ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਆਲੋਚਨਾ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਸਹੀ ਮਾਅਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ, ਆਲੋਚਕ, ਅਧਿਆਪਕ ਤੇ ਅਗਵਾਈ ਕਰਤਾ ਸਨ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪਛਾਣ ਬਣਾਉਣ ਲਈ, ਇਸਦੀ ਹੋਂਦ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਸਰਲੀਕਰਨ ਲਈ, ਇਸ ਦੇ ਅਧਿਅਨ, ਅਧਿਆਪਨ, ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਇਕ ਅਨੁਸਾਸ਼ਨ ਵੱਜੋਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤੇ ਹਵਾਲਾ ਜਨਕ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਵੀ ਡਾ. ਬੇਦੀ ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਕਈ ਨਿੱਜੀ ਯਾਦਾਂ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੇਵਕਤੀ ਮੌਤ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਘਾਟਾ ਹੈ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ ਤੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਆਲੋਚਨਾ ਜਗਤ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਘਾਟਾ ਹੈ। ਡਾ. ਜਗਬੀਰ ਸਿੰਘ ਚਾਂਸਲਰ ਸੈਂਟਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਬਠਿੰਡਾ ਪੰਜਾਬ, ਡਾ. ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਕੈਰੋਂ, ਡਾ. ਹਰਮੁਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਚਾਂਸਲਰ ਸੈਂਟਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਹਿਮਾਚਲ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਫਰ ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ। ਵੱਖ-ਵੱਖ ਮੁਲਕਾਂ ਤੋਂ ਜੁੜੇ ਲੇਖਕਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਕਸ਼ਦੀਪ ਪੰਜਕੋਹਾ ਅਮਰੀਕਾ, ਪ੍ਰੋ. ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੋਂ ਕੈਨੇਡਾ, ਮੋਹਨ ਗਿੱਲ ਕੈਨੇਡਾ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੇਖਾ ਕੈਨੇਡਾ, ਅਜੈਬ ਸਿੰਘ ਚੱਠਾ

ਸਰਗਰਮੀਆਂ...

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ

ਚੇਅਰਮੈਨ ਜਗਤ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਾ ਕੈਨੇਡਾ, ਡਾ. ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਲ ਕੌਰ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਰਸਨਾ ਕੌਰ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਅਤੇ ਡਾ. ਅਕਾਲਅੰਮ੍ਰਿਤ ਕੌਰ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਵੈਬੀਨਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕਰਕੇ ਡਾ. ਬੇਦੀ ਦੇ ਸਿਰਫ਼, ਸਾਧਨਾ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੰਮਾਂ ਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ। ਡਾ. ਬੇਦੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਡਾ. ਕੰਵਲਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਡਾ. ਗੁਰਬੀਰ ਬਰਾੜ, ਡਾ. ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਬਿਤਾਏ ਪਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ। ਇਸ ਵੈਬੀਨਾਰ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਕੋਆਰਡੀਨੇਟਰ ਡਾ. ਬੇਦੀ ਦੀ ਵਿਦਿਆਰਥਣ ਡਾ. ਤੇਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੇ ਕੀਤਾ। ਵੈਬੀਨਾਰ ਦੇ ਅਖ਼ੀਰ ਡਾ. ਬੇਦੀ ਦੇ ਭਰਾ ਸ. ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸਕੱਤਰ ਐੱਸ. ਜੀ. ਪੀ. ਸੀ. ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਪੁੱਤਰ ਅੰਬਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ (ਨਿਊਜ਼ੀਲੈਂਡ) ਨੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਭ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਡਾ. ਬੇਦੀ ਦਾ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ ਨਾਲ ਨਿੱਘਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੀ। ਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਕਰਾਈ ਜਾਂਦੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕੀ-ਨੌਟ ਸਪੀਕਰ, ਰਿਸੋਰਸ ਪਰਸਨ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਿਮਾਨ ਵੱਜੋਂ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ। ਤ੍ਰੈ-ਮਾਸਿਕ ਪੱਤ੍ਰਕਾ 'ਪਰਵਾਸ' ਦੇ ਸੰਪਾਦਕੀ ਮੰਡਲ ਅਤੇ ਸਲਾਹਕਾਰ ਬੋਰਡ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੱਜੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਕਾਰਜ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਮੂਹ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਡਾ.

ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮੁਖੀ ਪੋਸਟ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ, ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ ਤੇ ਡਾ. ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਦੁਆ ਇਸ ਮੌਕੇ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ।

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ ਵੱਲੋਂ ਮਿਤੀ 29 ਮਈ ਨੂੰ ਵਿੱਛੜੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹਰਬਖ਼ਸ਼ ਮਕਸੂਦਪੁਰੀ ਲੇਖਕ ਤੇ ਆਲੋਚਕ ਬਰਤਾਨੀਆ, ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਗਲਪਕਾਰ ਬਰਤਾਨੀਆ, ਅਜੀਤ ਰਾਗੀ ਕਵੀ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ,

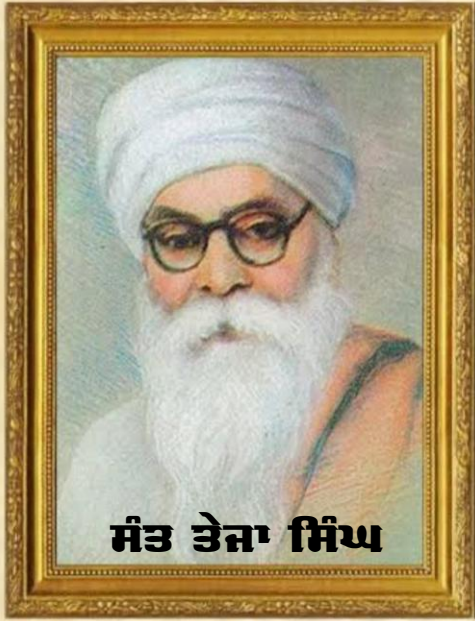
ਹਰਵਿੰਦਰ ਰਿਆੜ

ਪੱਤਰਕਾਰ ਤੇ ਸੰਪਾਦਕ ਅਮਰੀਕਾ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਹਿੱਤ ਵੈਬੀਨਾਰ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਿਹਾ ਤੇ ਵਿੱਛੜੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦੇਣ ਸੰਬੰਧੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕੀਤੀ। ਡਾ. ਦੇਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਵੁਲਵਰਹੈਂਪਟਨ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਯੂ. ਕੇ. ਨੇ ਹਰਬਖ਼ਸ਼ ਮਕਸੂਦਪੁਰੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਫੁੱਲ ਭੇਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ', 'ਸਾਹਿਤ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਹਾਰ' ਆਲੋਚਨਾ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਕਿਣਕ ਤੋਂ ਸੂਰਜ', 'ਕਾਲ ਅਕਾਲ', 'ਆਬਣ ਵੇਲਾ', ਲੇਖ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਵਿਚਾਰ ਸੰਚਾਰ' ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ 'ਤੱਤੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਛਾਵਾਂ' ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਲੋਚਨਾ ਪੁਸਤਕਾਂ ਮੁੱਢਲੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਡਾ. ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਉੱਘੇ ਗਲਪਕਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦੇਣ

ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਚਰਚਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਅੱਠ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਲੂਣੀ ਮਹਿਕ, ਮਰਦਾ ਸੱਚ, ਦਿਸਹੱਦੇ ਤੋਂ ਪਾਰ, ਡਰਿਆ ਮਨੁੱਖ, ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਟੁਕੜੇ, ਰਿਸ਼ਤੋਂ ਕੇ ਰੰਗ, ਦੌੜ ਅਤੇ ਕੁਰਸੀ ਜਾਂ..... ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਦਰਾਂ ਨਾਵਲ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਕੀਰਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖ, ਇਹ ਲੋਕ, ਘਰ ਦੇ ਕਮਰੇ, ਪੈੜਾਂ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ, ਹਾਸ਼ੀਏ ਬਹੁ ਚਰਚਿਤ ਨਾਵਲ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਵੈ ਜੀਵਨੀ 'ਪੂਰਬ ਤੇ ਪੱਛਮ ਦੀ ਕਮਾਈ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸ-ਪ੍ਰਦੇਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਬਾਖੂਬੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਡਾ. ਅਨੁਰਾਗ ਸ਼ਰਮਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਡੀ. ਏ. ਵੀ. ਕਾਲਜ, ਜਲੰਧਰ ਨੇ ਅਜੀਤ ਰਾਹੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਜੀਤ ਰਾਹੀਂ ਨੇ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਦਾ ਸਫਰ, 'ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ', 'ਅੱਜ ਦਾ ਗੋਤਮ' ਵਾਰਤਕ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਈਆਂ। ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਅਜੀਤ ਰਾਹੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਜੁੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਇਹਨਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੇਖ 'ਅਜੀਤ' ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਛਪਦੇ ਰਹੇ। ਅਜੀਤ ਰਾਹੀ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਤੇ ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਲੜਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਨੇ ਹਰਵਿੰਦਰ ਰਿਆੜ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਕੀਤੇ ਵੱਡਮੁੱਲੇ ਕਾਰਜ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਮਰੀਕਾ ਵੱਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਥੰਮ੍ਹ ਹਰਵਿੰਦਰ ਰਿਆੜ ਦੀ ਬੇ-ਵੱਕਤੀ ਮੌਤ ਸਾਹਿਤਕ ਜਗਤ ਅਤੇ ਟੀ. ਵੀ. ਜਗਤ ਲਈ ਕਦੇ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਘਾਟਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਮੇਲੇ ਤੋਂ 1992 ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਫ਼ਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਕੇ ਜਲੰਧਰ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਖ਼ਾਸ ਪਹਿਚਾਣ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਚੱਲਦੇ ਜੱਸ ਟੀ. ਵੀ. ਵਿਚ ਚਰਚਿਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹਰਵਿੰਦਰ ਰਿਆੜ ਬਾਜ਼ ਟੀ. ਵੀ. ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਰਾਈਟਰ ਵੀਕਲੀ ਦੇ ਆਨਰੇਰੀ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਵੱਜੋਂ ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ ਸੀ।

ਵੈਬੀਨਾਰ ਦੇ ਆਖੀਰ ਤੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੱਲਾ ਨੇ ਸਭ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਡਾ. ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਡਾ. ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਸ਼ਰਨਜੀਤ ਕੌਰ, ਡਾ. ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਦੂਆ, ਡਾ. ਤਜਿੰਦਰ ਕੌਰ ਅਤੇ ਡਾ. ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਤੇ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ ਵੱਖ ਵਿਭਾਗਾਂ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਭਰੀ।

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੋਲੰਬੀਆ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਹੁਤੀ ਵਧਾਈ ਦੀ ਪਾਤਰ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦਿਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਸਾਡਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਮਾਜ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵਡਮੁੱਲੀ ਦੇਣ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਬੀ. ਸੀ. ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਹ ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਯਤਨ ਹੈ।

ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਪਿੰਡ ਬਲੋਵਾਲ, ਨਜ਼ਦੀਕ ਗੁੱਜਰਾਂਵਾਲਾ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। 1917 ਵਿੱਚ ਗੁੱਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਦਾ ਨੀਂਹ ਪੱਥਰ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰੱਖਿਆ। ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਦੂਜੀ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਤੇ ਸੰਤ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਇਸ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਏ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਬੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਕਲਗੀਧਰ ਟਰੱਸਟ ਦੇ ਬਾਨੀ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੈਂਬਰਿਜ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਯੂ. ਕੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੱਗੜੀਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਅਤੇ ਹਾਰਵਰਡ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਸਿੱਖ ਗ੍ਰੈਜੂਏਟ ਹੋਣ ਦਾ ਵੀ।

1910 ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੈਨੇਡਾ ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਯੂ. ਕੇ. ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਵੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਵਾਇਆ। ਗੁੱਜਰਾਂਵਾਲਾ ਖਾਲਸਾ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ ਤੇ ਗੁੱਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੇ ਵਡਮੁੱਲੇ ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚਿਣੀ ਰਹੇਗਾ।

ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜੇ 'ਤੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ: ਵੈਨਕੂਵਰ ਵਿਚਾਰ ਮੰਚ

ਸਰੀ, ਵੈਨਕੂਵਰ ਵਿਚਾਰ ਮੰਚ ਵੱਲੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਉੱਘੇ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜੇ ਉੱਪਰ ਡੂੰਘੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਇਜ਼ਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੀਟਿੰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰ ਰਹੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੇਖਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਲਕਾਤਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ 67 ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਵੱਡਮੁੱਲਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਅਮੀਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ। ਉਹ ਉਚਕੋਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਆਲੋਚਕ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਅਦਾ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਆਰਟਿਸਟ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਸਬੰਧਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ

ਸੁਹਿਰਦ ਇਨਸਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਹਰ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਬੜੀ ਨੀਝ ਅਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਵੀ

ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਉੱਘੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰਾ ਦਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸ਼ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਰ ਮੋਹਨ ਗਿੱਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਨੀ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੋਲਾਂ ਨਾਲ ਕੀਲ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੈਕਚਰ ਸੁਣ ਕੇ ਹਰ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੰਭੀਰ ਸੋਚ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬਰਾੜ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਲਪੜੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਤਾਰੀਫ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਨਾਲ ਡਾਢਾ ਦੁੱਖ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਰ ਹਰਦਮ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਯੋਗਦਾਨ ਅਤੇ ਖੋਜ ਭਰਪੂਰ ਕਾਰਜਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਫੁੱਲ ਅਰਪਿਤ ਕੀਤੇ।

ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਵੀ ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਵਸ 'ਤੇ
ਸਮਾਗਮ: ਵੈਨਕੂਵਰ ਵਿਚਾਰ ਮੰਚ

ਵੈਨਕੂਵਰ ਵਿਚਾਰ ਮੰਚ ਵੱਲੋਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਨ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੂਮ ਮੀਟਿੰਗ ਰਾਹੀਂ ਮੰਚ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਗ਼ਿਲਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚਲੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਲੋਕ ਕਵੀ ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਵਡਮੁੱਲੇ ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਯੋਗਦਾਨ ਦਾ ਯੋਗ ਮੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਵਲਕਾਰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੇਖਾ ਨੇ ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ਮਈ ਜੀਵਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਕਾਵਿ ਦਾ ਮਘਦਾ ਸੂਰਜ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਬਚਪਨ ਆਮ ਕੰਮੀਆਂ ਦੇ ਨਿਆਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਤੰਗੀਆਂ ਤੁਰਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਬੀਤਿਆ ਪਰ ਇਸ ਗੱਲੋਂ ਉਹ ਖੁਸ਼ਕਿਸਮਤ ਰਿਹਾ ਕਿ ਪੱਛੜੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪੱਛੜੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਵੀ ਦਸਵੀਂ ਤਕ ਪੜ੍ਹ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਬਣ ਗਿਆ। ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਆਰਟਿਸਟ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀ ਵੱਲੋਂ ਸਿਰਜੇ ਗੀਤਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ। ਮੋਹਨ ਗਿੱਲ ਨੇ ਏਨੇ ਵੱਡੇ

ਲੋਕ ਕਵੀ ਦੇ ਦੁਖਾਂਤਿਕ ਅੰਤ ਉੱਪਰ ਗਹਿਰਾ ਅਫਸੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਹਰਦਮ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਨੇ ਸਵ. ਉਦਾਸੀ ਨਾਲ ਜੈਤੋ ਵਿਖ ਹੋਈਆਂ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਬਰਾੜ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਸ ਮਹਾਨ ਕਵੀ ਨਾਲ ਕਦੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਦਾ ਸਬੱਬ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਮਰ ਰਚਨਾਵਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਚੇਤਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣਗੀਆਂ। ਪਰਮਜੀਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਨੇ ਸੰਤ ਰਾਮ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਗੀਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ।

ਸਰਗਰਮੀਆਂ...

ਕੈਨੇਡਾ

ਪੰਜਾਬ ਭਵਨ ਕੈਨੇਡਾ ਵੱਲੋਂ ਸੰਦੀਪ ਰਾਣੀ ਦਾ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਿਹ
'ਇੱਕ ਕਦਮ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵੱਲ' ਰਿਲੀਜ਼

ਸੰਦੀਪ
ਰਾਣੀ
ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ੀਲ
ਲੇਖਿਕਾ ਦੇ
ਨਾਲ ਨਾਲ
ਇੱਕ
ਕਾਰਜਸ਼ੀਲ
ਸਮਾਜ
ਸੇਵਿਕਾ ਵੀ
ਹੈ। ਉਸਦਾ

ਪਹਿਲਾ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਿਹ 'ਇੱਕ 'ਕਦਮ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵੱਲ' ਉਸਦੇ ਭਵਿੱਖਤ ਕਾਵਿ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਪੇਸ਼ਨਿਗੋਈ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕਰੋਨਾ ਦੌਰ ਦੇ ਚੱਲਦਿਆਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਘੁੰਡ ਚੁਕਾਈ ਪੰਜਾਬ ਭਵਨ ਸਰੀ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਸੰਖੇਪ ਪਰ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿੱਚ ਸੁੱਖੀ ਬਾਠ ਹੁਰਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਸ੍ਰੀ ਸੁੱਖੀ ਬਾਠ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਚਿੱਤਰਕਾਰ, ਕਵਿੰਦਰ ਚਾਂਦ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੇ ਕਵਿੱਤਰੀ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਫ਼ਰ ਲਈ ਸ਼ੁਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ।

“ਵਿਸ਼ਵ ਪੰਜਾਬੀ ਕਾਨਫਰੰਸ (ਰਜਿਸਟਰਡ) ਟੋਰੰਟੋ “ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ 7-8 ਅਗਸਤ, ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਅਤੇ ਐਤਵਾਰ, 2021 ਨੂੰ ਟੋਰੰਟੋ ਵਿਖੇ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਚੇਅਰਮੈਨ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਕੰਗ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਮਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਾਲੀ ਕਿੰਗ, ਉਪ-ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੁਰਜੀਤ ਕੌਰ, ਵਿੱਤ ਸਕੱਤਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ, ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਪ੍ਰੋ. ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਕਾਹਲੌਂ, ਸਕੱਤਰ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਮਾਨ, ਸਕੱਤਰ ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ, ਈਵੈਂਟ ਮੈਨੇਜਰ ਅਤੇ ਜੁਆਇੰਟ ਸਕੱਤਰ ਡਾ ਅਮਰਦੀਪ ਸਿੰਘ ਬਿੰਦਰਾ, ਗੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਅਤੇ ਜਗਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਕੰਗ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਸਕੱਤਰ ਚਮਕੌਰ ਸਿੰਘ ਧਾਲੀਵਾਲ-ਮਾਛੀਕੇ ਨੇ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀ ।

ਸਰਗਰਮੀਆਂ...

ਅਮਰੀਕਾ

ਪੁੰਗਰਦੇ ਹਰਫ ਸਿਆਟਲ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ

ਪੁੰਗਰਦੇ ਹਰਫ (ਵਿਸ਼ਵ ਕਾਵਿ ਮਹਿਫਲ) ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਾ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿਚ ਚੇਅਰਮੈਨ ਬਲਿਹਾਰ ਲੇਹਲ (ਅਮਰੀਕਾ), ਪ੍ਰਧਾਨ

ਰਮਨਦੀਪ ਕੌਰ (ਗਿੱਦੜਬਾਹਾ), ਹਰਮੀਤ ਕੌਰ ਮੀਤ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ (ਸਕੱਤਰ), ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਲੇਹਲ (ਅਮਰੀਕਾ), ਸੰਦੀਪ ਰਾਣੀ ਕਾਤਰੋਂ, ਅਮਨਵੀਰ ਸਿੰਘ ਧਾਮੀ ਸਾਊਥ ਕੋਰੀਆ, ਪ੍ਰਿਆ ਗਰਗ ਧੁਰੀ, ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ ਰਤਨ, ਜਸਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਜੱਸੀ, ਰੁਪਿੰਦਰ ਕੌਰ ਰੂਹਾਨੀ ਮਹਿਕ, ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਗੈਦੂ, ਸਿਮਰਨ ਧੁੱਗਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਨਿਰਮਲ ਕੌਰ ਕੋਟਲਾ, ਸਰਬਜੀਤ ਕੌਰ ਸਹੋਤਾ, ਅਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਮੋਰਿੰਡਾ, ਤਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਝੰਡੋਕ, ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਪ੍ਰਭ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ।

ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਕੋਲੰਬੀਆ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਵੱਲੋਂ ਗਿ: ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਚੰਗਿਆੜਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ‘ਅਭੁੱਲ ਯਾਦਾਂ’ ਰਿਲੀਜ਼

ਬਰਨਬੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਰਿਟਿਸ਼ ਕੋਲੰਬੀਆ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਸਪੀਕਰ ਕੇ ਰਾਜ ਚੋਹਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਫਤਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਗਿ: ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਚੰਗਿਆੜਾ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ‘ਅਭੁੱਲ ਯਾਦਾਂ’ ਜੋ ਕਿ ਸ੍ਰ.

ਦਿਲਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਵੱਲੋਂ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਨੂੰ ਰਲੀਜ਼ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਗਿ: ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਚੰਗਿਆੜਾ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਧਰਮ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਸਿਆਟਲ ਵੱਲੋਂ
ਮਾਂ-ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਸਮਾਗਮ

ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਸਿਆਟਲ ਵੱਲੋਂ ਮਾਂ-ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਅੰਤਰ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦਾ ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਆਪਣੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸੱਭ ਨੇ ਮਾਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀਆਂ। ਕੋਰੋਨਾ ਮਹਾਂਮਾਰੀ ਦੇ ਫੈਲਾਅ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵਰਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਦੀ ਲੜੀ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਜੂਮ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਜੇ. ਬੀ. ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁਲ ਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੀਸ ਝੁਕਾਉਂਦਿਆਂ, ਸ਼ਿਰਕਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਾਰੇ ਲੇਖਕਾਂ ਕਵੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਿਹਾ। ਸਭਾ ਦੇ ਸਤਿਕਾਰਤ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਜੀ ਦੇ, ਮਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖੇ ਗੀਤ ਜੋ ਕਿ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਾਇਕਾ ਗੁਲਸ਼ਨ ਕੋਮਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਰਿਕਾਰਡ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਨੂੰ ਸਭਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਸਮਾਰਟ ਫੋਨ ਰਾਹੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ। ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਫਰੀਦਕੋਟ (ਪੰਜਾਬ, ਭਾਰਤ) ਵਿੱਚ ਮਈ ਮਹੀਨੇ ਤੋਂ ਵਗਣ ਲੱਗਦੀਆਂ ਤੱਤੀਆਂ ਲੋਆਂ ਸਮੇਂ ਮਾਂ ਦੀ ਬੁਕਲ 'ਚ ਮਿਲਦੇ ਸਕੂਨ ਨੂੰ ਰਾਜਨਦੀਪ ਕੌਰ ਮਾਨ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੀਤ ਰਾਹੀਂ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣੀ ਪ੍ਰੀਤਮਾ ਦਿੱਲੀ ਨੇ ਹਾਸਿਆਂ ਵੰਡਣ ਦੇ ਸੇਮੇ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਠੰਡੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ਦੇ ਆਨੰਦ ਨੂੰ ਤਰੇ ਤਾਜ਼ਾ ਕੀਤਾ। 'ਮਾਂ ਹੈ ਠੰਡੀ ਛਾਂ ਜਿਹਨਾਂ

ਨੇ ਮਾਨ ਲਈ, ਮਮਤਾ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਾਣ ਲਈ' ਜਿੱਥੇ ਮਿੱਠੀ ਪਿਆਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਪਟਿਆਲਾ (ਪੰਜਾਬ, ਭਾਰਤ) ਤੋਂ ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਆਹੀ ਨੇ ਗੀਤ ਦਾ ਰੰਗ ਬੰਨਿਆ ਉੱਥੇ ਪ੍ਰਦੇਸੀ ਜਾ ਵੱਸੋ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਵੇਖਣ ਲਈ ਤਰਸਦੀਆਂ ਮਾਂਵਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤਰਨਜੀਤ ਗਿੱਲ ਨੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਊਥ ਕੋਰੀਆ ਤੋਂ ਅਮਨਬੀਰ ਸਿੰਘ ਧਾਮੀ ਨੇ, 'ਮਾਂ ਦੇ ਦੇਣ ਨਾ ਦੇ ਸਕਦਾ, ਜੀਹਨੇ ਸਾਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਾਲਿਆ ਏ' ਗੀਤ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਸਾਂਝੇ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਡਾ. ਜੇ. ਬੀ. ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਮਾਂ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ ਕੀਤਾ। ਡਾ. ਸੁਖਬੀਰ ਬੀਹਲਾ ਨੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਕਾਇਨਾਤ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਆਪਣੀ ਨਜ਼ਮ ਰਾਹੀਂ ਕਰਵਾਏ ਤਾਂ ਸਭਾ ਦੇ ਸਹਾਇਕ ਸਕੱਤਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਝੱਜ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਮਾਂ ਦੀ ਆਉਂਦੀ ਯਾਦ ਤੇ ਭਾਵਕ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਮੰਗਤ ਕੁਲਜਿੰਦ (ਸੰਪਾਦਕ ਸ਼ਬਦ ਤ੍ਰਿੰਜਣ)ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਾਸਰਸੀ ਕਾਵਿ ਰਾਹੀਂ ਭਾਵਕ ਹੋਏ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹਲਕਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮਹਾਂ-ਮਾਰੀ ਕੋਰੋਨੇ 'ਤੇ ਵੀ ਭਾਰੀ ਪੈਂਦੀ ਮਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੀਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਚੱਲਦੇ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਲੱਕੀ ਕਮਲ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਾਰਤਕ ਲੇਖ 'ਮਾਂ' ਰਾਹੀਂ ਮਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ ਦੇ ਗੁਣ-ਗੁਣ ਕੀਤੇ। ਪੁੰਗਰਦੇ ਹਰਫ (ਵਿਸ਼ਵ ਕਾਵਿ-ਮਹਿਫਲ) ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਮਨਦੀਪ ਕੌਰ ਰੰਮੀ ਗਿੱਦੜਬਾਹਾ (ਪੰਜਾਬ,ਭਾਰਤ) ਨੇ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਰਾਹੀਂ ਮਾਂ ਦਿਵਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਰੂਹਾਨੀਅਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਾਵਿ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਤਰਵਿੰਦਰ ਕੌਰ ਝੰਡੋਕ ਨੇ ਦਿਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਵੱਸਦੀਆਂ ਮਾਂਵਾਂ ਦੀ ਮਮਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰੋਅ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਰਚਨਾ 'ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਏ ਉਹਨਾਂ ਪੁੱਤਾਂ ਦਾ ਰੁਲਣ ਜਿੰਨਾਂ ਦੇ ਪਿਉ, ਮਾਤਾ ਪੁੱਤ ਨਾ ਦੇਈਂ ਰੱਬਾ ਧੀਆਂ ਦੇ ਦੇਈਂ ਭਾਵੇਂ ਦੋ' ਨੂੰ ਤਰੰਨਮ ਚ ਗਾਕੇ ਬਲਿਹਾਰ ਸਿੰਘ ਲੋਹਲ ਨੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ। ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਦੇ ਫੇਸਬੁੱਕ ਪੇਜ ਉੱਤੇ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਪ੍ਰਸਾਰਣ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸਕੱਤਰ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਬਾ-ਖੂਬੀ ਨਿਭਾਈ। ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਨੇ, ਮਾਂ-ਮਮਤਾ ਦੀ ਨਿੱਘ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਨਾਨਕ ਸਾਇਰ ਏਵ ਕਹਤੁ ਹੈ

ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖਾਰੀ ਸਭਾ ਸਿਆਟਲ ਵੱਲੋਂ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਲੜੀ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਦਿਆਂ ਅਤੇ ਕੋਵਿਡ 19 ਕਾਰਨ ਸਾਵਧਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮੱਦੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਦਿਆਂ, ਅਪਰੈਲ 15, 2021 ਨੂੰ ਜੂਮ ਤਕਨੀਕ ਰਾਹੀਂ, ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ 552ਵੇਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਿਹਾੜੇ, ਖਾਲਸਾ ਸਾਜਨਾ ਦਿਵਸ ਅਤੇ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਜਿੱਥੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਜੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਉਹਨਾ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵੱਲੋਂ ਮਾਨਵਤਾ ਲਈ ਸਿਰਜੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਰਾਨਾ ਢੰਗ 'ਚ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਉੱਥੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਤੇ ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਹਾੜਾ ਵੀ, ਪੇਸ਼ ਕਾਵਿ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਸੀ। ਸਭਾ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਬਲਿਹਾਰ ਸਿੰਘ ਲਹਿਲ ਨੇ ਗੁਰ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਉਂਦਿਆਂ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਆਗਾਜ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਸਭਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਡਾ. ਜੇ. ਬੀ. ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਰਿਸ਼ਤੇ, 'ਸ਼ਾਇਰ ਹੋਣ ਦਾ' 'ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਅਕਤ ਕਰਦਿਆਂ ਮਹਾਨ ਸੰਤ ਵਿਦਵਾਨ ਰਾਬਿੰਦਰ ਨਾਥ ਟੈਗੋਰ ਜੀ

ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੇ 'ਵਿਸ਼ਵ ਗੀਤ....' 'ਗਗਨ ਮੇਂ ਥਾਲ.....' ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ।

ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਰਚੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਅਤੇ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਅੱਜ ਚੜਿਆ ਦਿਨ ਵਿਸਾਖ ਦਾ, ਪੰਨਾ ਸਿਰਜਣ ਲਈ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ (ਅਮਨਵੀਰ ਸਿੰਘ ਧਾਮੀ ਸਾਊਥ ਕੋਰੀਆ), ਸੋ ਕਿਉਂ ਮੰਦਾ ਆਖੀਐ ਜਿਤ ਜੰਮੈ ਰਾਜਾਨ(ਮੰਗਤ ਕੁਲਜਿੰਦ), ਮਰੀ ਹੋਈ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਜ਼ਮੀਰ ਤੂੰ ਜਗਾ ਗਿਆ (ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਆਦਮਪੁਰੀ), ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ ਸਤਿ ਸਿਰੀ ਆਕਾਲ (ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ), ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਨਾ ਮੰਨੀ ਨਾਨਕ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਹੀ ਮੰਨ ਜਾ (ਡਾ. ਜੇ. ਬੀ. ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਧਾਨ) ਆਦਿ ਕਵੀ ਜਿੱਥੇ ਹਾਜ਼ਰੀ ਲਵਾ ਰਹੇ ਸਨ ਉਥੇ ਕਵਿੱਤਰੀਆਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਰੰਗ ਬਿਖੇਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, 'ਅਸੀਂ ਵੇਖੋ ਨਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਗਲ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਸਾਖੀ ਨੂੰ ਮਨਾ ਲਿਆ (ਹਰਮੀਤ ਕੌਰ ਮੀਤ), ਨਾਨਕੀ ਦਾ ਵੀਰ ਪਿਆਰਾ (ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ), ਨਾਨਕ ਉਚਾਰੀ ਆਰਤੀ ਤੋੜੇ ਭਰਮ ਅਖੀਰ (ਬਿੰਦੂ ਮਠਾਰੂ), ਨਾਨਕੀ ਦਾ ਵੀਰ ਆਇਆ(ਰਮਨਦੀਪ ਕੌਰ ਰੰਮੀ), ਉਹਦਾ ਨੂਰ ਹੈ ਰਾਤਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ (ਸਤਵੀਰ ਕੌਰ ਰਾਜਿਆਣਾ)। ਕੁਝ ਕੁ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕਾਫੀ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਤਰੰਨੁਮ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਵਿਸਮਾਦਮਈ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਭਾ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਤੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਹਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ, ਸਭਾ ਦੇ ਹਿੰਮਤੀ ਅਤੇ ਐਕਟਿਵ ਸਕੱਤਰ ਬਲਿਹਾਰ ਲੋਲ, ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਮਦਈ ਸਹਾਇਕ ਸਕੱਤਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਝੱਜ ਨੇ ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਦਿਹਾੜੇ ਦੀ, ਸਾਰੀ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ ਉਥੇ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਸਾਧਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਫੇਸਬੁਕ ਤੇ ਲਾਈਵ ਵੇਖ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਜਾਂ ਸੁਣ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪਿਛਲੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਵਿੱਛੜ ਚੁੱਕੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ, ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇ ਸੰਚਾਲਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਲਿਹਾਰ ਲਹਿਲ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਬਾਖੂਬੀ ਨਿਭਾਈ। ਅਖੀਰ ਵਿੱਚ ਸਭਾ ਦੇ ਸਾਬਕਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਆਦਮਪੁਰੀ ਜੀ ਨੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ।

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜੇ 'ਤੇ ਝੁੰਘੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ

**ਡਾ. ਹਰਚੰਦ
ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ**

ਉੱਘੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਆਲੋਚਕ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਚਿੰਤਕ ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਦਾ ਅਚਾਨਕ ਵਿਛੋੜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਜਗਤ ਤੇ ਆਲੋਚਨਾ ਜਗਤ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਘਾਟਾ ਹੈ। ਪੀਐੱਚ. ਡੀ. ਦਾ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ, ਸਾਬਕਾ ਵਾਈਸ ਚਾਂਸਲਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਸੁਯੋਗ ਅਗਵਾਈ ਅਧੀਨ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਸੇ ਹੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਉਹ ਸੈਂਟਰ ਫਾਰ ਇਮੀਗਰਾਂਸ ਸਟੱਡੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ 2011 ਤੱਕ ਸੇਵਾਵਾਂ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਹ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਖੋਜ ਕੇਂਦਰ ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਦੇ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਵੀ ਰਹੇ। ਡਾ. ਬੇਦੀ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ, ਉਰਦੂ ਤੇ ਫਾਰਸੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 67 ਮੌਲਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ, 72 ਖੋਜ ਪੱਤਰ ਤੇ ਕਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ/ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੈਮੀਨਾਰਾਂ ਤੇ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਦਾ ਸਫਲ ਆਯੋਜਨ ਕੀਤਾ। ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਤੇਰਾਂ ਸੰਦਰਭ ਕੋਸ਼ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਣਥੱਕ ਮਿਹਨਤ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹਨ।

ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ

ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਵੁਲਵਰਹੈਂਪਟਨ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਉੱਘੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਗਲਪਕਾਰ ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਦਾ ਅਚਾਨਕ ਵਿਛੋੜਾ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਗਤ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਘਾਟਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਅੱਠ ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਲੂਣੀ ਮਹਿਕ, ਮਰਦਾ ਸੱਚ, ਦਿਸਹੱਦੇ ਤੋਂ ਪਾਰ, ਡਰਿਆ ਮਨੁੱਖ, ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦੇ ਟੁਕੜੇ, ਰਿਸ਼ਤੋਂ ਕੇ ਰੰਗ, ਦੌੜ ਅਤੇ ਕੁਰਸੀ ਜਾਂ..... ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪੰਦਰਾਂ ਨਾਵਲ ਵੀ ਦਿੱਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲਕੀਰਾਂ ਤੇ ਮਨੁੱਖ, ਇਹ ਲੋਕ, ਘਰ ਦੇ ਕਮਰੇ, ਪੈੜਾਂ ਦੇ ਆਰ-ਪਾਰ, ਹਾਸ਼ੀਏ ਬਹੁ ਚਰਚਿਤ ਨਾਵਲ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਵੈ ਜੀਵਨੀ 'ਪੂਰਬ ਤੇ ਪੱਛਮ' ਦੀ ਕਮਾਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸ-ਪ੍ਰਦੇਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ ਬਾਖ਼ੂਬੀ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਐਮ. ਫਿਲ ਤੇ ਪੀਐੱਚ. ਡੀ. ਦਾ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ।

ਅਜੀਤ ਰਾਹੀ

ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵੱਸਦਾ ਇਮਾਨਦਾਰ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਲੇਖਕ ਤੇ ਕਵੀ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ “ਰਾਹੀ” 30 ਅਪ੍ਰੈਲ 2021 ਨੂੰ ਕੈਂਸਰ ਵਰਗੀ ਲੰਮੀ ਤੇ ਨਾ-ਮੁਰਾਦ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜਾ ਦੇ ਗਏ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਕਾਲੇ ਦੌਰ ਦੁਰਾਨ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਇਨਕਲਾਬੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਤੇ ਵਾਰਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਚੀਆਂ। ਅਜੀਤ ਰਾਹੀ ਨੇ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਦਾ ਸਫ਼ਰ, ‘ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ’, ‘ਅੱਜ ਦਾ ਗੋਤਮ’ ਵਾਰਤਕ ਤੇ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਨਕਲਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਲਿਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਈਆਂ। ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਰਾਹੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਜੁੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਇਹਨਾ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੇਖ ‘ਅਜੀਤ’ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਲਗਾਤਾਰ ਛਪਦੇ ਰਹੇ। ਅਜੀਤ ਰਾਹੀ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਤੇ ਨਾ-ਬਰਾਬਰੀ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਲੜਿਆ। ਅਜੀਤ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਅਜੀਤ ਰਾਹੀ ਨੇ ਆਪਣੀ 83 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਨਾਲ ਹੱਕ, ਸੱਚ ਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਆਵਾਜ਼ ਬੁਲੰਦ ਕੀਤੀ।

**ਹਰਬਖ਼ਸ਼
ਮਕਸੂਦਪੁਰੀ**

ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਤੇ ਆਲੋਚਕ ਹਰਬਖ਼ਸ਼ ਮਕਸੂਦਪੁਰੀ ਦਾ ਅਚਾਨਕ ਵਿਛੋੜਾ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕ ਜਗਤ ਲਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਘਾਟਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਰਤਾਨੀਆ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਲੇਖਕਾਂ ਤੇ ਆਲੋਚਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ‘ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ’, ‘ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ-ਪ੍ਰੰਤੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ’, ‘ਸਾਹਿਤ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਹਾਰ’ ਆਲੋਚਨਾ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਕਿਣਕੇ ਤੋਂ ਸੂਰਜ’, ‘ਕਾਲ ਅਕਾਲ’, ‘ਆਥਣ ਵੇਲਾ’, ਲੇਖ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ‘ਵਿਚਾਰ ਸੰਚਾਰ’ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ‘ਤੱਤੀਆਂ ਠੰਢੀਆਂ ਛਾਵਾਂ’ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਆਲੋਚਨਾ ਪੁਸਤਕਾਂ ਮੁੱਢਲੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

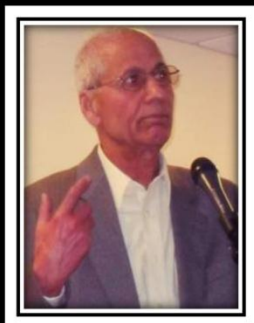
ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ ਇਹਨਾਂ ਸਤਿਕਾਰਤ ਹਸਤੀਆਂ ਦੇ ਸਦੀਵੀ ਵਿਛੋੜੇ ’ਤੇ ਡੂੰਘੇ ਦੁੱਖ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਯਾਨ ਕੇਂਦਰ ਵਿੱਛੜੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ

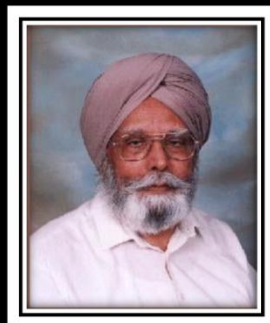
ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ

ਉੱਘੇ ਪਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਆਲੋਚਕ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

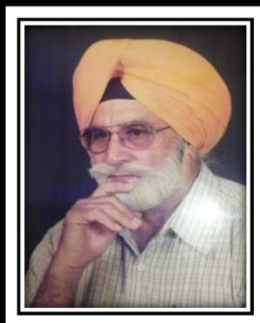
ਦਰਸ਼ਨ ਧੀਰ

ਉੱਘੇ ਗਲਪਕਾਰ
ਬਰਤਾਨੀਆ

ਹਰਬਖਸ਼ ਮਕਸੂਦਪੁਰੀ

ਲੇਖਕ ਤੇ ਆਲੋਚਕ
ਬਰਤਾਨੀਆ

ਅਜੀਤ ਰਾਹੀ

ਲੇਖਕ ਤੇ ਕਵੀ
ਆਸਟਰੇਲੀਆ

ਹਰਵਿੰਦਰ ਰਿਆੜ

ਪੱਤਰਕਾਰ ਤੇ ਸੰਪਾਦਕ
ਅਮਰੀਕਾ

**ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਖ਼ਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਲੁਧਿਆਣਾ
ਪਰਵਾਸੀ ਸਾਹਿਤ ਅਧਿਅਨ ਕੇਂਦਰ**

**ਅਤੇ
ਸਾਹਿਤ ਸੁਰ ਸੰਗਮ ਸਭਾ, ਇਟਲੀ
ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ**

ਯੂਰਪੀ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਦਰਬਾਰ

ਡਾ. ਸ. ਪ. ਸਿੰਘ

ਪ੍ਰੋ. ਡਾ. ਅਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ

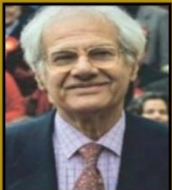
ਪ੍ਰੋ. ਗੁਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ

ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚਾਹਲ

ਬਿੰਦਰ ਕੇਲੀਆ ਵਾਲ

ਪ੍ਰੋ. ਰਣਜੀਤ ਧੀਰ

ਡਾ. ਦੇਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਕੇਹਰ ਸਰੀਫ

ਦਲਜਿੰਦਰ ਹਰਿਲ

ਰਾਣਾ ਅਰੋਨ

ਸਿੱਕੀ ਜੱਜੀ ਪਿੰਡ ਵਾਲਾ

ਰੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਢਿੱਲੋਂ

ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਰੂਪ ਦਵਿੰਦਰ ਕੌਰ

ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਪੰਨਾ

ਅਮਜਦ ਆਖ਼ਤੀ

ਨੀਲੂ ਜਰਮਨੀ

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਗਾਇਦ

ਦੁੱਖਭੰਜਨ ਸਿੰਘ ਰੰਧਾਵਾ

ਜੀਤ ਸੁਰਜੀਤ